

**TRANSNAZIONALAK,
OLIGARKIA ETA
PROTESTA SOZIALAREN
KRIMINALIZAZIOA**

GUATEMALAREN KASUA

Euskal Herria, 2017ko urria
Euskarazko edizioa 2020an

TRANSNAZIONALAK, OLIGARKIA ETA PROTESTA SOZIALAREN KRIMINALIZAZIOA. GUATEMALAREN KASUA

EGILEA:

Jesus González Pazos eta Mugarik Gabe

DISEINUA ETA MAKETAZIOA:

Coma Comunicación Creativa | coma.gal

ARGAZKIAK:

Puri Pérez Rojo, Jesus González Pazos,
Mugarik Gabe

INPRIMATZEA:

Binari

MUGARIK GABE

(www.mugarikgabe.org)
Facebook Mugarik Gabe
Twitter: @mugarikgabe

BIZKAIA

Grupo Vicente Garamendi 5, lonja
48006 Bilbo
944154307 (bilbao@mugarikgabe.org)

ARABA

Casa de Asociaciones "Itziar". Pza. Zalburu s/n
01003 Vitoria-Gasteiz
945277385 (araba@mugarikgabe.org)

GIPUZKOA

Katalina Eleizegi 46, baj, pta 3
20009 – Donostia
943445977 (gipuzkoa@mugarikgabe.org)

Creative Commons lizentziapean argitaratutako lana. Erreprodukzio osoa edo partziala baimentzen da, honako baldintza hauek betez gero:

- Aitortu (Attribution): Materiala hirugarren pertsonak banatu, kopiatu eta erakutsi dezakete, kredituetan aipatzen bada.
- EzKomertziala (Non comercial): Jatorrizko materiala eta lan eratorriak banatu, kopiatu eta erakutsi egin daitezke, erabilera komertziala ez duten bitartean.
- LanEratorririkGabe (NoDerivativeWorks): Materiala banatu, kopiatu eta erakutsi daiteke, baina ezin da erabili jatorrizkotik eratorritako lan bat sortzeko.

Ikerketa eta sistematizazio hau honako proiektuaren baitan egin da: "Guatemalako Alta Verapazen Bizimodu Onaren eraikuntzan lurraldea eta elikadura-burujabetza defendatzeko erkidegoko erakundeetako emakume eta gazteen autonomia politiko, sozial eta ekonomikoa" (2016). Proiektua Eusko Jaurlaritzaren Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentziak eta Mugarik Gabek finantzatzen dute. Argitalpen honen edukia egin duen edota enkargua eman duen taldearen erantzukizuna da, eta ez du Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentzia konprometitzen erakunde finantzatzaile gisa.

AURKIBIDEA

Aurkezpena | 4

Gerra Guatemalan | 8

Bake Akordioak | 10

Herri indigenak Guatemalan | 13

Gerraren eta beldurraren ondorioak | 15

Transnazionalak eta lurraldeak | 18

Protesta berpizten, lurraldea defendatzen | 22

Errepresioa eta kriminalizazioa | 27

Preso politikoak, eskubideen defendatzaileak | 31

1. kasua.- Huehuetenango-ko iparraldea | 33

Kontzentrazio politiko, sozial eta kulturala | 33

Proiektu hidroelektrikoak: zertarako? Santa Cruz de Barillas-eko kasua | 35

Esku hartzea, errepresioa eta kriminalizazioa | 38

Aurkakotasuna eta antolakuntza komunitarioa | 42

2. kasua.-RENACE – Alta Verapaz kasua | 45

Lurraldea aldatzen da, egoera ez | 45

RENACE gune hidroelektrikoa | 47

Corporación Multi Inversiones (CMI) eta Cobra-ACS (Actividades de Construcción y Servicios) | 49

Eskubideak betetzen | 52

Kriminalizazio prozesuak | 54

Emakumeen kriminalizazioa | 56

Itxiera gisa: epilogo irekia | 58

Bibliografia | 61

Eranskina. Rigoberto Juárez kasua | 66

“Estatu osoari esaten diogu ez garela terroristak, ez garela gaizkileak, eta eskatzen diogu askatzeko preso dituen buruzagiak eta bertan behera uzteko hidroelektrikoen eta meatzarien lizentziak; izan ere, gu lasai eta bakean bizi izan gara duela urte batzuetatik, baina orain ez, enpresariak iritsi direlako, eta ordutik gatazka handia dago guretzat.”¹

AURKEZPENA

Mugarik Gabek, elkartasunerako eta nazioarteko lankidetzarako erakundeak, txosten hau aurkeztu du: *“Transnazionalak, oligarkia eta protesta sozialaren kriminalizazioa. Guatemalaren kasua”*.

Lehenik eta behin, esan behar dugu txosten hau 2017an egindako eta argitaratutako ikerketaren emaitza dela, eta orain euskaraz aurkezten dugula. Helburu nagusiak argia eta gardena izaten jarraitzen du asmo politikoari dagokionez: Guatemalako kasu paradigmaticoaren bidez, lurraldeen eta baliabide naturalen defentsarako protesta sozialaren kriminalizazioa tokiko transnazional eta oligarkien zerbitzura artikulatutako estrategia bat dela agerian uztea, klase, elite eta egitura horien interes politiko eta ekonomikoak babesteko. Era berean, agerian geratzen da estatuak, ondoz ondoko gobernuen bidez eta sistema kapitalista neoliberalaren esparruan, etengabeko utzikeria duela herritarren eta gehiengo handien bizi-baldintzak babesteko eta hobetzeko betebeharrari dagokionez, baina, bereziki, herri indigenena eta haien lurraldeen gaineko eskubideei dagokienez. Azken hori azpimarratzen dugu, espazio horiek, indigenen jakinduriatik abiatuta, bizitza, bizitza osoa, gaurkoa eta biharkoa sortu, kontserbatu eta bermatzen dutelako. Ikuspegi horiek, era batera edo bestera, gaur egun beste sektore herrikoiki batzuekin partekatzen dira, hala nola nekazariekin, emakumeekin, sindikatuekin edo naturaren aldeko mugimenduekin. Horregatik,

guztiek pairatzen dituzte —zuzenean eta zeharka — kriminalizazio-prozesuak.

Ikerketa eta ondoriozko txosten honek Guatemalako kasua hartu zuen erdigunetzat, urte hauetan Latinoamerikako kontinente osoan horrelako jarduera eta prozesuen paradigma izan delako. Nolabait, esan daiteke Bake Akordioek (1996) amaiera eman ziotenetik lurralde maietako gerra luzeari, oinarriak jarri zirela gaur egun neoliberaltzat jotzen dugun sistema finkatzeko. Sektore estrategikoen liberalizazioa eta pribatizazioa —merkatuen erabateko nagusitasunarekin eta politikaren eta gehiengo handien premien ginetik dituzten interesekin batera— giltzarri dira, herrialdea transnazional energetikoen, meatzaritzako, agroindustriaren eta abarren esku uzteko. Guatemala herrialde merkea da, eta bioaniztasunaren eta beste baliabide natural batzuen ustiapenaren onura izugarriak direla-eta, lurralde hau erraza eta eroso da kontrolik gabe jarduteko eta mota guztietako transnazionalen interes ekonomikoentzako. Hasieratik, sektore estrategikoen liberalizazioak ematen duen erraztasuna dute (ura, lurra, aberastasun minerala...). Beraz, erraza da egitura ekonomiko horiek onartzea eta ustiatze; estatuak laguntzen die, ustiapenari zerga irriarriak ezartzen dizkiolako eta beharrezko legeak onartzen dituelako. Eta tokiko oligarkien laguntza ere badute. Horiek, beren menperakuntza sozialeko

1 De León, Quimy.- “Criminalización y violación de derechos de las mujeres en la resistencia de Santa Cruz de Barillas”. <http://www.semillerosdepensamientos.org/include/uploads/nodo/ANALISIS-GENERO-SANTA-CRUZ-BARILLAS.pdf>

eremuetatik, eta, batez ere, erakunde eta legegintza-eremuetatik, aliatu ezin hobeak bihurtuko dira transnazional horiek iritsi eta finkatzeko.

Gehiengo sozial handiek bizimodu duina izateko panorama ilun honen aurrean, herri indigenek (maiak, xincak eta garifunak) beren komunitateetatik erresistentzia, defentsa eta protesta prozesuak hasten dituztenean, estatuak kriminalizazioaren bidez erantzungo du. Horretarako, sistema nagusia sostengatzen duten estatu- eta paraestatu-mailako egiturak izango ditu Estatuak (legegintza, ministerioak eta idazkaritzak, polizia, komunikabideak).

Transnazionalak sartzeari eta, ondorioz, protesta soziala kriminalizatzeko prozesuei buruzko paradigma hori ikerketa honen bidez sakon aztertzea beharrezkoa iruditzen zitzaigun, eta Guatemalako komunitateek, herriek eta sektore sozialek justiziazkoak iruditzen zaizkigun borroka horiek salaketa eta elkartasun moduan ikusaraztea.

Baina ez genuen salaketa teorikoan geratu nahi, beharrezkoa ere izan arren. Horregatik, txosten honek hiru kasu zehatz dokumentatzen ditu, herrialde osoan zehar ematen diren eta etengabeak diren beste jarduera batzuen adibide ere badirenak; horietako bik, gainera, espainiar transnazionalen protagonismo zuzena daukate. Horrela, kriminalizazio kolektiboko bi kasu (Huehuetenango eta Alta Verapaz) eta agintari tradizional baten kriminalizazio kasu bat (Rigoberto Juárez) aztertuko ditugu. Horietan, salaketa faltsuak eta berariazko ardiragabekeriak egituratu egiten dira, transnazionalek lurraldeaz egiten duten ustiapenaren aurkako erantzun soziala ahultzeko asmoz.

Lehenengo kasua Huehuetenango departamentuaren iparraldeko kriminalizazio prozesuei buruzkoa da. Huehuetenango iparraldea lurralde-eremu zabal gisa ulertzen da —ekintza ugari biltzen dituena, batez ere hidroeletrikoak—, baina arreta berezia eskaintzen zaio Santa Cruz de Barillaseko egoerari. Bertan, Hidralia Energía transnazional

galiziarra izan zen protesta soziala piztu eta errepresioa eta kriminalizazioa eragin zituen ardatza eta arrazoi nagusia. Transnazional hori lurraldetik joan zen, baina ez dizkio inoiz bertako biztanleei kalte ordainik eman bere jardunaren ondorio dramatikoengatik. Bigarren kasua, oraindik martxan dagoena, Alta Verapaz departamenduan kokatzen da, zehatzago, San Pedro Carchá udalerrian. Gaur egun, bertan eraikitzen ari dira Erdialdeko Amerikako gune hidroeletrikorik handiena izango dena, Renace izenekoa. Hori berrikusita, hobeto ulertuko dugu nola batzen diren Guatemalako familia oligarkiko nagusietako baten interesak eta Espainiako eraikuntza-enpresa nagusietako bat, hain zuzen ere ACS, zeinaren burua Florentino Pérez enpresaburu ezaguna den. Kasu honetan, halaber, inbrikatze ekonomikoak igartzen dira, baita Guatemalako eta Espainiako Estatuko egitura ideologikoenak eta aldekoenak ere. Horri esker, hobeto ulertzen da nola mugitzen diren, orokorrean, estamentu politiko eta ekonomikoen arteko loturak eta interesak, sistema neoliberalari eusteko.

Aurkezten den hirugarren kasua berezia da, autoritate tradizional batena delako: Rigoberto Juárezen kasua da, Q 'anjob' al, Akateko, Chuj eta Popti' gobernu plurinazionalaren ordezkaria, Huehuetenango departamentuaren iparraldeko 16 udalerritan dagoena. Kasu honen berrikuspenera azken eranskin gisa jasoko da txosten honetan. Balio berezia du aipatutako kriminalizazio-prozesuei dagokienez, alderdi hertsiki juridikoa duelako —kasu honetan agintaritzaren tradizional horren aurka—, baina komunitate osoa "kolpatzeko" ahalegin argia da. Eranskin hori Bizkaiko Abokatuen Elkargo Ohoretsuak egin du, eta ardatz gisa Rigoberto Juárezek prozedura kriminalizatzaile batean jasan dituen prozesuetako epaietako bat du; epai horren ondorioz, besteak beste, zenbait hilabetez prebentzioz espetxeratu zuten. Hemen aztertutako epaiak agerian uzten du jazarpen prozedura hori, justifikazio juridikorik gabe.

Berriro esan nahi dugu kasu horiek, bereziki bi kasu kolektiboak, Espainiako enpresak

protagonista izateagatik hautatu direla, baina baita ere Guatemalako transnazional eta tokiko oligarkia ia guztien jardunaren paradigma direlako. Zoritxarrez, ezin da ondorioztatu kasu horiek isolatuak direnik; aitzitik, irmotasunez baieztatu dezakegu etengabeak direla, bai herrialdean, bai gaur egun nagusi den sistema neoliberalaren ekintza-esparruan. Eta azken hori dela eta, txosten hau ikuspegi kontinentaletik ulertzea ere nahi dugu. Gaur egun Latinoamerika gehienez nagusi den sistema ekonomiko eta politikoaren ondorioz, hemen Guatemalaren kasu gisa aurkezten duguna erraz uler liteke Peru, Kolonia, Brasil, Honduras eta abarren kasuan ere. Horrela, txosten honek joera hori salatzen balio du, eta, era berean, beharrezko elkartasuna erakusten du beste erresistentzia-prozesu eta protesta sozial batzuekiko, Latinoamerika osoan lurraldearen eta bizitzaren defentsan herriek, gizon eta emakume indigenek, nekazariak, mugimendu feministak, auzo-mailako antolakundeek eta beste sektore sozial askok aurrera daramatzatenak.

Baina, azpimarratu behar da, ikerketa eta txosten hau gauzatzea posible izan dela pertsona eta antolakunde askoren parte-hartzeari esker. Dagoeneko aipatu dugu Bizkaiko Abokatuen Elkargo Ohoretsua, eta eskerrak eman nahi dizkiogu goian aipatutako eranskina egiteko hartu duen konpromisoagatik. Eta Eusko Jaurlaritzako Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentziari ere gogorarazten diogu, erakundearen egitateaz harago, ikerketa honen beharra ulertu eta babestu duela. Horrez gain, Hernaniko Udalak giza eskubide indibidual eta kolektiboen defentsan hartutako konpromisoari esker, txosten honen euskarazko edizioa egin ahal izan dugu. Kataluniako eta Valentziako antolakundeei esker ere, besteak beste, txostena katalanez kontsultatzeko aukera dago. Horiei guztiei ere gure esker ona, maitasuna eta agur bero bat.

Baina, zalantzarik gabe, Guatemalara joan behar dira esker on gehienak. Modu batera edo bestera ikerketa honen parte izan diren pertsona eta antolakundeek zerrenda luzea idatzi nahi genuke hemen; guztiek lagundu dute eskuzabaltasunez,

horretarako denbora lapurtuz beren lanei eta erantzukizun pertsonalei eta antolakuntza zereginei. Ez ditugu aipatuko, hain zuzen ere segurtasun-kontuengatik eta jazarpen- eta kriminalizazio-prozesu berriak ez bultzatzeko. Baina, zalantzarik gabe, antolakunde eta pertsona asko konprometitu dira aspalditik protesta sozialerako, lurralderako eta duintasunez bizitzeko eskubideen defentsarekin, jendarte bidezkoagoak eta orekatuagoak eraikitzen bidean, eta gehiengo handientzat aberastasunaren banaketa erreala lortu dadin, eta utopia bat izan ez dadin.

Bukatzeko, jasota utzi nahi dugun eta guretzako balio handia daukan azken elementu bat aipatu nahi dugu. Txosten hau, argitaratu aurretik, partekatu, sozializatu eta eztabaidatu egin zen, eta Huehuetenango, Alta Verapaz eta Guatemalako gainerako komunitate, antolakunde eta agintari indigena eta sozialen baimena lortu zuen. Nolabait, nazioarteko lankidetzatik eta elkartasunetik abiatuta, hau da guztiekiko dugun konpromisoa: komunitateek, antolakundeek eta herriek beren eskubide ekonomiko, sozial, kultural eta politiko guztiak —azken batean, pertsona eta herri gisa dituzten giza eskubide indibidual eta kolektibo guztiak— aitortzearen eta gauzatzearen aldeko prozesuetan duten protagonismoa aitortzea, eta horri erantzutea.

Euskal Herria, 2017ko urria

2020an berrikusia

GERRA GUATEMALAN

Beti da gogorra eta zaila edozein gerrari buruz hitz egitea, bereziki, gatazkaren alderdi gizatiarrena aztertzen denean. Edonola ere, Guatemalako gerrari buruz hitz egitea izugarria da oraindik ere. Azken urteotan, asko esan eta idatzi izan da gatazka honi buruz, bereziki 1996an Bake Akordioak sinatu zirenetik, bai estatu-mailan bai nazioartean. Guatemalako gatazkari ikuspuntu askotatik eta aurkako ideologietatik heldu zaio, baina beti geratzen da asko esateke. Asmo horretan, Guatemalak, gobernu militarrek amaitu ondoren edo bake akordioak sinatu ondoren, hala nola Argentina, Txile eta El Salvadorren arrastoari jarraituz, gerora Egiaren Batzordea deitu izan dena eratu zuen; hain zuzen ere, argitara atera ahal izateko bertako gatazka izan zen gerra ireki horretan gertatutako guztia. Historia berrikusteko eta argitzeko prozesu horren emaitzak hainbat txosten xehatu dira gatazka horren ondorio latzenei buruz². Baina berriro diogu: oraindik asko dago esateke.

Baina, hasiera honetan, agian onena da azpimarratzea, orain, gerrari buruz hitz egin nahi dugula Ricardo Fallak *Masacres de la selva* liburuan egiten duen zentzuan, zentzu positiboan, hain gertaera basatietatik bizirik iraun zutenen ospakizunaren bidez. “Zergatik idazten dugu sarraskiei buruzko liburu bat? Ahalegin iraingarria eta negatiboa dirudi. Zertarako gogoratu krudelkeria eta ankerkeria horiek?

Lekukoak ematen digu gakoa. Lekukotza, bere memoria hunkituaren hondotik aterata —“ez dut inoiz ahaztuko”—, berarentzat existentzialki positiboa den errealitate bat deskribatzen du: bizirik nago. Bere lekukotza albiste ona da. Ikusi zuenaren kontakizuna zenbat eta izugarriagoa izan, orduan eta miresgarriagoa da deskribatzen duen errealitatea: bizirik nago. Liburu honek bere gain hartu nahi du ehunka lekukoren helburua, Guatemalako herriari eta munduko nazioei honakoa esan nahi dietenak: bizirik gaude, sinesgaitza da, baina bizirik gaude”.³

Planteamendu horretan bigarren elementu inplizitu bat dago, nabarmendu beharra dagoena ere. Memoria da. Memoriaren presentzia beharrezkoa da gertatutakoa gogoratzeko eta berriro ez erreplikatzeko, gorago aipatutako txostenaren izenburuak dioen bezala.

Erdialdeko Amerikako herrialde honetako gatazka armatuak iraupen bereziki luzea izan zuen, 36 urte (1960-1996). Amerikako kontinentean Kolonbiako gerrak soilik irau du gehiago, eta hain zuzen, gaur egun, zorionez, ixteko prozesuan dago hori ere, gobernuak eta FARCEk (Kolonbiako Indar Armatu Iraultzaileak) bakea sinatu ondoren. Eta muturreko iraupen horri gehitu egin behar zaio 1978 eta 1983 artean paroxismora iritsi ziren hurrenez hurrengo gobernu militarren basakeria nabarmena. Azken garai horretan, Ameriketako Eskolaren eta Estatu

² Argitze Historiko Batzordea (Comisión para el Esclarecimiento Histórico-CEH).- “Guatemala: Memoria del Silencio”. Guatemala 1999 eta Guatemalako Artzapezpikutzako Giza Eskubideen Bulegoa.- “Guatemala: Nunca Más. Elizbarrutiartekoaren txostena. Recuperación de la Memoria Histórica”. Guatemala 1998

³ Falla, Ricardo.- “Masacres de la selva. Ixcán, Guatemala (1975-1982)”. Ed. Universitaria. Guatemala, 1992.

Batuetako⁴ armadaren beraren beste aholkularitza batzuen irakaskuntzak —hala nola israeldar, taiwandar edo argentinar armadenak ere—, matxinaden aurkako taktikei, entrenamendu militarrei, arma hornikuntza eta garraioari eta abarrei buruz, "lur errearen" praktika bihurtu ziren. Horrela, lerro bat marraztuko balitz gutxi gorabehera herrialdearen erdialdetik, ekialdetik mendebaldera, hain zuzen ere hortik hasi zen Guatemalako armada herrialdeko ia erdigune, iparralde eta mendebalde osoa metodikoki

suntsitzen, pixkanaka baina azkar, gogotik. Lurralde horiek bat datoz maien populazio handienak dauden lurraldeekin, eta, beraz, bistan denez, maiak izan ziren kaltetuenak. 400 herrixka baino gehiago kiskaliak, milaka pertsona indarrez birkokatuak garapen-polo deitutakoetan; horrek herritarren kontrola erraztu besterik ez zuen egiten kontzentrazio-esparru horietan. Milioi bat barne-desplazatu egon ziren, eta 250.000 pertsonak ihes egin zuten Mexikoko estatu mugakideetara (Chiapas, Quintana Roo eta Campeche); 200.000 hildako eta desagertu baino gehiago egon ziren, eta milaka emakume umiliatuak eta sexualki erasotuak izan ziren. Eta hori guztia, suntsitzeko (genozidioa) eta bizirik dirauten biztanleen artean beldurra sortzeko estrategia batean.

Esan beharra dago ekintza horiek guztiek, teorikoki, gerrillaren ekintzei erantzuten zietela, baina arlo hertsiki militarrean gerrilla ez zen

mehatxu handia izan Guatemalako estatuarentzat. Aitzitik, mehatxu bihurtu zen estrategia horrek beste mobilizazio batzuekin bat egin zuenean, bereziki indigena eta nekazariekin. Ondorioz, konfrontazio politikoaren eremuan, sistema nabarmen ahuldu zen. Aldi berean, eragin handia du gaur egun, geopolitikoki, "gerra hotzaren" urteak bizitzeak, eta inguruko matxinoen mugimenduek arrakasta (Nikaragua) edo aurrera egin zuten garaiak (El Salvador) bizitzeak, Erdialdeko Amerikako eremuan nagusi zen

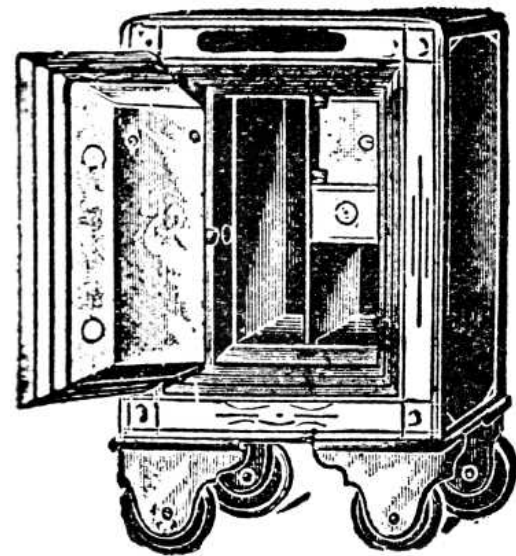
HERRI HONETAN LUR SUNTSITUA IZAN ZEN. HERRI OSOA ESKOLA BATEAN BILDU ETA SU EMAN ZIOTEN ETA BARRUAN JENDE GUZTIA ERRE ZUTEN

**FRANCISCA
HERNÁNDEZ JUAN**

sistema politiko eta ekonomikoa arriskuan jarritz. Eta, beraz, mehatxu horrek biltzen zuen, labur azalduta, Guatemalako gerrako estatu-terrorismaren benetako arrazoia. Nazioarteari dagokionez, kolokan zegoen Estatu Batuek beren "atzeko patio" gisa hartutako herrialde txikien gaineko nagusitasuna. Estatu-mailan, oligarkiaren pribilegioen aurkako mehatxua zegoen (finkeroak eta lurjabeak, batez ere), eta oligarkiak, aldi berean, lurralde berriak ustiatu nahi zituen, baliabide natural oso handiak agertzen ari baitziren (petrolio, kanabera, banana), horien artean Mexikoko mugaren paraleloa den Iparraldeko Zeharkako Zerrenda deritzona, ordura arte lurralde periferiko eta ustiatugabetzat hartzen zena. Hori guztia komunitate indigenen eta nekazarien kalterako, klase oligarkiko zapaltzailearen interesen zerbitzura mantendu nahi baitzituzten.

⁴ Ameriketako Eskolak bi kokaleku matendu izan ditu. 1946 eta 1984 artean Panamako kanalean egon zen martxan, eta ondoren Estatu Batuetara lekualdatu zen (Fort Benning, Georgia). Gaur egun, Segurtasun Lankidetzarako Mendebaldeko Hemisferioko Institutua izenaz ezagutzen da. Eskola militar gisa, Amerikako 23 herrialdeko 60.000 militar baino gehiago prestatu ditu; horien artean, gizateriaren aurkako krimenengatik ezagunak diren asko. Era berean, ospetsua da matxinaden kontrako taktiketan trebatzeagatik, hilketak, torturak eta desagertpenak barne hartzen zituztenak, eta ondoren kontinente osoan milaka pertsonaren aurka erabili izan direnak.

BAKE AKORDIOAK

Hain zuzen ere, Guatemalako gerraren ondorioz latzenak areagotzen diren urteak, Nikaraguako iraultza sandinistaren garaipenaren ondorengoak dira. Halaber, El Salvadorreko gerrillak ere aurrera egin zuen herrialdeko hiriburua zuzenean setiatu arte (1980-1982), eta armadaren boterea eta oligarkia nazionala arrisku larrian jarri zituen. Egoera honen aurrean, bereziki Ronald Reagan Etxe Zurira iritsi ondoren, Estatu Batuek Erdialdeko Amerikan eraso sendotzearen alde egin zuten; hori Nikaraguaren aurkako erasoan gorpuztu zen, eta ondorioz, El Salvador eta Guatemalako armada, gobernu eta paramilitarrak indartu ziren, herrialde horietako gerrillek garaipena lortzeko zituzten aukerak agortu arte. Edonola ere, urteak igaro ahala, eta gerra bukatzen ez zela ikusita, zabaltzen joan zen bakearen aldeko alternatiba interesatua. Gatazken protagonista guztiei inposatu zitzairen aukera hori, nahiz eta bakoitza bide batetik heldu haraino. Batzuentzat, Bake Akordioak aukera bakarra ziren gatazka armatuak bukatzeko, eta kontinentean jada ezartzen ari ziren eredu ekonomiko berriak indartzen hasteko (monolaboretan —kafea, bananondoa...— eta latifundioan oinarritutako eredu zaharrak agortzen ari ziren). Beste batzuentzat, akordioek, irekiera demokratikora eta biztanleen bizibaldintzak hobetzera bidean, aldaketa politiko batzuk abiarazteko aukera ematen zuten. Errealitate berri hori, baieztatu daitekeen moduan, talde protagonisten arteko interesak bateratzearen ondorioa da, neurri handi batean;

AEBe Erdialdeko Amerikako gobernu diktatorialen eta gatazken zikloa itxi behar zuten (hegoaldeko konoan egin zuen bezala), matxinatuek bazekiten militarri ezin zutela irabazi, eta, azkenik, gizarte eta herri mugimenduek bakea nahi zuten, errepresio izugarriko urte gogorren ondoren.

Honela, El Salvadorreko gerrari amaiera eman zioten Bake Akordioak 1992an sinatu ziren, eta lau urte geroago, 1996an, Guatemalakoak sinatuko ziren. Orduan —hala iragarri zen behintzat—, kontua zen akordio sektorialak sinatuta Guatemalako arlo politikoan demokraziara eta arlo sozioekonomikora igarotzeko oinarriak ezartzea, bi egituretan beharrezkoak ziren aldaketetan urrats sendoak eman zitezkeen, desparekotasun sozialaren arrakala eta aberastasunaren banaketa bidegabea handiak baitziren. Errealitatean ez zegoen azken hori aldatzeko asmorik. Aitzitik, beharrezko zuzenbide estatua ezarri nahi zen, herrialdea nolabait modernizatuko zela bermatzeko, eta aurrerapen txikiak egingo ziren biztanleria indigena eta emakumeentzat. Hala ere, aldaketa horiek betiere elite ekonomiko eta politikoen agenden aldekoak ziren, gaur egun Amerika neoliberal berrian birkokatzen direnak.

Akordio horien zati handi bat gerora ez betetzeak, batez ere ondorengo gobernuen aldetik, gatazka armaturik gabeko egoera ekarri zuen herrialdera, baina ez zuen matrize politikoa

—eta are gutxiago soziala— aldatu. Nabarmendu bezala, esan daiteke ondorengo urteetan eredu neoliberala ezartzeko oinarriak ezarri zirela, Latinoamerikako gainerako herrialdeetan bezala. Zentzu horretan, analista asko bat datoz adieraztean bake akordioek nolabaiteko irekitasun politikoa ekarri zutela, baina ez zituztela konpondu gerra piztu zuten arazo larriak; batez ere, aspektu erreferentzialak ez betetzeagatik esparru sozioekonomikoan eta nekazaritzan, herri indigenen eskubideetan eta gizartearen desmilitarizazioan. Irekiera politikotxiki hori azkar itxi zuen beste elementu erabakigarri bat ustelkeria sakoneko prozesuak dira; azken urte horietan gora egin zuten berehalakoan.

Asko idatzi da neoliberalismoaren ezaugarri eta ondorioei buruz, dela lehen urrats esperimentalei buruz, Augusto Pinochet diktadorearenak Txilen, dela urrats egituratuagoi buruz, Ronald Reaganen Estatu Batuetan eta Margaret Thatcherren Britainia Handian, 70eko eta 80ko hamarkadetan. Baina, dagokigunera itzulita, neoliberalismoaren ezaugarri nabarmenetako batzuk besterik ez ditugu berreskuratuko, Guatemalan, bake akordioen ondoren, neurri handiagoan edo txikiagoan finkatu zirenak.

Neoliberalismoaren dimentsio ideologikoak, eredu ekonomikoa izateaz harago, gizartearentzat gutxi gorabehera definitutako proiektuaz hitz egiten digu. Ikuspegi hori, halaber, politika mota jakin batzuetatik abiatuta eraikitzen da, neurri handi batean. Baina, jada esan bezala, hemen ez dugu ideologia neoliberalaren berrazterketan sakonduko, garrantzitsua izan arren. Orain, aitzitik, interesatzen zaiguna da neoliberalismoa definitzen duten funtsezko ezaugarrietako batzuk azpimarratzea; ezaugarri sozioekonomikoak, batez ere. Ezaugarriok zerikusia dute honakoekin:

merkataritzaren eta finantzen erabateko liberalizazioa (desarauketa); ordura arte erantzukizun publikokoak —hau da, estatuarenak— izandako sektore askoren pribatizazioa; gastu sozialaren murrizketa handiak eta azkarrak (murrizketak); ordutik aurrera merkatu edo elite ekonomikoek hartuko dituzten erabaki makroekonomikoen kudeatzaile huts bihurtzea estatua; sindikatuen aurkako etengabeko erasoak eta kooptazioa, langileek presioa egiteko gaitasuna galtzea; lanaren prekarizazioa. Politika horien ondorio agerikoenei erreparatzen badiegu, bizitzaren prekarizazioaz hitz egin behar

dugu; bestela esanda, gehiengo handiek duintasunez bizitzeko beharrezko gutxieneko baldintzak nabarmen okertzeaz aritu behar gara. Aitzitik, gora egiten dute esponentzialki gero eta aberatsagoak diren eliteen pribilegioek eta etekinek. Desjabetzearen ondoriozko metaketa deritzo horri. Izugarri handitzen da despaketotasunen, ekitate ezaren eta eskubide sozial, laboral eta politikoen

galeraren arrakala, nahiz eta emakumeengan ondorioak beti diren bereziki larriagoak. Gainera, Guatemalaren kasuan, ezin da ahaztu aldaketa horien aurreko abiapuntua minimoen ingurukoa zela. Izan ere, estatuak ez zuen inoiz rol garrantzitsurik izan merkatuaren eta kapitalaren erregulatuzaile gisa, eta gizarte zerbitzuek, kasurik onenean, biztanleriaren laurdena baino ez zuten artatzen. Neoliberalismoaren ezaugarri eta ondorio horiek guztiak Guatemalako gizartean zabaltzen eta finkatzen joan ziren; guatemalarrak 30 urte baino gehiagoko gerratik irteten ari ziren, eta egoera sozial eta ekonomikoa prozesu kolonialen antzekoagoa zen, gizarte demokratiko batena baino.

Gorago labur deskribatutako testuinguru berriari jarraiki, XXI. mende hasieran, transnationalei bere burua merke entregatu edo oparitu zien

HERRI INDIGENEN NORTASUNAREN AKORDIOA DUGU DUELA 20 URTE ETA JUSTUEN AMETSA LOTAN DAGO

ÁLVARO RAMAZZINI
MONSINOREA

Guatemalak. Transnazionalak estatuaren kontrolik gabe sartuko ziren herrialdean, etekin handiak aterata ez baitzuten ia zergarik ordainduko, eta beren inbertsioak ez ziren gehiengo bizi baldintzak hobetzeko baliatu. Txanponaren beste alde haxe izan zen: botere politikoa eta ekonomikoa Guatemalako oligarkia

txiki baina boteretsuaren eskuetan kontzentratu zen, are gehiago. XX. mendearen zati handi batean esaten zen Guatemalako 22 familiak kontrolatzen zutela herrialdeko bizitza politiko, sozial eta ekonomikoa guztia. Azken urte horietan, XXI. mende betean, boterea 8-10 familia handira murriztu zela esaten zen.

HERRI INDIGENAK GUATEMALAN

*"Gure lurraldea ez da gauza bat, ez da gauza erabilgarri eta ustiagarrien multzo bat, ezta baliabide multzo bat ere, gure lurraldea, bere oihan, mendi, ibai eta hezegunekin, nahual babesleak bizi diren leku sakratuekin, lur beltz, gorri eta hareatsuekin eta buztinekin, izaki bizia da, bizitza ematen digu, ura eta airea ematen dizkigu, zaindu egiten gaitu, elikagaiak eta osasuna ematen dizkigu; ezagutzak eta energia ematen dizkigu; belaunaldiak eta historia bat ematen dizkigu, oraina eta etorkizuna; nortasuna eta kultura ematen dizkigu, autonomia eta askatasuna. Orduan, lurraldearekin batera bizitza dago, eta bizitzarekin batera duintasuna; lurraldearekin batera, herri gisa dugun autodeterminazioa dago."*⁵

Horrela ulertuta, herri indigenek lurraldeaz duten ikuspegitik, hori da bizitza garatzen den eremu naturala, indibidualki zein kolektiboki; bertan bizi dira arlo materiala eta espirituala, jakintzak eta ezagutzak. Lurraldean produzitzen eta erreproduzitzen da, hortaz, herrien nortasuna, kultura eta eskubideak, eta horrela hitz egin dezakegu gizarte, ekonomia, politika eta kultura aldetik ezberdinak diren gizarteez. Beste funtsezko datu bat: lurraldea, aurreko belaunaldietatik jaso den eta etorkizunekoentzat gorde behar den naturgunea da.

Lurraldearen kontzeptu zabal horrek (natura bere dimentsio osoan) argi eta garbi gaintitzen du mendebaldeko ikuspegi nagusi den ustiapen-objektu gisa lurra ulertzeko modua; munduko

herri indigenak definitzen dituen jatorrizko ezaugarria da. Oso gogoan eduki beharko dugu hori herri indigenek eredu neoliberalaren aurrean dauzkaten eskubide indibidual eta kolektiboez hitz egiten denean, eta, batez ere, transnazionalak lurralde indigenetan sartzeari dagokionez. Aurrerago itzuliko gara horretara.

Guatemalako herri indigenek, oraindik ere —konkista- eta kolonizazio-prozesuak hasi zirenetik 500 urtera—, aniztasun etniko eta kultural handia eta eztabaida ezina osatzen dute. 108.890 km²-ko hedadura dauka, eta ofizialki etnia, kultura eta hizkuntza anitzeko herrialde hartzen da, edo bestela esanda, herrialde plurinazionala da. Horrela, herrialdea ulertzeko jakin behar dugu 22 herri indigena daudela, maia familia handiaren parte direnak, xinka eta garifuna herriez gain. Erroldaren arabera, 24 herri indigena horiek biztanleria osoaren %40-45 artean dira. Hala ere, onartua dago, errealitatean, %50etik gora direla; aniztasunari dagokionez, kopuru aldetik, itza' herria 2.000 pertsonak osatzen dute, eta k'iche' herriak milioi bat².

Herri indigenek hartzen duten lurraldeari dagokionez, esan behar da ia herrialde osoan zehar hedatzen direla, nahiz eta kontzentrazio handienak, %80-90 artekoak, erdialdeko, iparraldeko eta mendebaldeko departamentuetan dauden. Totonicapán-en, herritar indigenak 97% dira, Sololá-n 96%, Alta eta Baja Verapaz-en 90%,

⁵ "Diagnóstico sobre situación de la minería en Guatemala" Uku'x B'e. 2009. Argitaratu gabe.

⁶ www.iwgia.org/regiones/latin-america/guatemala/66-esp-paises/guatemala6/575-los-pueblos-indigenas-de-guatemala

Quiche'-n 89%, Chimaltenango-n 78%, Huehuetenango-n 57% eta Quetzaltenango-n 52%.⁷

Bestalde, okupazio ekonomikoari buruzko ohar labur baten arabera, nabarmena da herritar indigena gehienek nekazaritza lanean dihardutela. Nekazaritza lana tartekatzen dute, batetik, beren familia-lursail txikietan, eta, bestetik, kafe, kardamomo, olio-palmondo edo

azukre-kanaberako finka handietan jornalero gisa arituz. Historikoki, merkataritza ere jarduera garrantzitsua izan da, eta emakumeen presentzia nabarmena izan du. Azken urteotan turismoak ere irabazi du espazio ekonomikoa, ondorio positibo eta negatiboekin. Azkenik, hiri inguruneetan elite kultural eta unibertsitario bat osatzen joan da, txikia izanagatik ere jada eragina duena.

⁷ www.ine.gob.gt/np/poblacion/index.htm Documento Pobreza y Desarrollo 2011, Estatistika Institutu Nazionala- INE.

GERRAREN ETA BELDURRAREN ONDORIOAK

Gerra orok dauzka askotariko ondorioak, gehien-gehienak negatiboak, batez ere herritar zibilei buruz ari bagara. Baina arau horrek salbuespen handia du, ia gerra guztietan ere: sektore ekonomiko jakin batzuen interes komertzialak (armagintza, eraikuntza, etab.). Sektore horiek beti lortzen dute, beren hitzetan esan ohi duten bezala, errentagarritasun handia gerren kontura.

Edonola ere, eta salbuespen hori oso kontuan izan arren, Guatemalako gerraren hiru ondorio aipatu nahi ditugu jarraian; ondorio hauek, gure ustez, funtsezkoak dira gerraren ondorengo bi hamarkadetan eta gaur egun gertatzen dena ulertzeko. Ondorio horiek, besteak beste, sistema neoliberalak finkatzea erraztu dute, neoliberalismoaren kontrako mugimendu sozial eta herrikoien ahultasunagatik. Honako hiru ondorioak dira: lidergo sozialen zati handi bat ezabatzea, indarkeriaren kultura ezartzea eta herritar gehien artean beldurrak irautea. Aztertu ditugun sakonago elementu horiek.

Lidergoak ezabatzea. Guatemalako gerrari buruz arestian aipatutako dokumentazio ugarian aipatzen den moduan, Guatemalako armadak gauzatutako lur errearen strategiaren ondorioz, sistematikoki ezabatu zen komunitate indigenetako eta hirietako mota guztietako lidergoa. Latinoamerikako beste gerra batzuetan estrategia bera eman zen, baina, beharbada, zuzenduago zegoen lidergo politiko, sindikal eta sozialari. Hala ere, Guatemalan, edozein lider

erail eta/edo desagerrarazi zuten, nahiz eta lidergo txikia izan edo lidergo hori garatzen zen mota edo jarduera bera zein izan. Horrela, ezabatu egin zituzten, lider sozial eta politikoez gain, katekistak, begirale sozialak eta kooperatibistak; edozein mugimendu sozial, komunitario, sindikal, herrikoie edo auzo-mugimenduren ia %90 sarraskitu zutela esan daiteke. Halaber, nolabait esan daiteke ezabatze-sistematikoko estrategia horretatik salbatu ziren apurrak izan zirela Mexikoko estatu mugakideetako kanpalekuetara ihes egin ahal izan zutenak, edo oihanaren sakonenean babesa bilatu zutenak, baita gerrillan sartzea erabaki zutenak ere. Jakina, gizarte mugimenduei "burua moztearen" ondorioak etengabeak izan ziren gatazkaren ondorengo hamarkadetan, eta izugarri zaildu zuten berrantolatze aukera. Izan ere, neurri handi batean, ezabatu egin zituzten esperientzia, prestakuntza, gaitasuna eta aginte moral eta politikoa zuten liderrak. Nolabait, eta ezberdintasunak gorabehera, ia-ia errepikatu egin zen 500 urte lehenagoko egoera, kolonizatzaileek lurraldeko herri indigenetako elite politiko, erlijioso eta kulturalak ia erabat desagerrarazi zituztenekoa, haien gaineko boterea errazago ezartzeko. Zorionez, sarraskiek belaunaldien arteko arrakala handia eragin zuten arren, lider batzuk salbatu egin ziren, eta gaur egun eutsi egiten diote borrokarako eta belaunaldi berriei ezagutza trukatzeko konpromisoari.

Indarkeriaren kultura. "Indarkeriaren inguruko kultura bat dago, indarkeria barneratu egin baita mundua hautemateko eta munduan aritzeko moduetan, eta, beraz, munduaren inguruabarrei erantzuteko moduetan. (...) Indarkeriaren kultura dagoela diogu, ekintza biolentoak izan ohi direnean gatazkei erantzuteko eredu legitimoa. Hortaz, indarkeriaren kulturaz hitz egin beharra dago, indarkeria denean gatazkak konpontzeko eta gatazkei eusteko erabili ohi den —eta onartzen den— mekanismoa; *eustea* diogu, gatazken bidez, ekitate eza eta askotariko bazterkeriak betikitzen direlako, eta, ondorioz, talde batzuek etekina ateratzen dutelako, beste batzuen kaltetan, noski)."⁸

Hau ere ez da indarkeriaren kulturari buruz luze hitz egiteko espazioa, baina aurreko paragrafoa hartuko dugu definizio gisa. Halaber, bereziki azpimarratuko dugu indarkeriaren kultura mekanismo gisa aipatzen dela, baina ez soilik gatazkak konpontzeko; aitzitik, askotan aipatzen da ere mekasnimo gisa baliatzen dela desparekotasunak, ekitate eza eta bazterkeria mantentzen eta are areagotzen duten gatazkei eusteko, elite menderatzaileen mesedetan, elite ekonomiko edo politikoak izan, edo bien arteko nahasketa izan. Argi eta garbi frogatu daiteke baieztapen hori emakumeen aurkako indarkeria matxisten inguruan pentsatuta, emakumeak gizonen menpe mantentzera bideratuak.

Hain zuzen ere, El Salvadorren, Bake Akordioak sinatu ondoren (1992), delinkuentzia-indarkeriak gora egin zuen, agian, neurri batean, aurreko urteetako gatazka armatu eta sozial luzearen hondarretan bake kultura bat ezartzeko mekanismoei heldu ez zitzaielako. Edonola ere, autore eta lider politiko askok adierazi zuten delinkuentzia areagotzeak eta indarkeriaren kultura mantentzeak aitzakiatzat jartzen zuela Bake Akordioak ez betetzea, hain zuzen ere, polizia-kidegoak eta armada murrizteari

dagokionez eta gizarte "sekurokratak" garatzeari dagokionez, zeintzuek eragina duten desmobilizazio eta gizarte-erreprezioko prozesuetan.

Eskema hori bera da gaur egun Guatemalan nagusi dena. Bake Akordioei esker, ikus zitekeen posible zela gizarte justuago eta herritar gehientzako bizi-baldintza hobek zituen eraikitzea, baina laster, itxaropen horiek erabat zapuztu ziren. Guatemalako indarkeriari buruzko NBGPren 2007ko txosten baten arabera⁹, bakeak ez zituen garapenaren indizeak nabarmen handitu, eta, aitzitik, larriagotu egin zen

herritarren segurtasun faltaren egoera. Modu berean, gaur egun baieztatu dezakegu gerraren ondorioei gehitu behar zaizkiela politika neoliberaletatik datozen ondorioak: bizitza komunitarioa desegituratzea; natura txikitzea eta lurraldeak hustea; lana gehiago prekarizatzea, lana

GUATEMALAKO GIZARTEAN, BAKE AKORDIOAK SINATU ETA 20 URTERA, INDARKERIAREN KULTURA ERABAT INSTALATUTA ETA GARATUTA DAGOELA

dagoenean; AEBetara emigratzea; narkotrafikoa eta marak, etab. Polizia nazional zibilak berak emandako datuen arabera, 1999 eta 2006 arteko zazpi urteetan indarkeria hiltzailea %120 igo zen. Nabarmentzekoa da, halaber, sei urtean (2001-2006) feminizidioen kopurua, hau da, emakumeen hilketa sistematikoen kopurua, ia bikoiztu egin zela; adierazitako lehen urtean 303 izan ziren, eta zenbaketaren azken urtean 603.

Orain arteko guztiak adierazten du Guatemalako gizartean, Bake Akordioak sinatu eta 20 urtera, indarkeriaren kultura erabat instalatuta eta garatuta dagoela. Eta esan liteke gobernu-erakundeek, botere politikoez, ezer gutxi egin dutela egoera hau iraultzeko. Errealitate horrek, jakina, eragin negatiboa izango du biztanleriaren

⁸ Isabel Aguilar Umaña. "Apuntes sobre cultura de violencia y cultura de paz". <http://www.centropaz.com.ar/publicaciones/paz/paz25.pdf>

⁹ PNUD "Informe estadístico sobre violencia en Guatemala". Diciembre-2007. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/national_activities/informe_estadistico_violencia_guatemala.pdf

sektore guztietan, gizartea eta politika berrantolatzeko aukeretan. Beste behin ere, gogora ekarri behar dugu gerraren ondorio zuzen eta traumatikoak. Horrela, herrialdeko komunitate askotan, hamar urteko errepresio selektiboaren ondoren, lur errearen sarraskiak egon ziren, eta gero, lur horien militarizazioa, beste 10 edo 15 urtez. Horrek, esan bezala, gizarte-ehuna asko ahuldu zuen, eta erreparazio-modu komunitarioak –justizia indigena– suntsitu zuen; aldi berean, naturalizatu egin ziren botere tiranikoa eta gatazkak konpontzeko edo justizia egiteko modu biolentoak. Horren guztiaren batura dira, bakea sinatu ondoren, herrialdean zabaltzen den "indarkeria kulturaren" oinarriak.

Beldurrak irautea. Gerra luzean zehar, komunitateetan zein biztanleriaren artean, beldurra arma gisa erabiltzeak izan zituen ondorio gogorren eraginez, beldurrak iraun egin zuen hurrengo urteetan. Jakina, horrekin batera, liderrak desagerrarazi zituzten, gizartearen eta herriaren berrantolaketa bideratzeko gai zirenak, salaketak egin eta gizarte-eredu berriari buruzko alternatibak proposatzeko; era berean, egoerari gehitu behar zaio herrialdean ezarritako indarkeriaren kultura —baita lider berriak desagerrarazteko ere—, betiere delinkuentzia arrunt gisa etiketatua.

Azken gertakari horiek errepikatzen joan dira azkenaldian, protesta sozialak areagotu ahala; batez ere, azken urteotan, lurraldeen, uraren eta bizitzaren defentsarekin lotutakoak. Gatazkan dagoen komunitateren batean metrailamendu indiskriminatuak ere gertatu izan dira, baita errepresio-metodoak eta protestaren kriminalizazioa ere. Horretan sakonduko dugu aurrerago; izan ere, orain azpimarratu nahi dugu, horrelako jarduketan aurrean, komunitateek berehala gogoratzen dutela estatuak gerra urteetan zabaldutako beldur orokorra. Horrek eragina izango du —edo hori izango du helburu— lurraldeen protesta eta defentsa mugimendu hasiberria geldiarazteko orduan, batez ere komunitateetan. Horrek bereziki eragiten die emakume lider potentzialei ere; izan ere, aurre egin behar diete patriarkatuaren aurreiritziei, indarkeria matxistari (feminizidioak areagotzea) eta lurralde eskubidearen defendatzaile gisa pairatzen duten kriminalizazioari (mezu subliminal etengabea: "Etxetik espazio publikora ateratzen bazara, erasotua, iraindua, kolpatua, bortxatua izan zaitezke").

TRANSNAZIONALAK ETA LURRALDEAK

Dagoeneko gauzatu da Bake Akordioaren esanahi garrantzitsuenen erreposoa; batetik, beti nabarmendu behar den arren 36 urteko gerra basatiari amaiera eman ziotela, bestetik, akordioek baldintzak sortu zituzten ere, neurri handi batean, sistema neoliberalak Guatemalan eta, ondorioz, Erdialdeko Amerikan finkatzeko. Horrela azaltzen dute, gaur egun, gero eta sektore eta mugimendu sozial gehiagok: "Egungo egoeratik ikusita, Bake Akordioak ez ziren benetan gatazkaren konponbide gisa sinatu, baizik eta eredu neoliberalak ezartzeko baldintzak sortzeko. Hori dela eta, hasieratik zerbitzu publikoak pribatizatzen hasi ziren eta estatuak enpresa pribatuaren esku utzi zituen bere oinarriko betebeharrak. Bere biztanleak ordezkatzeari utzi zion, eta, aitzitik, estatuko eta atzerriko enpresen inbertsioa eta jabetza pribatua bermatzen hasi zen."¹⁰

Horrela, hasiera batean bazirudien asmoa zela Guatemala sistema demokratikoetara hurbiltzea eta justizia sozial handiagoko garaia hastea; aitzitik, errealitatean, bertako elite ekonomikoak mundu-mailako merkatuan sartu nahi ziren, eta herrialdeko desoreka komertzialak konpondu eta hazkunde ekonomikoa handitu nahi ziren ere, baina ez gehiengoaren onurarako, baizik eta soilik Guatemalako gutxiengo oso aberatsentzako. XX. mendeko azken hamarkadan, hori lortzeko, herrialde baketsua bat behar zen —baina ez, nahitaez, eskatutako bakea eta justizia soziala—, eta abian jarri behar ziren urte horietan

kontinente osoan egiturazko doikuntzat jotzen ziren politikak (politika neoliberalen lehen fasea). Hona hemen politika horien elementu nagusiak:

- Mugak irekitzea eta, horrekin batera, produktuak inportatzeko zergak kentzea.
- Irabazi-tarte handia duten enpresa publikoen pribatizazioa; horietako asko kapital nazionalak eta transnazionalak erosi dituzte.
- Bitartekoak sortzea "tradizionalak ez diren" produktuak sustatzeko eta garatzeko.
- Osasun- eta hezkuntza-zerbitzuetarako gastu soziala ezabatzea.
- Eredu berriari eusteko beharrezko legeak aldatu, egokitu eta lantzea."¹¹

Sistema hori guztia, kapital transnazionalarentzat ez ezik, oso onuragarria da ere finkero eta lurjabeentzat; hauek, gainera, gerratik eta bake akordioetatik irten ziren beren pribilegioak murriztu gabe. Egoera horren datu argigarri bat baino ez, 2011. urtekoa; ez da ia batere aldatu hurrengo urteetan. "Gaur egun, lurra banatzeko eta eskuratzeko sistemak desorekatua izaten jarraitzen du, eta herri indigenak egoera zaurgarrian uzten ditu, batez ere garapen-proiektuen emakidaren aurrean (...), eskala handiko ekoizpenak oraindik ere lur landagarriaren %70 hartzen du, lurjabeen %2k kontrolatzen dituzte, eta lursail txikien jabe diren nekazariak, nagusiki indigenek, lur horren %2,5

¹⁰ Boletín de Resistencia de los Pueblos. Guatemala, 2007ko urtarrila

¹¹ Memoria colectiva. "Nuestro entendimiento común sobre la historia de nuestras tierras, nuestros pueblos y nuestras resistencias". Guatemala, 2012ko otsaila.

baino ez dute eskuratzen”¹². Baina hori da, eta hala izan dadin eskatzen da gainera, Guatemalan transnazionalak sartzeko eta bertan jarduteko testuinguru perfektua, sistema neoliberala ezartzeari dagokionez.

Orain, ordea, argi eta garbi antagonikoak diren bi ikuskeraren arteko talka irudikatu behar dugu: indigena eta neoliberala. Azken horrek adierazten du modu basatian ezartzea eredu kapitalista eta lurraldeen eta baliabide naturalen erabileraren eta abusuaren kontzeptua; inbertsio txikiagoko baina errentagarritasun handiagoko metodoen bidezko ustiapena; eta, horren ondorioz, gehiegizko ustiapena, baliabide horien murrizketa, kutsadura eta suntsiketa, eta lurraldearen, herrien eta komunitateen eskubideak inola ere ez errespetatzea. Egia esan, talka baino gehiago, zapalgailu bat —neoliberalismoa— gainetik igaortzearen parekoa da, herri indigenen existentzia eta, bereziki, goragoga azaldutako lurraldearen ikuspegi propio hori ezertxo ere ezagutzen ez duena.

Honela, beren hitzak erabiliz, "korporazio transnazionalak gure lurraldeak inbaditzen ari dira, eta bertan bizi garenon bizitza guztiez jabetzen ari dira, arbitrarioki. Munduko ekoizpen-, kontsumo- eta merkatu-sistema berria ezartzeko, beharrezkoak dituzte gure lurraldeak, gure ibaiak, gure urmaelak, gure basoak, gure airea eta gure bizitzak eta ezagutzak. Haien iritziz, indigenak, eta baita gure lurraldeak, ekosistemak eta biodibertsitatea ere, munduko merkatuetan pribatizatu, prozesatu eta saltzeko "lehengai" baino ez gara.”¹³

Lurralde horien okupazioa atzerriko kapitaleko enpresa handiek (iparramerikarra, kanadarra barne, eta europarra) gauzatu dute, beti tokiko kapitalari lotuak, batez ere zentral hidroelektrikoak etengabe eraikiz. Baina badaude ere petrolio-, meatzaritza-, basogintza- eta agroindustriako enpresak, Afrikako palma eta azukre-kanaberarenak kasu. Enpresa horiek guztiek irabazi izugarriak jasotzen dituzte, herrialde merke batean egoteagatik (enpresa horientzako zerga hutsalak), eta ez dutelako herritar gehienek bizi-baldintzak hobetzeko

inolako betebeharririk.

Gainera, azken horiei ez zaie inoiz kontsultarik egin giza eskubideen nazioarteko tresnek ezartzen duten bezala, hala nola Lanaren Nazioarteko Erakundearen 169 Hitzarmenak¹⁴ (kontsulta-eskubidea) edo Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Adierazpenak¹⁵ berak, alde aurreko baimen libre informatuaren bidez, lurralde indigenetan edozein jarduketa egin aurreko baldintza gisa.

Enpresa transnazionalak

herrialde osoan egindako jarduketei buruz asko idatzi eta salatu bada ere, zaila da enpresa horien zerrenda osoa eskuratzea, nazionalitateak eta lortzen dituzten onurak barne. Izan ere, kasu batzuetan, okultismoa dago ministerioen eta agentzien esku hartzea dela eta; beste batzuetan, eskura dagoen informazioa nahasia da, edo, besterik gabe, informazioa falta da. Txosten honetan datu horietako batzuk baino ez dira aipatuko, argi eta garbi erakusten dutenak Guatemalako transnazionalen jardunak dakarren kolonialismo ekonomiko eta politikoaren nondik norakoa.

GUATEMALAN BAKEA SINATU ONDOREN, BARILLAS MEHATXATU EGIN ZUTEN NAZIOKO ETA NAZIOARTEKO MEGA PROIEKTUEK

**FRANCISCO LUCAS
PEDRO**

¹² Nazio Batuen Erakundea. Giza Eskubideen Batzordea. *Informe de la Alta Comisionada de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos*. Guatemala. A/HRC/19/21/Add.1. 2011. 56 eta 66 or.

¹³ “Diagnóstico sobre situación de la minería en Guatemala” Uku’x B’e. 2009. Doc. en pdf, (no publicado)

¹⁴ www.oit.org.pe/WDMS/bib/publ/libros/convenio_169_07.pdf

¹⁵ www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_es.pdf

2015eko azaroan, kapital europarreko 27 zentral hidroelektriko zenbatu ziren, eta beste 20 proiektu laster eraikitzen hasteko aztertzen ari ziren¹⁶. Herrialde honetan, megaproiektu horien erruz beren lurraldetik kanporatutako komunitate askok ez dute elektrizitatearik. Hortaz, hidroelektrikoak ez dira inoiz eraikitzen energia-iturriei dagokienez guatemalarrak dituzten beharrak asetzeko. Aitzitik, elektrizitatearen zati handi bat beste jarduera batzuetara bideratzen da, hala nola meatze-ustiapenera edo Erdialdeko Amerikako gainerako herrialdeetara esportatzera, zonalde horretako garapen ekonomikorako proiektu handiak deitu diren horietara (Puebla-Panama Plana, Korridore Mesoamerikarra), eta betiere Estatu Batuen zuzendaritzapean.

Baina, lehen esan bezala, egoera hori ez litzateke posible izango goi klaseek eta Guatemalako ondorengo gobernuek ez balituzte ekintza horiek erabat babestuko. Horregatik, beharrezkoa da estatuaren egitura instituzionalak eta ematen dituzten zerbitzuak sistemaren zerbitzura egotea. Horretarako, ezinbesteko elementuak dira arlo publikoa pribatizatzeko prozesuak, eta transnazionalen sarrera erraza eta ia betebeharririk gabekoa ahalbidetzen duten legeak onartzea. Hona hemen jarduteko ohiko moduaren adibide bat:

"Energia elektrikoaren ekoizpenaren eta banaketaren pribatizazioaren bidez, Alvaro Arzuraren gobernuan, 1998an Unión Fenosak 50 urterako kontzesioa eskuratu zuen, Guatemalako 22 departamentuetatik 20tan energia elektrikoa banatzeko. Konstituzioaren 130. artikulua urratzen zen, monopolioaren debekua ezartzen duena. Hori ezkutatzeko, multinazionalak azpienpresak sortu zituen: Deocsa, mendebaldean eta hegoaldeko kostaldean; Deorsa, iparraldean eta ekialdean. Ordutik, enpresaren jarduna energiarekin lotutako beste arlo batzuetara zabaldu zen, gasa eta telekomunikazioak kasu. Deocsaren %90,83ren jabetza izatera pasa zen; Deorsa enpresaren %92,84rena; Guatemel enpresaren (merkaturatzailea) %100ena, eta Decsa enpresaren %100ena, zeina Recsa enpresaren (Redes

Eléctricas de Centroamérica) %90en jabea zen. 2011n, Erresuma Batuko Actis inbertsio-funtsak Deocsa eta Deorsaren akzioak erosi zizkion Unión Fenosari, eta eraldaketa-prozesu bati ekin zion, irudiaren eta izen komertzialaren aldaketa barne.

Bi enpresen batura Energuate izendatu zen, nahiz eta oraindik ere Fenosa Deocsa Deorsaren figura legala existitzen den.

Hasiera batean, kontzesioaren betebeharra zen elektrizitatea eramatea jarduten zuen departamentuetako komunitate guztietara. Baina 2000. urtean irregulartasunak gertatzen hasi ziren, hala nola kontagailu irregularrak, horien irakurketa okerrak, gehiegizko prezioak eta itzalaldi etengabeak. Horrek produktu galkorren galerak eragin zituen, hala nola haragiak eta esnekiak, arriskua osasun-zentroetan eta ospitaleetan, etxetresna elektrikoak erretzea, kontagailu onak aldatzea eta irregularrak jartzea, sabotajeak egitea behe- eta goi-tentsioko sistemari errua erabiltzaileei botatzeko, justifikatu gabeko argi mozketak eta kobrantza oso garestiak berriro konektatzearen truke. 2008az geroztik, herritarrek gutxienez 90.000 salaketa jarri dituzte Energia Elektrikoaren Batzorde Nazionalen. 7 urtetan zehar, enpresarekin elkarrizketa bilatu zen.

Unión Fenosaren erantzuna mespretxua, nagusikeria, mehatxuak eta errepresioa izan ziren; lehenik eta behin, komunitate jakin batzuei zerbitzu elektrikoa moztu zieten, eta berehala, indarkeria, kriminalizazioa eta hilketak gauzatu zituzten, indar militar eta polizialak erabiliz herritarrek beldurtzeko. 2009ko abenduan, Unión Fenosak eskatuta, gobernuak setio-egoera ezarri zuen San Marcosen, berme konstituzional batzuk murriztuta."¹⁷

Azken datu bat besterik ez. ICEX España Exportación e Inversiones enpresak egindako Guatemalan finkatutako Espainiako enpresen direktorioaren arabera, 2015eko irailean egindako eguneratzea jaso zuenez¹⁸, Espainiako 125 enpresa daude Erdialdeko Amerikako herrialde txiki

¹⁶ comunitariapress.wordpress.com/2015/11/03/parlamento-europeo-denunciaran-a-empresas-transnacionales-que-violan-los-derechos-humanos-y-la-naturaleza-en-guatemala/

¹⁷ www.exodo.org/multinacionales_guatemala

¹⁸ www.icex.es/icex/es/navegacion-principal/todos-nuestros-servicios/informacion-de-mercados/paises/navegacion-principal/el-mercado/estudios-informes/4140088.html?idPais=GT

horretan. Askotariko sektore ekonomikoak daude: ehunak, telekomunikazioak, turismoa, argindarra eta energia-ekoizpena, finantza-zerbitzuak, eraikuntza, gasa, etab.

PROTESTA BERPIZTEN, LURRALDEA DEFENDATZEN

Aurrerago aipatuko dugu zein berezitasun dituen, Guatemalan, enpresa transnacionalen eta tokiko enpresa aliatuen jardunaren aurkako protestak, eta enpresa horiek lurralde eta herri indigenetan dituzten ondorioen aurkako protestak. Baina, hori baino lehen, azpimarratu behar da, gaur egun, protesta etengabekoa dela ia kontinente osoan. Zehatzago esateko, kontinente guztietan, eta kasu askotan, herri ez-indigenei ere eragiten dio. Arazo hori argi eta garbi adierazten da 2001etik 2008ra bitartean Nazio Batuetako errelatore izandako Rodolfo Stavenhagen-en hitzetan, herri indigenen giza eskubideen eta oinarrizko askatasunen egoerari buruz: “Ekonomia globalak gero eta gehiago balioesten ditu eskualde indigenetan dauden petrolio- eta meatze-baliabideak. Errelatore bereziak salaketa eta kexa asko jaso ditu komunitate indigenen aldetik, haien baliabideak desjabetu dizkietelako eta partzuergo ekonomiko ahaltsuek ustiatzen dituztelako, alde zuzenetik haien baimenik edo parte-hartzerik eskatu gabe, eta komunitateek jarduera horretatik onurarik lortu gabe. Arazo hori herri indigenak, estatua eta enpresa pribatuak eta, askotan, finantza-erakundeak inplikatzeko dituen gai polemikoenetarikoa da, gaur egun”.¹⁹

Bestalde, 2015ean argitaratutako testu batean, ordurako Guatemalan gertatzen ari ziren elementu batzuk jaso ziren; neurri handi batean, elementu horiek adierazten zuten zer erantzun sozial eta herrikoi ematen ari zen bake akordio

eta sistema neoliberalaren erroten ondoren hasitako lurralde-eskubideen aurkako eraso-prozesu luzearen aurrean. Baina testu horrek, halaber, inoiz hautsi gabeak ez ziren lotura ezartzen zuen, iraganeko antolaketa eta protesta garaiekin.

“... 2015ean 100 urte beteko dira Guatemalan Mamá Maquín jaio zenetik. Qeqchi' emakumea, bere benetako izena Adelina Caal izan zen, eta bizitzaren, luraren eta lurraldearen defentsan protesta ugari gidatu zituen bere bizitzan zehar. Hain zuzen ere, maiatzaren 29an 37 urte bete ziren 1978an, Panzosko komunitatean, armadak hil zuenetik, beste 52 emakume, gizon eta haurrekin batera, beste behin ere baldintza justuetan eta duintasunez bizitzeko eskubidea aldarrikatzen zutenean.

Sarraski horren urteak, nolabait, guatemalaren armadak eta oligarkiaren Erdialdeko Amerikan hasi zuten gerraren arorik gogorrena ireki zuten, gaur egun maien genozidioa izenez ezaguna. Gerraren garairik gordinenak 1982-83 urteak izan ziren, Efraim Rios Montt jeneralaren diktadurapean. 30 urte geroago, batez ere garai beldurgarri hartatik bizirik atera ziren ixil emakumeen pertseberantziari eta beldurra hausteari esker, diktadorea epaitua izan zedin lortu zen. Epaia 80 urtekoa izan zen genozidioan izandako erantzukizunagatik, baina hainbat botere faktikoren azpijokoen ondorioz epaiketa bertan behera utzi zen. Baina baliogabetzea gorabehera, gaur egun Guatemalan dioten bezala, herriak

¹⁹ Stavenhagen, Rodolfo.- “Informe del Relator Especial sobre la situación de los derechos humanos y las libertades fundamentales de los indígenas”. 7. or. 2007ko irailak 7. <http://unsr.vtaulicorpuz.org/site/images/docs/annual/2007-annual-hrc-a-hrc-4-32-sp.pdf>

epaitu egin zuen, eta herriak genozida izateagatik kondenatu zuen.

Gerra garai gogorren ondorio zuzen gisa, eta 1996an bake akordioak sinatu zirenetik gaur arteko ia 20 urteetan, Guatemala lokartua izan zen. Liderrak, Mamá Maquín eta beste hainbat bezala, ezabatuak izan ziren, eta biziraun zuten biztanleek hain barneratua zuten beldurra, ezen urte guzti horietan ikusezina baitzirudien. Egoera honek ia erabat gobernatzen uzten zion Guatemalako oligarkiari, eta, azken urteetan, herrialdea transnasionalei (kanadarrak, espainiarrak, italiarrak...) entregatzea, ustiatzeko eta espoliatzeko; bazirudien garai koloniala itzuli zela, berriz ere, maia, xinka eta garifuna herrien lurraldeetara. Herrialdea merke saltzeko prozesuarekin batera, ustelkeria hedatu zen Guatemalako klase politiko eta ekonomiko ia osoan, eta pobretzea eta lapurreta orokortu egin ziren. Neurri handi batean, porrot egindako estatu bihurtu zen nazio hau; narkotrafikoaren eta oligarkiaren negozioen etekinek garrantzi handiagoa zuten gehiengo handien bizitzak duintzeak baino.

Hala ere, gaur egun, Mamá Maquínek 100 urte bete dituenean, Guatemala esnatu egin da eta etengabeko manifestazioak egiten ari dira lurralde osoan. Protestek ustelkeria amaiteza eskatzen dute, presidentearen dimisioa (genozidioaren erantzulea ere badena, garai hartan buruzagi militarra baitzen) eta klase politikoaren zati handi baten dimisioa ere. Protesta horiek gero eta argiago planteatzen dute sistema bera zalantzan jartzea eta herrialdea berrantolatzen hasteko premia, gehiengo handien parte-hartzearekin bidezkoagoa den herrialdea eraikitzeko eta aberastasunak benetan birbanatzeko. Herrialde bat, non herri, emakume

eta gizon guztiak aitortuak izateaz gain, pertsona eta herri gisa dituzten eskubide guztiak benetan erabili ditzaket.

Oraindik ez dakigu martxan dagoen prozesu hau zehazki norantz doan. Baina orain nabarmendu beharrekoa da gerra basati baten, trantsizio politikoko prozesu oso kontrolatu baten eta ondorengo gobernuak sistematikoki bete ez dituzten bake-akordio batzuen ondoren gertatzen ari dela. Horrek guztiak, esan bezala, nolabait ere jendarte lokartua eta desjabetua sortu zuen. Egun,

beldurra hautsi egin da, gainera kendu dute. Aste hauetan, berriro ikasi dugu gehiengoaren protestei esker lortu egin direla duela gutxi posible ez ziren aurrerapen politiko eta sozialak. Gaur, Guatemalako herriak esnatu egin dira, eta herrialdea bera eta orain arte kontrolpean izan duen sistema eraldatzeko duten indarra frogatzen hasiko dira. Urrats handia da hori; izan ere, nahiz eta gaur egun benetako aurrerapen politikoek, mobilizazioen ondoriozkoek, ez dituzten

erlidaketa posibleak berehala lortzen, aukerak daudelako kontzientzia piztu da, eta hainbeste urtez itxitako bideak zabaldu dira.

Europako hedabideak ez dira horren guztiaren berri ematen ari; ez dira albisteak egiteko moduko gertaerak, baina hor daude. Eta Guatemala, udaberri amaigabearen herrialdea, berriz ere loratzen ari da.”²⁰

2015eko mugimenduak presidenteordearen eta presidentearen beraren dimisioa ekarri zuen, eta, ondoren, ustelkeriagatik akusatuak izan ziren. Aldi berean, sistema politiko eta instituzional osoa zalantzan jarri zen sakonki, frogatu baitzen horrelako delituak ez zirela puntualak edo indibidualak, baizik eta sistemikoak eta egiturazkoak.

HORRELA EGIN GENUEN GUK: ZUTITZEKO ESAN GENIEN, 'EZ' ESATEKO, ETA HOR GOAZ GU ATZETIK

BARILLAS-EKO GAZTEA

Hala ere, 2015. urtea protestak berriz hasi zireneko urtetzat hartzen da, baina errealitatean protestak ez dira inoiz desagertu. Gatazka armatuaren azken urteetan (1984-1996), eta errepresio bortitza izan arren, gatazkaren amaierarako oso aktiboak eta funtsezkoak izan ziren maien, biktimen eta emakumeen antolakunde lan eta mobilizazioa. Erakunde horiek bat egin zuten nekazari, sindikatu eta ikasle mugimenduekin, eta garai hartan gizarte zibila deitu zitzaiona osatu zuten, nahiz eta gero, neurri handi batean, xurgatua izan zen akordioen ondorioz ezarritako demokrazia ordezkatzaillearen sistemaren bidez. Gerora, nahiz eta hasieran nolabaiteko ahuleziarekin, gerraren basakeriak, antolakunde sozialen suntsiketak eta kooptazioak eragindako psikosi sozialaren eta beldurraren ondorioz, azken bi hamarkadetan berrantolaketa-prozesu bat hasi zen, protesta-modu eta subjektu politiko berriekin: komunitateak, emakumeak, gazteak...

Eta, hain zuzen ere, mende berria hasita, komunitate indigenak izan ziren salaketa eta protesta modu berriak sortu zituztenak beren lurraldeen ezinbesteko defentsan. Gogoratu behar dugu, funtsean, horiexek direla, mende berriaren hasieratik aurrera, herrialde osoan hedatzen ari diren erauzketa-proiektu eta proiektu hidroeletriko ugariak gehien erasotzen dituztenak. Komunitate horiek, Huehuetenango, Quiché 'n edo San Marcosen, Alta Verapazan, Izabalén edo Sololán, beren lurraldeetan transnazionalak nola sartzen diren ikusi dute, haiei ezer kontsultatu gabe, estatuko erakunde eta indar polizialen babes osoa baitute protesta posiblea erreprimitzeko. Hilabete gutxian, ibaiak desbideratzen edo lehortzen dituzten presa hidroeletrikoak eraikuntza fase aurreratuan zeudela ikusten hasi ziren, baita soja-plantazio handiak edo urrea, zilarra eta abar erauzteko meategiak ere. Komunitate eta familia horietako askok imajina daitezkeen ondorio guztiak pairatu zituzten; ingurumen-suntsiketa, kutsadura, lurren metaketa eta are behartutako desplazamenduak.

Eta herrialde ia osoan komunitate indigenen giza eskubide indibidual eta kolektiboen urraketa etengabeen egoera horietatik abiatu zen berrantolaketa sozial eta komunitarioa, herri indigenen berezko antolaketa-formak berreskuratuz eta indartuz. Asanblada, komunitate osoaren erabateko parte-hartzea, erabakiak adostasunez hartzea, agintari tradizionalen eginkizuna berreskuratzea eta antolakunde sozialekin osatzea, eta abar, berriz eguneratuko dira nagusi den sistema ekonomikotik, neoliberalismotik, datozen erasoen testuinguru berrian. Eta mugimendu horrek guztiak antolaketa sozial eta politikoa indartuko du, betiere, lehenik eta behin, lurraldearen defentsa nabarmenduta.

Azken hamarkadan, Guatemalan 90 kontsulta komunitario baino gehiago antolatu dira, indigenen lurraldeetan ezarri nahi ziren proiektu handiei buruz. OITren 169. hitzarmena betetzeko eskatu zitzaion estatuari. Hitzarmen horrek, besteak beste, aitoritzen du komunitateek kontsultatuak izateko eskubidea dutela beren orainari eta etorkizunari modu erabakigarrian eragiten dien garapen-proiektu bat hasi aurretik. Hala ere, estatuak sistematikoki entzungor egin dio eskubide horri, nahiz eta nazioarteko hitzarmen hori berretsi duen eta, beraz, bete egin behar duen. Egoera horren aurrean, komunitateak dira prozesu luzeetan antolatzen direnak, informazioa bilatzeko proiektuari, haren azterketari eta izan ditzakeen ondorioei buruz, ahalik eta biztanle gehienentzako parte-hartzailearekin eta erabaki asanblearioen bidez, kontsultarako eskubidea erabiliz. Behin kontsulta eginda, emaitzak, behar bezalako bermekin, Errepublikaren Kongresura (botere legegilea) eramaten dira beti, kongresu horrek horien berri izan dezan, horren arabera jardun dezan, eta proiektuari dagokionez botere betearazleari eska diezaion komunitatearen erabakia bete dezala. Edonola ere, Guatemalako ondorengo gobernuek ez dute aintzat hartu kontsulta horien baliozkotasuna, eta enpresa transnazional zein nazionalen interesak babesten jarraitu dute. Halaber, aipatu beharra dago ere mobilizazioak

eta salaketak mantentzeari esker konstituzionaltasun Gortearen erabaki batzuk lortu direla, komunitateei arrazoia emanaz eta proiektu horietako batzuk geldiaraziz (Chuarrancho, La Puya, Oxec).

Nazio Batuetako hainbat estamentuk ere, hainbat unetan, iritzia eman dute Guatemalako herri indigenei ezartzen zaien garapen-ereduari buruz, baita gobernuek haien eskubideekiko —kontsulta eskubidea kasu— duten errespetu falta etengabeari buruz ere. Hala adierazi zuen 2010ean Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi Mandatariak bere txostenean, honako hau zioenean: "Guatemalako garapen-ereduaren oinarria, nagusiki, erauzketa-industriak, energia-garapeneko proiektu handiek edo eskala handiko esportazio-nekazaritzak osatzen dute. Garapena lortzeko herri indigenen eskubide indibidual eta kolektiboen errespetutik abiatu beharra dagoela ziurtatzeko erronkari aurre egin behar dio estatuak, baita ingurumena babesteko, kontsultarako eta garapen-prozesurako lehentasunen inguruan erabakitze eskubideetatik abiatu behar dela ere".²¹ Hala ere, arestian esan bezala, Guatemalako gobernuek ez dute inoiz kontuan hartu Nazio Batuetako Goi Komisarioak aipatzen duen erronka, eta, ondorioz, ez dituzte aintzat hartzen komunitateek kontsulta-prozesuen bidez lortutako erabaki argiak.

Herri indigenen oinarritzko eskubide eta askatasunen egoerari buruzko Nazio Batuen errelatore bereziak, James Anaya-k, kontsultarako eskubideari erreferentzia zehatza eginez, 2010ean ohartarazi zuen muturreko jarrera horiek, zenbait kasutan, gatazka handiko giroa sor zezaketela, batez ere bi egoeratan; lehena, herri indigenen kontsultarako eskubidea urratzen denean, eta, bigarrenik, egungo erregimenak Guatemalako

**LURRALDEAZ ARI
GARENEAN,
ESPASIO FISIKOAZ
EZ EZIK,
HISTORIAZ,
KULTURAZ,
KOMUNITATEAZ,
HERRIEZ,
KOEXISTENTZIAZ,
BIODIBERTSITATEAZ
ERE ARI GARA**

**AURA LOLITA
CHÁVEZ**

herri indigenen eskubideak aitortzeko dituen gabeziei dagokienez. Zentzu horretan, honakoa adierazi du: "Kontsultaren kontuak proiektu zehatzetatik haratago doazen zenbait konnotazio ditu. Komunitate indigena askorentzat, kontsultarik ezak lotura dauka inbasioaren, marjinazioaren eta desjabetzaren belaunaldiz belaunaldiko esperientziarekin, baita eragiten dieten erabakiei buruzko gizartratze eta parte-hartze faltaren pertzepzio etengabearekin ere (...) Bestalde, baliabide naturalen inbertsio- eta garapen-proiektuen inguruko egungo gatazkan

—askotan, kontsulta-eskarietan ezkutatuta dauden proiektuak—, faktore inplizituak ere badaude: lurra edukitzearen inguruko segurtasun juridiko falta handia; kasu ia guztietan jabetza-titulu kolektiborik ez egotea; eta, horrekin batera, gatazka armatuaren garaiko lurren desjabetzearen ondorioek oraindik ere irautea."²²

²¹ Álvaro Pop. Informe Evaluación de la Declaración de las Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas en Guatemala. E/C.19/2013/CRP.3

²² Ibidem.

ERREPRESIOA ETA KRIMINALIZAZIOA

Agintariak protestaren errepresioa eta kriminalizazioa sistematikoki larriagotuz erantzun dute. Eta gainera ez diete jaramonik egin herrialde osoan zehar egindako 90 kontsulta komunitario baino gehiagoren emaitzei, ezta azken urteotan ugaritzen ari diren martxei, manifestazioei eta bestelako protesta-moduei ere. Horri gehitu behar diogu 2015. urtea bereziki gorabeheratsua izan zela ustelkeria sareak salatzeari dagokionez; izan ere, ustelkeria estatuaren eta gobernuaren esfera gorenetera ere iritsi zen.

Edonola ere, lehenik eta behin azpimarratu behar dugu —gero eta antolakunde eta nazioarteko erakunde gehiagok eta gizarte-mugimenduek eta -antolakundeek egiten duten bezala—, gaur egun, giza eskubideak eta lurra izateko eskubideak defendatzen dituztenak etengabe kriminalizatzen dituztela Latinoamerikako estatu askotan, bereziki Mexikon, Perun, Txilen, Kolonbian, Brasilen, Hondurasen eta, jakina, Guatemalan. Bigarrenik, errepikatu behar dugu fenomeno horrek, gaur egun, ezaugarri iraunkor bat duela, protestaren kriminalizazio-prozesuan esku hartzen duten eragileei dagokienez. Hala, nahiz eta gobernuak eta erakundeak beti egon diren horrelako jardunean murgilduta, azken urteotan, eredu neoliberalak finkatu ondoren, enpresa transnazionalek ia prozesu horietan guztietan —zuzenean edo zeharka— parte hartzea, ezaugarri nagusi berria da.

Hala ere, erabiltzen diren kontzeptuak argitzea beti da beharrezkoa. Horregatik, garrantzitsua da ezartzea zer ulertzen den kriminalizaziotzat, hari buruz errepresio-estrategia gisa hitz egiten dugunean. Giza Eskubideen Babeserako²³ Behatokiak —Giza Eskubideen Nazioarteko Federazioaren eta Torturaren Aurkako Munduko Behatokiaren parte dena— egin berri duen txosten batean, argi eta garbi azaltzen dira kriminalizazio kontzeptua eta horrekin zuzenean lotutako beste batzuk. Berrikus ditzagun galdera errazetan oinarrituta.

Eskubideen defendatzaileek, nola defendatzen dituzte eskubideak? Kasu gehienetan protestatzeko hainbat modu baketsu erabiltzen dira, guztiak nazioarteko zuzenbideak babestuenak. Hala nola manifestazioak, eserialdiak bide publikoan, espazio edota erakundeen okupazio baketsuak, desobedientzia zibileko ekintzak...

Zer da kriminalizazioa? Kriminalizazioak zerikusia du ikerketa penalak abiatzarekin, edota oinarririk gabeko epaiketen eta akusazioen (difamazioak, faltsukeriak) kanpainak hastearekin, defendatzaileak kaltetu eta beldurtzeko eta haien borrokak geldiarazteko.

Nork kriminalizatzen du? Esan daiteke bi talde handi daudela; alde batetik, eragile indibidualak, baina interes politiko edota ekonomiko handiak dituztenak, hala nola enpresa pribatuak,

²³ “Criminalización de defensores de derechos humanos en el contexto de proyectos industriales: un fenómeno regional en América Latina”. 2016ko otsaila. <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Criminalizacion%20de%20defensores%20de%20derechos%20humanos.pdf>

oligarkiak eta abar. Bigarren taldea estatu-mailako eragileek osatzen dute, hainbat mailakoek: gobernu-agintariak, poliziak eta militarrek, justizia-agenteak... Kasu gehienetan, batzuek zein besteek beren zerbitzura izan ohi dituzte hedabide masibo asko, protestak kriminalizatzeko helburarekin.

Nola kriminalizatzen dute? Hedabideak gero eta sofistikuagoak, metodikoagoak eta sistematikoagoak bihurtzen ari dira, baina normalean, kriminalizatzeko, zuzenbide penala erabili ohi da, gezurrezko delituak egotziz. Hala, defendatzaileentzat prebentziozko espetxealdiak eskatu eta ematen dira, eta beharrezko prozesuaren bermeak zein askatasun-eskubidearen bermeak urratzen dira. Bereziki, kasu gehienetan ez dagoelako froga nahikorik, edo delitua ez delako espetxeratzeko bezain larria.

Zer ondorio dauzka? Kriminalizazioak berehalako eragina du, gutxi gorabehera, eta horixe da pertsonaren eta bere nortasunaren zaurgarritasun handiena; batez ere, delitugile edo terrorista gisa estigmatizatzen denean. Era berean, pertsona bera seinalatzen eta markatzen duten bestelako akusazioak ere erabiltzen dira: bahiketak, matxinadak, sabotajeak aberriaren balioei traizioa egitea eta abar.

Nortzuk dira kriminalizatuak? Txosten askotan jasotako datu guztien arabera, agerikoa da kriminalizazio-prozesuen lehentasunezko helburuak talde zaurgarrietako liderren aurkakoak direla, hala nola talde indigenen, afroen, nekazarien, auzoko taldeen eta abarren aurka.

Edonola ere, kriminalizazioaren elementu bereizgarrien deskribapena ixteko, beharrezkoa da horiei buruzko kontu nagusi bat nabarmentzea, azken galderarekin zerikusia duena, bereziki herri indigenei buruz hitz egiten dugunean, izan Guatemalakoak zein beste edozein herrialdekoak. Horrela, esan daiteke, lider indibidualen aurka zuzentzeaz gain, kriminalizazioaren bidez gizartea eta protesta sozialerako eskubidea bera "kolpatu" nahi direla

azken finean. Beldurra komunitateetara bideratzen da nagusiki, liderrekin duten lotura estuagatik eta horiek herri indigenetan eta haien antolaeran ordezkatzan dutenagatik. Orokorrean, pertsona horiek autoritate politikoak eta sozialak dira, baina baita etikoak ere, nolabait komunitatearen esperientziaren eta ezagutzaren jabe direnak; beraz, erreferenteak dira komunitate osoaren funtzionamendurako eta antolaketarako. Zentzu horretan, liderrak behin-behinean hilabete batzuek espetxeratzeak, helburu du komunitatea bururik gabe uztea, umezurtz, eta protesta geldiaraztea. Halakoetan, esan liteke komunitatea ere espetxeratua dela.

Hori dela eta, Guatemalan giza eskubideen defendatzaile kriminalizatuez edota espetxeratuez (preso politikoak) hitz egiten dugunean, garrantzitsua da arlo indibidualetik —berez larria dena— harago joatea. Oso kontuan izan behar da, nolabait, komunitatea dela, subjektu politiko kolektibo gisa, kriminalizatzen, "espetxeraten" eta, kasu batzuetan, zauritzen edo hiltzen ari dena. Gainera, defendatzaileengan dituen ondorio zuzenak dira agintari horiek beti hala jokatu dutelako, baina baita erkidegoaren eskariagatik ere, azken batean erkidegoak baitu benetako agintaritza lidergoa aitortzeko edo ez ezagutzeko. Horrela, Guatemalan gehien errepikatzen den esloganetako batek dioen bezala, komunitateen eskaria da lurraldea, ura eta bizitza defendatzea, eta haien autoritateek haien esanetara jarduten dute.

Horregatik guztiagatik, kriminalizatzen direnak aipatzen ditugunean, alderdi bikoitz hori ulertu behar da. Komunitateetako agintari, buruzagi eta lider indigenak espetxeratu egiten dituzte horretarako ad hoc eraikitako akusazioekin, eta akusazio horiek, aldi berean, bi helburu nagusi dituzte: bata, zigor eraginkorra izatea, beren jardun kontsekuentearekin lurraldea, natura eta bizitza defendatzeko borroken buruan jarraitzen duten pertsonentzat; bigarrena, liderren gaineko errepresio hutsa, baina komunitateen indarra, protestarena, murrizteko borondate bereziarekin.

Kriminalizazioaren elementu deskribatzaileen eta espezifikoen arlo honetan bertan, beti komeni da gertaera zehatz bat gehiago kontuan hartzea. Prozesu horiek emakumeengana bideratzen direnean, konnotazio bereziak hartzen dituzte. Horrela, jomugan emakumeak daudenean, aipatutako elementuei beste jazarpen, presio eta kriminalizazio mota batzuk gehitu behar zaizkie. Atxilotzeko aginduen, funtsik gabeko akusazioen eta balizko espetxeratzeak pairatzen dituzten komunitateetako emakumeen gaineko mehatxua harago doa, eta beren jokabideari buruzko difamazioak, sexu-erasoak edo hartu behar dituzten erantzukizunen gainkarga ere eragiten ditu (etxea, seme-alabak). Era berean, emakume horien erresistentzia apurto nahi da, eta horrek protesta ahuldu dezala, ekintza sozial komunitarioko prozesuetan parte hartzen dutenekiko —eta batzuetan protagonista ere direnekiko — zigor huts eta soilaz harago.

Kriminalizazioaren azken datu deskribatzailea Juristen Nazioarteko Batzordeak adierazitakoa da. Batzorde horrek Genevan (Suitza) du egoitza eta 37 atal nazional, 45 erakunde afiliatu eta munduko eskualde guztietako 60 legelari ospetsu ditu. 2015eko azaroko txosten batean, Guatemalako Estatuari eskatu zion protesta sozialaren kriminalizazioa geldiarazteko, 2004az geroztik egindako kasu batzuen jarraipena egin ondoren. Kasu horietatik ondorioztatzen zuten Guatemalak "zigor-boterea zuzentzen duela giza eskubideen defendatzaileen aurka, herrialdeko hainbat komunitateetako baliabide naturalen defentsarako ekintza baketsuetan

elkartzeagatik".²⁴ Halaber, honakoa adierazi zuen:

"1. Protesta sozialaren kriminalizazioa fenomeno errepikakor bihurtu da Guatemalan; Zuzenbide Penala tresna gisa erabiltzen da errepresiorako eta giza eskubideen defendatzaileek egiten duten lana deslegitimatzeko.

2. Bereziki kezkatzen gaituzte giza eskubideen defendatzaileen atxiloketa arbitrarioek, gatazka sozial handiko zonaldeetan lan egiten baitute eta herri indigenen baliabide naturalak, lurraldeak edo eskubideak babesteari lotuta baitaude. Kasu batzuetan, Guatemalako Estatuak eskualde horietako berme konstituzionalak etetea erabaki du, prebentzio edo setio egoerak ezarriz."²⁵

Hala, Santa Cruz de Barillas, Santa Eulalia, San Marcos, San Juan Sacatepequez edo Jalapa-n, besteak beste, azken urteotan hainbat gobernu prebentzio estatuen ebazpenak ezarri dituzte. Horien guztien kausa da komunitateen eta zonalde horietan jarduten zuten —Europako Batasunaren oposizioa gorabehera— enpresen arteko gatazka izan da. Gatazka horrek, kasu askotan, giza eskubideen

defendatzaileen hilketak, zaurituak eta espetxeratze eta jazarpen kasu berriak eragin ditu. Are gehiago, azken urteotan, herritarren aurkako metrailaketa indiskriminatuak ere gertatu dira, hala nola La Puya komunitatean; bertan, azken urteotan, erresistentzian egon dira meatze-proiektu baten aurka. Ekintza hauek, liderren edo herritar soilen hilketekin batera, gerraren urte gogorak gogorarazte dizkiete komunitateei. Jakina, ahaztu ez den memoriaren berreskuratze

JADA ULERTU DUGU ANTZINAKO LIDERGOEN ETA LIDERGO KOMUNITARIOEN JOKABIDEA KRIMINALIZATU NAHI DELA, ETA HORREGATIK ESKATZEN DIEGU FISKAL ERRESPETAGARRIEI KOMUNITATE INDIGENAK EZ KRIMINALIZATZEKO

**YASSMÍN BARRIOS
EPAILEA**

²⁴ www.icj.org/guatemala-la-cij-urgen-al-estado-de-guatemala-a-detener-criminalizacion-de-la-protesta-social/

²⁵ Ibidem

eta eguneratze behartu horren helburua herritarrak beldurtzea da, lurraldeen defentsarako borroka-prozesuetan.

Kriminalizazio-prozesuetan beharrezkoak diren azken elementu edo protagonistak hedabideak dira. Puntu honen hasieran estatu-egituren papera nabarmena zela aipatu dugu, eta bertako oligarkiek eta transnasionalek, azken urteotan, bat egin dute modu erabakigarrian beren interes ekonomikoak defendatzeko. Bada, hainbat azterlanek erakusten dutenez, gaur egun hedabide gehienek paper garrantzitsua jokatzen dute ere kriminalizazio-prozesu horietan. Ez da ahaztu behar, hedabide gehienak ere oligarkia nazionalen esku daudela, eta, beraz, haien interesei erantzuten dietela, eta ez informazioa modu zintzoan, egiazkoan eta objektiboan emateko xedeari.

Zentzu horretan, protesta sozialen inguruan informatzeko orduan, manipulazioa etengabekoa da; batzuetan, komunitate eta herri indigenei buruz oraindik ere aktibatzen diren irudiari buruzko joera kolonial zaharrak antzeman daitezke. Hain zuzen ere, Huehuetenango iparraldea da joera horren jarraipena egiteko adibiderik onenetako bat, prentsa alternatiboak egindako azterketa batzuetan islatzen den bezala²⁶. Azterlanean adierazten den bezala, hedabideetan, ezkutatu edo minimizatu egiten dira estatu aparatuen —edo aparatu paraestatalen— erantzukizun larriak, eta magnifikatu egiten dira herritarren erantzunak. Hala, aditzera

ematen da komunitateen edozein ekintza sozial edo politiko modu bidegabe eta bortitzean gauzatzen dela. Horrela, protesta estigmatizatu eta kriminalizatu egiten da, eta beharrezko baldintzak sortzen dira (iritzi estatuak), ondoren, agintari eta lider sozialen edo kolektibitate osoaren aurkako errepresioa justifikatzeko.

*"Huehuetenango iparraldea lehertzeko zorian dagoen presio-eltzea da. Azken hiru urteetan gatazka eragin dute hilketek, makineria erretzeak, atxikipenek eta bahiketek, baina horrez gain, epaile, fiskal eta defendatzaile publikoek ihes egin dute, izututa. Hemen, oraingoz, ez dago justiziarik"*²⁷; *"Urtarrilaren 20ko goizaldean, jendetzak Mateo anaien askatasuna agintzera behartu zuen Marlon Interiano epailea."*²⁸.

Bi adibide horiek argi adierazten dute zein den iritzi publikoari helarazi ohi zaion informazio-mota, eta kriminalizazio-prozesuak eraikitzen ditu, beste protagonista batzuen (estatuak eta enpresak) ekintzekin bat etorritik. Lurralde bat deskribatzeak justiziarik gabeko "presio-lapiko" gisa, ezin hobeto definitzen du lurralde gobernaezinaren irudia, non estatuak "ordena jartzea" eskatzen duen; eta "jendetzaz" hitz egiteak ere argi definitzen ditu premia hori eta gizarte desgobernatuaren ikuspegia, ia basatia, eta aurrerapenen eta zibilizazioaren garapenaren aurkakoa. Horrek guztiak erabat justifikatzen ditu ondorengo errepresio-jardun indibidualak —estatuak erantzuleztat dituen pertsonen aurkakoak— eta kolektiboak, haien jarduerak eta protestak kriminalizatuta.

²⁶ Ikus: "Huehuetenango ¿ingobernable? el papel de los medios en la criminalización de la lucha por el territorio". <https://comunitariapress.wordpress.com/2015/12/12/huehuetenango-ingobernable-el-papel-de-los-medios-en-la-criminalizacion-de-la-lucha-por-el-territorio/>

²⁷ Contrapoder.- "Huehuetenango ingobernable". 2015eko otsailak 26. <http://contrapoder.com.gt/2015/02/26/huehuetenango-el-ingobernable-2/>

²⁸ Ibidem.

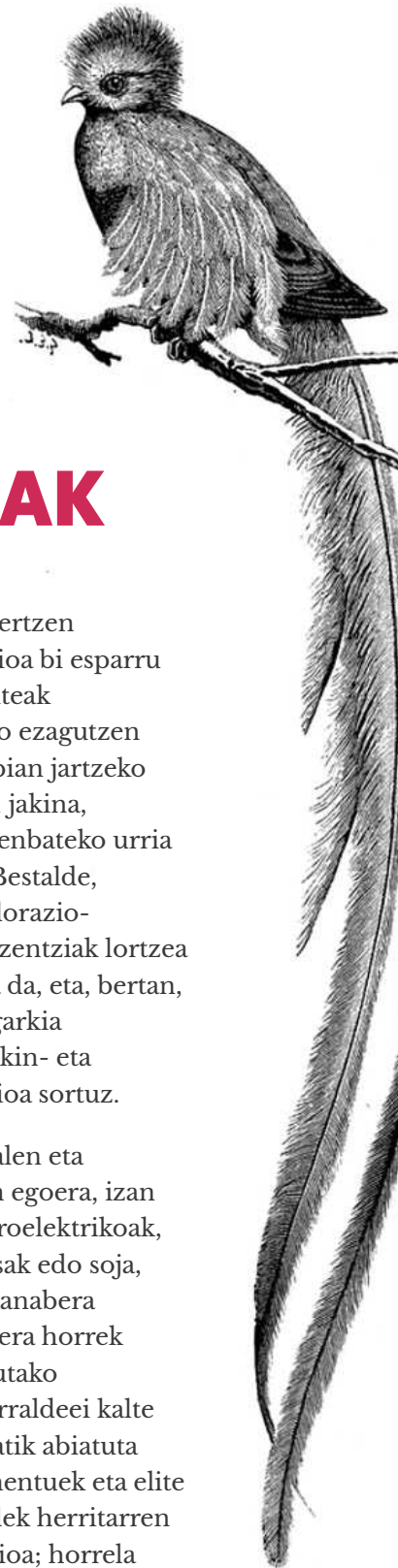
PRESO POLITIKOAK, ESKUBIDEEN DEFENDATZAILEAK

Nabarmendu behar da, normalean, Guatemalako gobernu- eta enpresa-instantziek aipatu ohi dutela pobrezari aurre egiteko inbertsioen beharra, eta, ondorioz, herrialdearentzat garapen-baldintzak sortzekoa; hala justifikatu ohi dute, biek, herrialdea —eta, bereziki, lurralde indigenak— enpresa transnasionalei zabaltzea. Baina, errealitatean, egungo eliteen ikuspegi neoliberalaren arabera, estatuak ez du bere gain hartzen pobreziarekin amaitzeko lana, eta, teoriarik, funtzio hori merkatuaren esku uzten du. Hala ere, egiazta daitezkeen datuek ez dituzte egiaztatzen apriorismo horiek, estatuaren edo merkatuen erantzukizun hipotetikoarenak. Adibidez, Meatzaritziari buruzko Legearen 63. artikulua arabera, enpresek ehuneko bat (%1) ordaindu behar dute zerga gisa, eta, beraz, Guatemalan ez da ia irabazirik geratzen, eta ez dira inoiz berrinbertitzen. Gainera, ez dute ia lanposturik sortzen, eta aberastasunaren ekoizpena (urrea, energia elektrikoa, palma-olioa, etab.) kanpoko merkatura bideratzen da ia osorik, eta ez merkatu nazionalera. Horri gehitu behar zaio ustiategi horietako batzuk amaitzean (meategiak, adibidez), ez dutela erantzukizunik beren gain hartzen, hala nola azpiegitura jakin batzuk eraisteko edo erasotako lurrak berreskuratzeko beharra, eta ez diete inolako konpentsazio ekonomikorik ematen kaltetutako biztanleei. Hortaz, galdera honakoa da: tokiko elite politiko eta ekonomikoek, zergatik dute interesa herrialdearen ustiapen-prozesuekiko? Eta

erantzuna erraz aurkituko dugu ulertzen dugunean elite horientzako negozioa bi esparru nagusitan dagoela. Alde batetik, eliteak transnasionalen lagunak dira, ondo ezagutzen dituztelako proiektu ezberdinak abian jartzeko beharrezko sare legal edo alegalak; jakina, etekinen banaketari dagokionez, zenbateko urria baina mamitsua eskuratzen dute. Bestalde, aintzatespen-, prospekzio- eta esplorazio-lizentziak lortzea, baita ustiapen-lizentziak lortzea ere, negozioaren zati garrantzitsua da, eta, bertan, estatuak egitura paraleloek eta oligarkia nazionalak parte-hartzen dute, etekin- eta ustelkeria-sare zabala eta milionarioa sortuz.

Hori da, funtsean, enpresa nazionalen eta transnasionalen jarduera gehienek egoera, izan meatzaritza enpresak, enpresa hidroelektrikoak, zur-fabrikak, hidrokarburo-enpresak edo soja, Afrikako palmondoa edo azukre-kanabera landatzen duten enpresak. Eta egoera horrek berekin dakartza dagoeneko aipatutako ondorioak, herritarrei eta haien lurraldeei kalte egiten dietenak. Parametro horietatik abiatuta hobeto uler daiteke estatuak estamentuek eta elite politiko eta ekonomiko tradizionalak herritarren protestaren aurrean duten erreakzioa; horrela ezarri egiten dute jazarpen- eta kriminalizazio-prozesuetako ekintza-ardatz nagusietako bat.

Hala, nahiz eta nazioarteko egunkarien azaletan ez agertu, gaur egun eta duela urte batzuetatik hona, agintari eta herritar indigenak eta liderrak

kriminalizatu eta espetxeratu egin dituzte Guatemalan gauzatutako jardun politikoagatik. Esan bezala, jardun horren helburua honakoak defendatzea da, ez besterik: lurralde-eskubideak, ura ondasun komun gisa, bizitza duinerako eskubidea, eta herri horien nortasuna eta existentzia. Gainera, jardun horrek giza eskubideen arloko nazioarteko tresna zabal eta ezagunen babesa dauka oro har, eta herri indigenena bereziki (169.

hitzarmena – OIT eta Nazio Batuen Adierazpena, jada aipatutakoak). Bi tresna horiek, Latinoamerikako eta Europako ia gobernu guztiek —Espainiako estatuak kasu — onar ditzaten berretsiak eta babestuak izan dira, eta ezarri egiten dute, besteak beste, lurraldearen babesa eta horien gaineko jurisdikzio propioa, autodeterminazio eskubidea aitortzeaz gain. Baina, era berean, lehen adierazi bezala, kontsultarako eskubidea eta alde zurreko baimen informatu aserako eskubidea aitortzen zaie komunitateei, beren

lurraldeetan herri horien interes eta eskubideen aurka jardutea aurreikusten duen edozein jardun publiko edo pribaturen aurrean; eta gobernuak, gainera, beharrezko mekanismo eta baldintza guztiak ezarri behar dituzte eskubide horiek erabat egikaritzeko. Laburbilduz, herri indigenen giza eskubide indibidual eta kolektiboak aitortzen eta babesten dituzten nazioarteko tresnak.

Hala ere, gorago adierazi bezala, pertsona horiek, kasu gehienetan, lurraldeen eta bizitzaren defentsan etengabe borrokatzen dute, beren komunitateen agindupean. Konfrontazio horren arrazoia da, gaur egun, herrialde horietan nagusi den sistema neoliberalan, gobernuak inolako kontsultarik egin gabe (nazioarteko tresnek

behartzen duten bezala) entregatzen dizkietela lurralde horiek enpresa transnazional edo nazionaleri, ustiatu eta txikitu ditzaten. Hainbat sektoretako enpresek —hala nola meatzaritzakoak, energiakoak edo basogintzakoak —, bioaniztasunez eta bizitzarako baldintzaz betetako espazioak sistematikoki suntsitzen eta kutsatzen dituzte; kasu gehienetan, lurralde horiek aukera material eta immaterialak sortu

dituzte herri horiek biziraun dezaten, eta herriek ehunka urtez lurralde horiek maneatzen eta kontserbatzen jakin dute. Hala ere, gaur egun, kriminalizatu, kanporatu, espetxeratu edo miseria eta pobretasun baldintzetan bizitzera behartzen dituzte, betidanik eurenak izan diren lurretan.

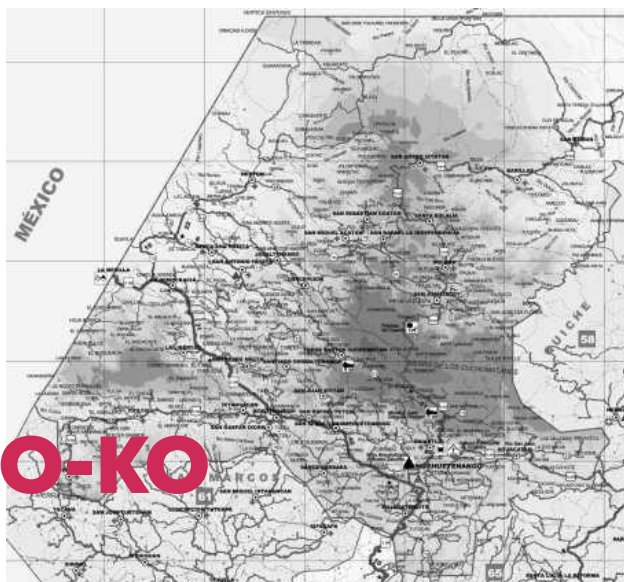
Lurraldearen aldeko borroken etengabeko errepresio- eta kriminalizazio-egoera horrek guztiak, beste ondorio larri batzuen artean, azken urteotan hogeita presu politiko baino gehiago egotea eragin du.

Horregatik, testu honen mamira itzuliz, garrantzitsua da orain adieraztea herri horiek nola definitzen duten presu politikoaren figura borroka-testuinguru horretan. Haien artean, presu politikoak, bere lurraldeak berreskuratu eta defendatzeagatik eta/edo berreskuratutako edo inbadituak izateko mehatxuarean dauden espazioen gaineko lurralde-kontrola gauzatzeagatik askatasunaz gabetutako pertsona oro da. Era berean, estatuaren edo beste eragile armatu batzuen indarkeriaren aurrean erresistentzia-ekintzak egiteagatik, baita herri horien eskubide politiko, sozial, ekonomiko eta kulturalak aldarrikatzen dituzten mobilizazioetan parte-hartzeagatik ere.

JOAN DEN UZTAILAREN 22AN JUSTIZIA LORTU GENUEN, ERRUGABEAK GINELA FROGATU ZEN ETA HAIK GEZURRA ESAN ZUTELA

ON FRANCISCO JUAN PRESO POLITIKOA

1. KASUA.- HUEHUETENANGO-KO IPARRALDEA

KONTZENTRAZIO POLITIKO, SOZIAL ETA KULTURALA: HUEHUETENANGO-KO IPARRALDEA

Neurri batean, gatazka soziala Guatemala ia osoan dagoen arren, gerra garaian gertatu zen bezala, berriz ere pilatzen da indigena gehien dauden eremuetan: altiplanoaren eremuan (Huehuetenango, Quiché, Sololá, Chimaltenango, Totonicapán, Quetzaltenango eta San Marcos), baita Verapaces deiturikoetan (Alta eta Baja) ere, eta Petén departamentuan. Bestela esanda, herrialdeko iparralde eta mendebalde ia osoan. Hala ere, azken urteotan lurraldearen defentsaren aldeko gatazken gorakada hauteman daiteke, bereziki Huehuetenango ipar-mendebaldeko departamenduan eta, zehatzago, Mexikorekin muga egiten duen iparraldeko zatian. Bestek beste, San Mateo Ixtatán, San Miguel Acatán, San Juan Ixcoy, Santa Cruz de Barillas eta Santa Eulalia (q'anjob'al hizkuntzan, Jolom Konob) udalerriez ari gara.

Lurralde kontzentrazio honek kontzentrazio identitarioari ere erantzuten dio; izan ere, nagusiki, lau herri maia kokatzen dira hemen, akateco, chuj, popti eta q'anjob'al herriak. Horregatik, errealitate sozial, politiko eta kultural hori ezaugarritzen duten zenbait elementu aipatu behar dira, ondoren hobeto ulertu ahal izateko komunitate horiek beren lurraldeak

transnazionalen ekintzen aurrean defendatzeko egiten dituzten protestaren ekintza-ildoak eta posizionamenduak.

Herri hauek Cuchumatanes mendilerroko goi lurren eta iparralde eta mendebaldeko behe lurren artean daude, hau da, Mexikoko Chiapas estatuarantz, eta historikoki autonomia maila handia mantendu dute. Espainiako koloniak iraun zuen hirurehun urteetan (XVI. mendetik XVIII. mendera) lurralde periferikoak izan ziren, eta horri esker, nahiz eta kristautasuna eta mendekotasun teorikoa ezarri, maien aberastasun kulturalaren zati handi batek iraun zuen, eta eutsi egin zioten beren egitura komunitarioek, lurra eta lurraldearekiko harremanak, eta beren gobernu-instantziak eta agintari tradizionalak.

Independentziarekin hasten den garai historikoak (1821) Huehuetenango iparraldeko eremu honetan bi lurralde-galera markatu zituen. Alde batetik, erreforma liberalaren legeek deuseztatu egin zuten jabetza komunitarioaren forma bereizgarria eta mesede egin zioten Guatemalako kafe industriaren jabeen goranzko klase berriari,²⁹ lur eremu handiak emanez. Lurralde-galeraren bigarren unea gerra urteetan izan zen, maien genozidioan. Garai horretan, Guatemalako

²⁹ Bastos, Santiago.- "Contexto socio histórico de la conflictividad en el norte de Huehuetenango". Peritu-txostena (argitaratu gabea), Huehuetenango iparraldeko komunitateetako agintarien defentsak Guatemalako A arrisku handieneko epai-auzitegian (Tribunal de Sentencia de Mayor Riesgo A) proposatua. 2016ko uztaila

armadaren lur errearen estrategiak eragindako izuak, biztanleriaren zati handi bat erbestera ihes egitera behartu zuen, Mexikoko Chiapas estatu mugakidera, eta ondorioz, lurralde espoliazioa gertatu zen. Azpimarratu behar da gerra latzak, desagertutako komunitateak ez ezik, izututako beste komunitate batzuk ere utzi zituela, edozein lider edo agintari tradizional jazarria edo eraila izan baitzen. Bake Akordioak (1996) sinatu eta urte batzuk geroago itzuliko dira errefuxiatuak eta berreskuratuko dira komunitateak eta haien agintariak, baina oso motel eta beldurrez. Azken urteotan, arazo demografikoak zerikusia izango du, batez ere, hiribururanzko edo, gehienbat, Estatu Batuetaranzko emigrazio ekonomikoarekin, baita narkotrafikoaren edo delinkuentzia antolatuearekin lotutako kontu larriagoekin ere.

Baina garrantzitsua da une batez arreta jartzea lurralde honen berezko elementu sozial eta politiko batzuen berrikuspenean. “Beren komunitateen lurralde-osotasuna zaintzeko ardura zuten, aberatsen eta beste herri batzuen erasoaldien aurrean”³⁰. Aurreko aipamenak autoritateen funtzio nagusia modu kategorikoan laburbiltzen du, eta q’anjob’al komunitateetan eta, hedaturaz, maia jatorriko ia herri guztietan autoritateek zeukatzen dimentsioa ulertzen laguntzen du. Bestalde, “agintaritzak komunala esleitzen zaien emakume eta gizonak gobernatzeko izendatuak badira ere, beren jarduna erabat mugatuta eta batzarraren borondatearen mende dago. Hau da, agintari komunalak errespetatu eta obeditu egin behar du borondate komunala. (...) Beraz, agintari komunalek batek arazoak konpontzera ekiten dionean, bere betebeharrak delako egiten du, hori delako batzarrak pertsona horiengan eskuordetu duen eginkizuna”³¹. Aurrekoa, gainera, komunitateetako batzarrak antolaketa-,

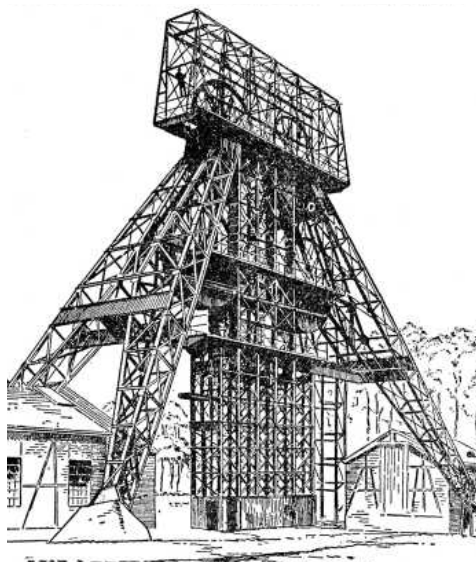
partaidetza- eta ordezkaritza-gune nagusiak direla ulertuta, eta, beraz, ezin da ulertu aginte komunalearen eta batzar komunitarioaren arteko bereizketa; bata ez da existitzen bestea gabe. Horregatik guztiagatik, eta herri horietako autoritateen karakterizazioan gehiago sakondu gabe, autoritateak beti jardun behar du borondate komunala gorpuzten; izan ere, gainera, subiranotasun komunitarioa ez da eskuordetzen, baizik eta autoritatearen bidez egikaritzen da.

Eta tesi horien arabera ulertzen da ondoen komunitateetako agintari tradizionalak naturaren zaindari, ama lurraldearen babesle eta bizitzaren defendatzaile bihurtzen direla, komunitateak berak hala aginduta. Herri horien berezko testuinguru soziokultural honetan, eta transnazionalak etengabe sartzeak eragiten duen gataska politikoaren testuinguruan —non lurraldeak esplotatzeko estatuaren oniritzia duten komunitateen inolako baimenik edo kontsultarik gabe—, agintari tradizionalak izan behar dute komunitateen defentsarako borroka buru.

Esan izan da, eta neurri handi batean baita frogatu ere, Huehuetenango iparraldea hartzen duen lurralde-eremua eta eremu politiko kulturala kasu paradigmaticoa dela proiektu hidroelektrikoen atzean dauden interes ekonomikoei eta menderatze-interesei dagokienez. Era berean, esan daiteke berdina gertatzen dela Guatemalako estatuak jarraitzen dituen kriminalizazio-prozesuei dagokienez, transnazionalen eta oligarkia nazionalaren jarduna errazteko helburuari dagokienez. Azkenik, paradigma hau zentzu positiboarekin ere ulertu daiteke, lehenengoek sortu duten protesta komunitarioaren antolaketaren formari eta sakontasunari dagokienez. Txosten honen hurrengo orrialdeetan alderdi horiek landuko dira.

³⁰ Tzul Tzul, Gladys.- “Sistemas de gobierno comunal indígena: la organización de la reproducción de la vida”. En Salazar, H. y Linsalata, L. en Apantle, revista de estudios comunitarios. Sociedad Comunitaria de estudios Estratégicos. Pueblo. 2015

³¹ Tzul Tzul, Gladys.- “Peritaje socio cultural. El rol de las autoridades indígenas en la mediación y resolución de conflictos”. 2016ko otsaila. Huehuetenango iparraldeko komunitateetako agintarien defentsak Guatemalako A arrisku handieneko epai-auzitegian (Tribunal de Sentencia de Mayor Riesgo A) aurkeztua. 2016ko uztaila

PROIEKTU HIDROELEKTRIKOAK: ZERTARAKO? SANTA CRUZ DE BARILLAS-EKO KASUA

San Mateo Ixtatán, Santa Eulalia eta Santa Cruz de Barillas dira azken urteotan proiektu hidroelektriko ugari biltzen dituzten hiru herriak. Lehenengoan, Pojom I eta II presak eta San Andres presa proiektatu dira; Santa Eulalian, San Luis proiektua dago, eta hirugarren herrian, Cambalam I eta II. Hau da, gutxienez sei proiektu hidroelektriko lurralde-eremu txiki batean. Eta, proiektu horiek ez diren presa handiak eraikitzeko —planetako beste leku batzuetan gertatzen den bezala—, presa txikien kontzentrazio handiak ere eragina du biztanleengan. Ondoriorik zuzenena lurraldearen gaineko kontrola galtzea izango da, eta, bereziki, populazio horiek elikatzen dituen eta bizirauteko oinarria den uraren gaineko kontrola galtzea, ez bakarrik biziraupen fisikoari dagokionez; baita espiritualari dagokionez ere, kaltetutako zonalde asko sakratuak baitira sinesmen propioen sisteman.

Enpresen jarduera-ereduak eta interes ekonomikoak proiektu guztietan mimetikoak direla baieztatu daitezke, eta hori, aldi berean, etengabekoa izango da Guatemalako lurralde osoan. Horregatik, txosten hau horietako batean zentratuko da orain; ziur asko zonaldeko jarduketa gatazkatsuena da, eta, gainera, Espainiako transnazional bat zuzenean inplikaturik dago, Ecoener – Hidralia Energía

izenekoa, Guatemalan Hidro Santa Cruz deitzen dena.

Energia-enpresa horren aurrekariak, denboran dezente atzerago koka ditzakegun arren, 2006. urteko etaparik berrienari erreparatuko diogu. Garai horretan sortu zen ofizialki Ecoener-Hidralia Energía enpresa A Coruña (Galizia), Castro Valdivia familia izan zen bazkide sortzailea. Bi urte geroago, enpresa hori Guatemalan kokatu zen, eta bertatik zuzendu zituen Latinoamerikako hainbat puntutan gauzatzen zituen energia-arloko jarduketak. Guatemalaren kasuan, enpresaren inplikazio nagusia, esan bezala, Santa Cruz de Barillas udalerriko Cambalam proiektuetan izan zen; hala ere, esku hartu du ere San Mateo Ixtatán herrirako proiektu batzuetan eta Huehuetenango eta Alta Verapaz departamentuetan.

Hidralia Energiari eta bere sortzaileei buruzko lau oharri esker hobeto ulertuko dugu Barillasen kasuan aktibatzen joan diren prozedurak. Galiziako Justizia Auzitegi Nagusiko fiskaltzaren arabera, Luis Castro Valdiviak, 80ko hamarkadatik, 40 enpresa baino gehiago sortu ditu sektore horretan bertan. Horrela, legeriaren arabera enpresa bakar baten jarduketari ezartzen zaizkien murrizketak saihestuko lituzke. Bestalde, bere koinatua, Ramón Ordas, Galiziako Xuntan

Industria, Energia eta Meategien Zuzendari Nagusia izan zen garaian (1999-2005 aldian), kontzesio ugari jaso zituen, sektoreko enpresaburu oparoenetako bat bihurtu arte. Datu anekdotiko baina adierazgarria da zenbait esparrutan "kilowatioaren errege galiziarra" deitzen ziotela. Azkenik, adierazi behar da urte hauetan, Hidralia Energia Guatemalan sartu zenetik, Galiziako Justizia Auzitegi Nagusiak ikerketa eta akusazio prozedura bati ekingo diola, energia-kontratuak lortzean influentzia-trafikoa, prebarikazioa eta eroskeria egotzita³².

Nazioarteko proiektu mota horien interes ekonomikoen sareari dagokionez, esan daiteke, ia jarduera guztietan, transnazionalen eta tokiko oligarkiaren arteko aliantza operatiboa egituratzen dela. Transnazionalak edozein herrialdetan sartzeari buruz mintzatzerakoan, garrantzitsua da nabarmentzea ez dela banaka edo modu isolatuan gertatzen. Hau da, transnazionala ez da iristen, gobernuarekin akordio bat ezartzen, eta tokiko kapitalaren fluxu ekonomikoak eta interesak kontuan hartu gabe jarduten hasten. Aitzitik, horrelako ustiapen-proiektu jakin batean transnazional bat ezartzeak sistema ekonomiko osoan eta herrialdeko kapital handietan murgiltzea dakar. Beraz, tokiko oligarkiarekin lan-harreman estuak ezartzen dituzte transnazionalak, eta haiekin elkartzen dira ustiapenerako (prospekzioa, ustiapena, segurtasuna, azterlanak...), zerbitzu jakinak emango dituzten enpresa subsidiarioak kontratatzeke (segurtasun pribatua barne), eta dagokion estatuko erakunde-sarean beharrezkoak diren baimen eta lizentzien izapidetze guztia konpontzeko eta arintzeko.

Barillasen kasuan ere harreman estuak eta interesatuak hautematen dira. Hala ere, hemen bereziki azpimarratu nahi dira, tokiko interes ekonomikoekiko harreman estuez gain, badaudela ere izaera transnazionalako bestelako interesak ere, jarduketa espezifiko honetan bat egiten dutela,

eta kaltegarriak izaten jarraitzen dutela, nahiz eta presa txikiak izan edo periferian egon.

Azpiegiturak Finantzatzeko Korporazio Interamerikarra (aurrerantzean CIFI, Corporación Interamericana para el Financiamiento de Infraestructuras), batzuetan Panamako sozietate anonimo gisa agertzen da, eta beste batzuetan, aldiz, Costa Rican; Cambalam proiektuari buruzko 2010eko txosten batean dioenez, "Sozialki kontzientea da eta ez du inolako gatazkarik tokiko komunitateekin". Izan ere, "babes handia du tokiko eta nazioko taldeengandik"³³. CIFIren gomendioa, egoera horretan, proiektuaren ardura duen transnazionalari (Hidralia Sta. Cruz, Ecoener-Hidralia Energiaren filial gisa) 10,7 milioi dolarreko bermea ematea da. Hauek dira CIFI finantzatzen duten enpresa nagusiak: Nazioarteko Finantza Korporazioa, Munduko Bankuaren parte dena (%15,74); Integrazio Ekonomikoko Banku Zentroamerikarra (%9,26); Garapenerako Banku Interamerikarreko kidea den Inbertsioen Korporazio Interamerikarra (%5,56); eta Bankiak (Espainia) %20,37. Hidralia enpresak, halaber, etekina atera nahi du Nazio Batuen Klima Aldaketarako Konbentzioaren bidez, karbonoen salmentarako onepen nazionalaren gutuna baitu, Ingurumen eta Natur Baliabideen Ministerioak emana³⁴.

Azkenik, eta beste alde batetik, azpiegitura energetikoen mota horretako jarduketei buruz argitu beharreko beste elementu bat tokiko biztanleriari eragiten diona da. Esan bezala, askotan, gobernuaren diskurtsoak eta, batez ere, interes zuzena duten nazioarteko korporazio handien diskurtsoak, aditzera ematen dute azpiegitura eta inbertsio horiek garapen proiektuak direla, eta herritarren bizi-baldintzak hobetuko dituztela. Eta ezin liteke faltsuagoa izan. Mota horretako jarduera gehien-gehienetan (meatzaritza, nekazaritza eta industria, hidrokarburoak, etab.), bertako biztanleek ez dute

³² Cabanas, Andrés.- "El neoliberalismo militarista: empresas, gobiernos y ejércitos en Santa Cruz Barillas, Guatemala. El caso Hidro Santa Cruz". <https://memorialguatemala.blogspot.com.es/p/hidro-santa-cruz-y-la-implantacion.html>

³³ Guereña, Arantxa y Zepeda, Ricardo.- "El desarrollo que no queremos. El conflicto en torno al proyecto hidroeléctrico Hidralia Energía en Guatemala". Informes de investigación Intermón Oxfam. Diciembre 2012. http://studylib.es/doc/7814229/barillas_final_informe-investigaci%C3%B3n-io

³⁴ Cabanas, Andrés.- "Hidro Santa Cruz. De la A hasta la Z". <https://memorialguatemala.blogspot.com.es/p/hidro-santa-cruz-de-la-hasta-la-z.html>

ia inolako onurarik jasotzen. Proiektu horiek sortutako energia elektrikoa eskuratu ere ez dute egiten; izan ere, energia kantitate handia behar duten beste azpiegitura handi batzuetara (meatzeak, portuak, etab.) edo estatuko zein nazioarteko hiri-merkatu zabalagoetara bideratzen da.

Lehen aipatutako Inbertsioen Korporazio Interamerikarrak (aurrerantzean, CII), Garapenerako Banku Interamerikarreko kidea eta

Santa Cruz de Barillaseko Cambalam proiektuen finantzatzailea, modu argigarri honetan erantzun zion Huehuetenango iparraldeko San Mateo Ixtatánen proiektu hidroelektrikoetan zuzenean esku hartzen duen enpresari: “Tokiko komunitateek interes handia dutenez energia elektrikoa izateko, CIIk haien itxaropenak ebaluatu zituen, zehazteko ea ulertzen zuten proiektu horiek ez zirela nahitaez energia emango”³⁵.

³⁵ Illescas, Gustavo.- “Inversionistas de hidroeléctricas afirman que electricidad no será para las comunidades”. CMI-Centro de Medios Independientes; 28/10/2013. <https://cmiguate.org/inversionistas-de-hidroelectricas-afirman-que-electricidad-no-sera-para-las-comunidades/#sdfootnotelSYM>

ESKU HARTZEA, ERREPRESIOA ETA KRIMINALIZAZIOA

Aurreko atalean, CIFIren txostenaren zati bat laburbildu dugu, Hidralia Santa Cruz enpresari Cambalam I urtegia —baita ondorengo bigarren fasea ere— eraikitzeko proiektuan mailegu garrantzitsu bat emateko balio izan zuena. Toxsten horretan, halaber, herritarren babeseta eta onarpena eta inolako gatazkarik ez egotea aipatzen zen. Bada, 2016ko abenduan, enpresa horrek berak, Guatemalako hainbat hedabidetan argitaratutako ohar baten bidez, proiektu energetiko horiek bertan behera uzteko erabakia adierazi zuen³⁶. Erabaki hori, printzipioz, herritarren garaipena zen, hainbeste urteko salaketa eta protestaren ondoren. Baina, ziurrenik, kaltetutako komunitateen aurkakotasun etengabe eta legitimoari dagokionez adierazgarriena da, CIFIren txostenarekin kontrajarrita, enpresak berak adierazpenean aitortzen zuela "ez duela lortu instalatu nahi zuen lurraldeko biztanleen zati esanguratsu baten onarpena"³⁷. Ordurako, enpresa galiziarrek hilabeteak zeramatzan obra geldituta eta, halaber, Barillaseko agintari eta herritarren aurkako karguak kendu zituen, salatuak eta espetxeratuak izan baitziren proiektuaren aurka egiteagatik.

Baina urte batzuetan atzera egiten badugu, eta enpresa instalatzeko prozedurari eta kaltetutako biztanleriari emandako tratuari erreparatzen

badiogu, ikusiko dugu kasu hau ez dela Guatemalako eta kontinenteko beste hainbat herrialdeetako kasuetatik bereizten, bereziki, herri gehienak indigenak direnean.

Hala, prozesu horren erreposoa 2008. urtean hasi zen, Q'am B'alam ibaiaren ertzetan pertsona arrotzak emaria eta lursailak neurtzen zeudela ikusten hasi zirenean. Hurrengo urtean, 2009an, Hidralia Santa Cruzek proiektua gauzatzeko behar zituen ia lur guztiak erosi zizkien hainbat jaberari. Erosketa hori enpresak ordaindutako tokiko bitartekarien bidez egin zen, zeintzuek inoiz ez zuten benetako asmoen berri eman. Gerora erasandako zonaldeak hainbat erabilera ditu herritarren artean: espazio zeremoniala eta aisialdikoa, abereentzako larreak edo bazkalekuak eta kafe-laboreak. Izan ere, erosle bitartekariak aditzera ematen zutena, antza, lurra nagusiki bazkaleku gisa eta kafe-laboreetarako erabiliko zirela zen.

Hurrengo urratsa enpresa erabat instalatzea izan zen, eta obrak egiteko beharrezko lurra eta azpiegiturak egokitzeko faseei ekitea. Aldi berean, eta hasiera-hasieratik, zuzenean kaltetutako komunitateen oposizioa eta protesta hasi zen, eta denbora gutxian, Santa Cruz de Barillas udalerrira osora zabaldu zen. Garai horretatik aurrera ematen dira, halaber, mugimendu

³⁶ elperiodico.com.gt/pais/2016/12/22/hidro-santa-cruz-desiste-de-su-proyecto-cambalam-a-raiz-del-rechazo-significativo-en-santa-cruz-barillas/

³⁷ Diario digital "Público".- <http://www.publico.es/sociedad/hidroelectrica-espanola-renuncia-proyecto-guatemala.html>

komunitarioaren aurkako errepresioaren eta kriminalizazioaren lehen urratsak. Proiektuari buruzko informazio eskaerei erantzuteko segurtasun pribatuko langileak kontratatu ziren, eta lehenengo salaketak egon ziren zazpi agintariren aurka larderia, indarkeria eta legez kontrako atxilotagatik.

Une horretatik aurrera, protesta areagotu egin zen 2012ra arte; orduan eman ziren herritarren aurkako errepresio- eta kriminalizazio-ekintza larrienak. Ordura arte, enpresako langileekin eta, batez ere, enpresak kontratatutako segurtasun-langileekin, gero eta tentsio-egoera gehiago pilatzen joan ziren. Baina, era berean, lurra saltzeari uko egiten dioten herritarren aurkako presioak ere salatzen dira, edota proiektuaren aurkako jarrera legitimoa adierazten duten pertsona eta agintarien aurkako mehatxu zuzenak edo telefono bidezkoak.

Oposizio eta tentsio egoera hori gorabehera, Guatemalako gobernuaren jardunak ez zuen aldatu halako proiektuei laguntzeko ohiko jarrera. Horrela, Energia eta Meategien Ministerioak ustiapen-lizentzia eman zuen, eta Ingurumen eta Natur Baliabideen Ministerioak, berriz, ingurumen-lizentzia. Eta udalak eraikuntza-lizentzia ukatu arren (2010eko azaroa), enpresak lanak hasi zituen ebazpen horri jaramonik egin gabe. Era berean, gogorarazi behar da, garrantzitsua baita, Guatemalako gobernuak ez zuela inoiz planteatu OITren (Lanaren Nazioarteko Erakundea) 169. Nazioarteko Hitzarmena aplikatzea, Guatemalako estatuak berretsia, eta indigenak kontsultatzera behartzen duena. Hitzarmenak herri indigenek parte-hartze eraginkorra izan dezaten eskatzen du, beren eskubide eta interesei eragin diezaieketen erabakiak hartzeko prozesuetan.

Lanaren Nazioarteko Erakundearen 169. Konbentzioa, herri indigena eta tribalei buruzkoa – OIT.

6. Artikulua

1. Hitzarmen honetako xedapenak aplikatzean, gobernuak honakoa egin beharko dute:

- a) Herri interesdunei kontsulta egitea, prozedura egokien bidez eta, bereziki, haien ordezkaritza-erakundeen bidez, zuzenean eragin diezaieketen lege- edo administrazio-neurriak aurreikusten diren bakoitzean;
- b) Bitartekoak ezartzea herri interesdunek modu askean parte hartu ahal izateko, gutxienez biztanleriaren beste sektore batzuen neurri berean, eta maila guztietan, erabakiak hartzeko orduan, hautapenezko erakundeetan, administrazio-organismoetan eta haiei dagozkien politika eta programen ardura duten beste mota batzuetako erakundeetan.
- c) Herri horietako erakundeak eta ekimenak erabat garatzeko bitartekoak ezartzea, eta, kasu egokietan, horretarako behar diren baliabideak ematea.

2. Hitzarmen hau aplikatuta egindako kontsultak fede onez eta inguruabarrak kontuan hartuta egin beharko dira, proposatutako neurrien inguruan adostasuna lortzeko helburuarekin.

7. Artikulua

1. Interesa duten herriek beren lehentasunak erabakitzeko eskubidea izan beharko dute garapen-prozesuari dagokionez, prozesu horrek beren bizitzetara, sinesmenei, erakundeei eta ongizate espiritualari eta nolabait okupatzen edo erabiltzen dituzten lurri eragiten dien heinean; halaber, ahal den neurrian, beren garapen ekonomiko, sozial eta kulturala kontrolatzeko eskubidea izan beharko dute.

Gainera, herri horiek parte hartu beharko dute zuzenean eragin diezaieketen nazio- eta eskualde-garapeneko plan eta programen formulazioan, aplikazioan eta ebaluzioan.³⁸

³⁸ “Convenio núm. 169 sobre Pueblos Indígenas y Tribales”, de la Organización Internacional del Trabajo (OIT). 1989. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@normes/documents/publication/wcms_100910.pdf

Enpresen prozedura horietan nabarmendu beharreko beste elementu batek lotura dauka liderren kooptazio-modu ezberdinekin eta populazio berean zatiketak eta liskarrak sortzearekin; hori guztia komunitatearen jarduna ahultzeko helburuarekin. Ezin da ukatu enpresarentzat zerbitzuak ematen dituen biztanleria-sektore batek (enplegatutako tokiko langileak, merkatariak, elikadura- eta ostatu-zerbitzuak, erremintak eta makinak alokatzekoak...), eta berehalako onura lortzen duela, eta interes horren ondorioz enpresaren alde egingo duela. Baina, beste alde batetik, honako gertakarien berri ere izan da: lursailak saltzeari uko egin zioten pertsonen lurretara igartzeko bideak ixtea; segurtasun langileek herritarrek jazarpena, armak mehatxuka erakutsiz; emakumeen aurkako jazarpena eta erasoak, eta auzokideenganako probokazioak.

Testuinguru horretan, tentsio handia egon zen 2012ko maiatzaren lean, Santa Cruz de Barillaseko feria hasi zenean: Andrés Francisco Miguel, Pablo Antonio Pablo eta Esteban Bernabé tirokatu zituzten, eta lehenengoa tiroen ondorioz hil zen. Bigarrena enpresak salatutako buruzagietako bat zen, bere lurak saltzearen aurka agertu zena, presionatu egin zuten arren. Gertakari horien ondorioz protesta eta haserrea piztu ziren, herritarrek udalerraren sarreran masiboki bildu ziren, zuzeneko errudunak atxilotzeko eta enpresatik irteteko eskatzeko. Beste ekintza batzuen artean, hotel batean kalte larriak eragin zituzten; izan ere, enpresako langileak zeudela pentsatu zuten, eta polizia ere bertara inguratu zen herritarren aurkako erasoaren egileak hor babestu zirela uste baitzen. Adierazi behar da,

herritarren susmoa —gertakarien erantzukizuna Hidralia Santa Cruzena dela— hil horren 26an baieztatu zela, segurtasun-burua eta guardietako bat atxilotu zituztenean, hilketa eta atentatuak egotzita.

Hala ere, gertakari horiek guztiak gorabehera, Guatemalako gobernuak haserreari eta erailketari emandako erantzuna setio egoera berehala deklaratzeko izan zen (maiatzaren 2an), berme konstituzionalak bertan behera utziz, eta 500 polizia eta militar baino gehiago bidaltzea. Maiatzaren lehenaren ondorengo egunetan, gutxienez hamalau atxilotuta egon ziren eta hogeita hamahiru atxilotze-agindu argitaratu ziren. Poliziak zerrenda bat zuela ere aipatzen zen, ehun pertsona susmagarri baino gehiago zituena, eta, horren aurrean, horietako askok ezkutatu egin behar izan zuten, baita, gerra garaian bezala, Mexikoranzko muga zeharkatu edo mendira ihes egin ere. Ukaezina da, orain, protesta sozialaren kriminalizazioarekin batera,

NIRE KASUAN, MEHATXUAK, LARDERIAK, JAZARPENAK... ETA KOMUNITATEETAKO BESTE HIRU EMAKUME LIDERREN AURKAKO ERASOAK IZAN ZIREN

**HERMELINDA
CLARET SIMÓN**

errepresio sistematikoa dagoela. Eta, horren guztiaren aurrean, garrantzitsua da gogoratzea lurralde honek gerra oso gogorra bizi izan zuela, eta memoria kolektiboan dirautela urte horiek eta armadaren ekintzak errepikatzearen beldurrak. 18 egun iraun zuen setio-egoerak; 3. artikulua arabera, murrizketa espezifikoa zekartzan herritarren eskubideetan, hala nola ekintza-askatasunean, galdeketetan berme osoko edukitzean, mugimendu-askatasunean, legezko atxilotetetan edo biltzeko eta manifestatzeko askatasunean. Etxebizitzen bortxaketak, ondasunen lapurretak, mehatxuak eta beldurrarazteko ekintzak egon ziren, bereziki emakumeei zuzendutakoak, tiroak, poliziaren jazarpenak...

Estatuaren jardun horren aurrean, zeinak, neurri horien guztien bidez, komunitateak kriminalizatu eta jazartzen baitzituen enpresaren interesak babesteko, Giza Eskubideetarako Nazio Batuen Goi Komisarioaren Bulegoak lurraldea bisitatu zuen egun horietan, eta adierazi zuen "gatazka sozialak" ezin zirela "errepresioarekin eta setio-egoerarekin konpondu", eta, halaber, setio-estatuak bazituela "zenbait elementu, gure ustez egokiak ez direnak, eta nazioarteko estandarrekin bat ez datozenak"³⁹.

Setio-egoeran gertatzen diren eta, neurri batean, ondoren denboran iraun zuten jarduketan beste adibide bat Nazio Batuen Goi Komisarioaren Bulegoaren 2012. urteko txostenean jasotzen da; bertan zehazten da "setio-egoera dekretatzen zuen dekretuak ez zuen justifikazio argirik eta premiaren, salbuespenaren eta proportzionaltasunaren azterketarik". Ildo beretik, segurtasun pribatuko elementuen eta zibil batzuen ekintzen inpunitatea aipatzen zuen txostenak; izan ere, "maiatzaren 2an, setio-egoeran, agindu judizialik gabeko bederatzi atxiloteta arbitrario eta/edo ilegal egin ziren, aurreko eguneko gertaeren biktima zirela adierazi zuten pertsonak gauzatuak". Atxilotuei istiluetan parte hartzea leporatu zieten. Ezin izan zituzten lehen deklarazioak epaile eskudun baten aurrean aurkeztu atxilotu eta bi astera arte"⁴⁰.

Setio-egoeraren emaitza zuzena da, herritarrak beldurtzeaz gain, "enpresaren aurkako

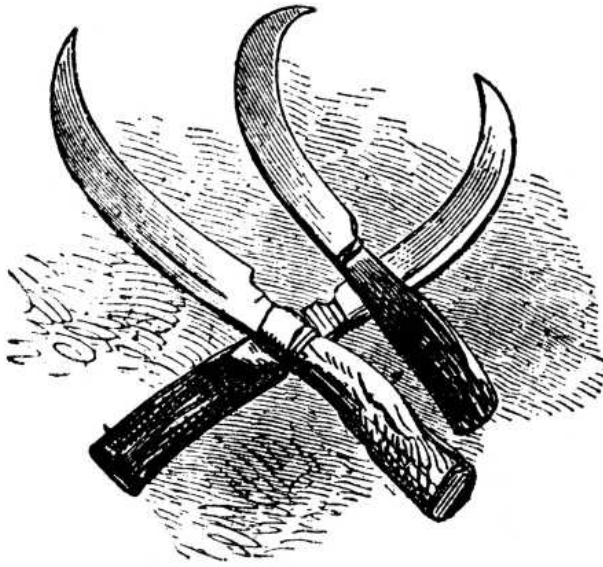
borrokaren buru izandako lider ia guztiak prozesu penalen menpe" zeudela. Hala, Barillas auzia izendatu zena "politikaren judizializazioaren" kasu bihurtu zen, "borroka sozialaren kriminalizazioarena, non arazo politikoak konpontzeko bitarteko juridikoak erabili ziren"⁴¹. Prozesu horiek denboran luzatu ziren, auzipetuen eta haien familien aurkako zigor eta presio erantsiekin; atxilotuak hiriburuko prebentzio-kartzelara eraman zituzten (8 eta 10 orduko arteko bidaian) eta frogatu ezin diren delituetan oinarritutako akusazioak egin ziren, kriminalizazio-prozesu ororen ezaugarri gisa. Horregatik, "preso politikoez" hitz egin daiteke, asmoa ez delako kasu ezberdinetan justizia egitea, baizik eta auzipetuen jarduna eragozte, protestaren eta mobilizazio sozialaren lider izateagatik.

Azkenik, esan behar da prozesu horiek ez direla gatazka sozial bihurtzen herritarrak prozesu horien aurka egoteagatik. Aitzitik, gatazkaren pizgarria, enpresen modu autoritario eta mespretxuzkoa da, baita inpunitatea ere, estatuak ematen dien babesagatik. Zentzu horretan, agintariak, herritarren eskubideak bermatu eta erraztu ordez, eta haien eskaerei jaramon egin beharrean, inplikaturako enpresen interes ekonomikoak babestera bideratzen dute beren jarduna; gainera, kaltetutako herritarren aurkako kriminalizazio- eta errepresio-prozesuak abiarazten dituzte.

³⁹ Alberto Brunori-ren adierazpenak, Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi Komisarioaren (OACNUDH) ordezkaría Guatemalan. "El Periódico", 2012ko maiatzak 21. http://www.oacnudh.org.gt/imagenes/archivo_hemerografico/EP210512Bar.jpg

⁴⁰ Giza Eskubideen Kontseilua, 22. bilkuraldia. "Informe de la Alta Comisionada de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre las actividades de su oficina en Guatemala"; 2013ko urtarrilak 7. [http://www.ohchr.org.gt/documentos/informes/InformeAnual2012\(esp\).pdf](http://www.ohchr.org.gt/documentos/informes/InformeAnual2012(esp).pdf)

⁴¹ Bastos, Santiago, de León, Quimy.- "Dinámicas de despojo y resistencia en Guatemala. Comunidades, Estado y empresas". Diakonia. Guatemala. 2014.

AURKAKOTASUNA ETA ANTOLAKUNTZA KOMUNITARIOA

Gorago aipatzen zen komunitateak eta bere antolaketa-moduek garrantzia dutela herri indigenen jokabidean, oro har, eta Huehuetenango iparraldeko herrietan, bereziki. Era berean, aipatzen zen agintari tradizionalak une oro komunitatearen eskariz jarduten dutela. Beraz, testuinguru horretan, komunitatearen oinarriko antolamenduak enpresa transnazionalen jardunaren aurkako eragile izan behar du, lurraldeen okupazio- eta ustiapen-prozesu neurrigabeetan.

Komunitatearen antolaketa ere ezinbestekoa da protesta eta mobilizazio soziala desegiteko estatuaren eta enpresen ahaleginen aurrean. Dela herritarren aurkako etengabeko jazarpenak eragindako presio eta tentsioen aurrean, dela komunitateetako liderren aurkako kriminalizazio-prozesuen aurrean, proiektu horien aurkako oposizioa deuseztatu, ahuldu eta desagerrarazi nahi bada, komunitatearen antolaketa dike bihurtzen da eraso eta estrategia horiei aurre egiteko. Baieztapen hori egiaztatu daiteke Huehuetenango iparraldean garatzen diren prozesu guztietan, baina baita Guatemala osoan ere: ez dago lidergo sendorik ordezkatzera irits daitekeenik komunitateek daukaten protestarako, erabakitze eta negoziazio kolektiborako gaitasuna.

Beste elementu garrantzitsu bat da komunitateen eskariak beti zentratu direla, soilik eta eskusiboki, estatuari legeak betetzeko eta zuzenbide-estatuaren prozedurak erabiltzeko exigentzian. Hori etengabekoa da; ez da inoiz erabili legeriatik edo konstituzionalak ez diren demandetatik kanpoko beste prozedurarik. Ildo beretik, nabarmentzekoa da indarrean dagoen Guatemalako legeriak aitortutako berezko egiturak eta estatuarenak erabili direla beti aldarrikapenak bideratzeko. Hau da, zalantzarik gabe baieztatu daiteke lege ezarritako mekanismoen bidez lortu nahi direla pertsona eta herri gisa dituzten eskubideak errespetatu eta ezartzeko eta lurraldea defendatzeko helburuak. Hala ikus daiteke protesta baketsuetan, non hori den joera nagusia. Baina hauteman daiteke ere erabilitako prozeduretan: komunitateen bileretan, ordezkaritza-instantzietan —hala nola COCODE (Garapenerako Kontseilu Komunitarioak) eta COMUDE (Garapenerako Udal Kontseiluak), sorrera konstituzionalekoak—, baita udalen eta beste erakunde batzuen erabileran (ministerioak), eta botere legegile eta judizialean.

Horren adibide dira Fede Oneko Kontsulta Komunitarioak (Consultas Comunitarias de Buena Fe) Orain arte, 90 baino gehiago egin dira herrialde osoan zehar, eta kontsultarako eskubidea egikaritu da, estatuak bere betebeharra

betezen ez duelako. Kontsulta horien prozedurek uneoro errespetatu dituzte erakunde-mailak (kasu askotan udal-deialdiak), eta, azken batean, emaitzak estatuko organo gorenei helarazi zaizkie, onartu, balidatu eta ontzat hartu ditzaten. Hala ere, esan behar da estatuak ez duela inoiz jokatu nazioarteko hainbat tresnek aitortutako eskubide horren arabera.

Kontsulta-eskubidearen erabilerak bi oinarri ditu, Guatemalako errealitatean. Alde batetik, "herri indigena eta tribalei buruzko Lanaren Nazioarteko Erakundearen 169. Hitzarmena berrestea eta betetzea tresna garrantzitsu gisa aurreikusi zuen Herri Indigenen Nortasunari eta Eskubideei buruzko Akordioak⁴², eta horren aplikazio eraginkorrak aukera emango luke, praktika eta estatu-politika gisa, diskriminazioa eta bazterkeria ezabatzeko, Guatemalako herri indigenen nortasuna eta kultura zaintzeko eta, aldi berean, herri horiek beren garapenaren eragile erabakigarri bihurtzeko⁴³. 1996an Guatemalako estatuak hitzarmen hori berretsi zuen.

Bestalde, kontsultaren jarduna, zuzenean lotuta dago demokrazia tradizionalarekin eta komunitateari eragiten dioten gai garrantzitsuen trataerarekin, baita erabateko parte-hartzea eta adostasuna lortzearekin ere, hartutako erabakia komunitate osora ahalik eta modu egoki eta zabalenean iristeko formula gisa.

Testuinguru horretan antolatzen dira fede oneko kontsulta komunitarioak, batez ere estatuak berak konstituzio-agindu hori —nazioartekoa ere badena— betetzen ez duenean, gorago ere

adierazi bezala. Horren aurrean, komunitateek kontsultak antolatzen dituzte, meatzaritzako proiektuak, proiektu hidroelektrikoak edo monolaborantzak egiten dituzten enpresa transnazionalak, megaproiektu gisa ezagutzen direnak, beren lurraldeetan sartzeari buruz duten iritzia adierazteko funtsezko helburuarekin.

Kontsulta horien helburua da milaka pertsonak zuzenean parte hartzea burujabetza eta erabakitze eskubidea egikaritzen, beren orainaldian eta etorkizunean modu erabakigarrian eragin diezaieketen garapen-proiektuei buruz.

Huehuetenango departamenduaren iparraldean, txosten honen zati hau hartzen baitu, eta Santa Cruz de Barillasi buruzkoaren jarraipen gisa, kontsulta komunitarioa 2007ko ekainaren 23an egin zen. Bertan, enpresa bati emandako ustiapeneko meatze-lizentziari buruzko iritzia galdetu zieten herritarrei, eta, noski, baliabide natural guztien babesari buruz, baita urari buruz ere. 46.479 pertsonak (udalerriko biztanleen ia

erdiak eta guztira 46.490 parte-hartzaile izanik) esplizituki adierazi zuten lurraldeko baliabide naturalak ustiatzearen aurka zeudela. Ordurako, aurretik ere egin zen kontsulta bat Santa Eulalian, 2006ko abuztuaren 29an hain zuzen ere, eta 18.089 pertsonak (guztira 18.156 izanik), lurraldea eta baliabideak defendatzearen alde bozkatu zuten. Azkenik, San Mateo Ixtatán udalerrian, kontsulta 2009ko maiatzaren 21ean egin zen, eta 25.646 pertsonak bozkatu zuten halako proiektuen aurka. Soilik bi urte horietan (2006-2007), meatzaritzaren eta beste megaproiektu

2007AN, FEDE ONEKO KONTSULTA KOMUNITARIO BAT EGIN ZEN, ETA 46.000 BIZTANLEK BAINO GEHIAGOK PARTE HARTU ZUTEN BERTAN, ETA BIZITZAREN, LURRALDEAREN ETA URAREN AURKAKO PROIEKTUEN AURKA ZEUDELA ADIERAZI ZUTEN

FRANCISCO LUCAS PEDRO

42 "Acuerdo sobre Identidad y Derechos de los Pueblos Indígenas", como parte de los Acuerdos de Paz. http://www.lacult.unesco.org/docc/oralidad_08_70-79-anales.pdf

43 Documento "El derecho de Consulta de los Pueblos Indígenas de Guatemala: la ruptura entre el discurso y la práctica". http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/Informe_PCGIG.pdf

batzuen aurkako 13 kontsulta egin ziren guztira Huehuetenango departamentuan, eta parte-hartzea 170.000 pertsonatik gorakoa izan zen⁴⁴.

Laburbilduz, komunitateen fede oneko kontsultak, adostasun- eta autoantolaketa-guneak diren aldetik, tresna erabakigarria dira komunitateek

enpresa transnazionalen zein nazionalen jardunari buruz duten jarrera adierazteko; hala, agerian geratzen da estatuak berak ez dituela babesten herritarren eta herri indigenen eskubideak enpresa horien interes ekonomikoen defentsa sutsua egiten duen bitartean.

44 Mérida, Alba Cecilia eta Krenmayr Wolfgang.- “Sistematización de experiencias de la Asamblea departamental por la Defensa de los recursos naturales renovables y no renovables de Huehuetenango, 2006-2007”. http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/18320/original/sistematizacion_de_experiencias_de_la_asamblea_huehuetenango.pdf?1300186317.

2. KASUA.- ALTA VERAPAZ (RENACE GUNEA)

LURRALDE EZBERDINA, EGOERA BERDINA

Alta Verapaz departamendua Guatemalako iparraldean dago, Iparraldeko Zerrendaren ardatzaren erdian; hau mendebaldean hasten da, Huehuetenango departamenduan, ekialderantz jarraitzen du Quiché zeharkatuz, Alta Verapazeraino iritsi eta Izabalen amaitzeko, Karibeko kostaldean. Aberastasun kultural eta soziala da departamendu honen errealitatea, non q'eqchi' eta poqomchi' herriak, maia kulturakoak biak, gehiengo izugarria diren (%93,5)⁴⁵. Hala ere, Alta Verapaz ezaugarritzen duten beste errealitate negatiboago batzuk estatuaren gabezia historiko eta iraunkorrek dute zerikusia, eta horrek azaltzen du, neurri handi batean, pobretze-indize handienak dituen departamendua izatea, herrialdeko zerrendaren buruan (% 83,1, herrialdearen % 59,3ren aldean)⁴⁶. Txosten honi dagokionez, bada hirugarren errealitate bat: Guatemalako proiektu hidroelektriko gehien dituen departamendua baita, eta, hala ere, estaldura elektriko txikiena duena da (familien % 43,49, 2013an). Renace-ren proiektu hidroelektrikoen eremu espezifikoa (txosten honen hurrengo orrialdeak hartuko ditu), San Pedro Carchá udalerrian, 2016an estaldura % 32,78koa zen⁴⁷.

Alta Verapazen inguruan hitz egiten badugu, ezinbestean gogoratu behar dugu lurralde hau, gerraren 36 urteetan, eta, bereziki, maien genozidioaren garai gogorrenetan (80ko hamarkadaren hasieran), errepresio eta beldur handiena jasan zuenetako bat izan zela. Hori dela eta, gaur egun ezin da gertaera historiko soiltzat hartu; izan ere, beldurraren ondorioek eta nolabaiteko gutxiagotasun-sentimenduek, oraindik ere, komunitateen egunerokotasunean diraude, eta errepresio militar, politiko eta sozial bortitzaren ondorioz antolaketa-ehuna ahulagoa da. Egoera horri gehitu behar zaio lurraren banaketa bidegabea; izan ere, departamendu hau, gaur egun, zatituta dago oraindik ere. Batetik, latifundio mestizo edo zuri handiak daude (kafea, olio-palmondoa, kanabera) eta, bestetik, biziraupenerako indigena gehienek (kafea, kardamomoa, artoa eta frijola) propietate txikiak.

Renace (Recursos Naturales y Celulosa) izeneko gune hidroelektrikoaren kokapenari dagokionez, Cahabón ibaiaren arroan dago, San Pedro Carchá udalerrian, Coban-etik 10 km ekialderantz. Udallerri honek 1.082 km²-ko hedadura du, eta 220.000 biztanle baino gehiago, Estatistikako Institutu Nazionalaren 2012ko datuen arabera.

⁴⁵ Estadística Instituto Nacional - INE, Guatemala. "República de Guatemala: Encuesta Nacional de Condiciones de Vida 2014". Guatemala, 2016.

⁴⁶ Ibidem.

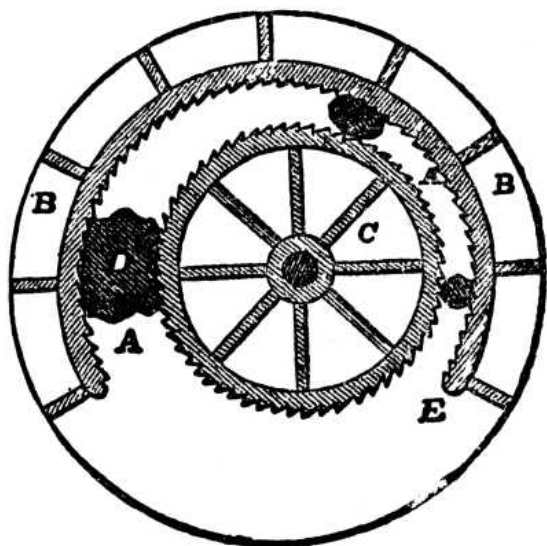
⁴⁷ Rodríguez-Carmona, Antonio; de Luís Romero, Elena.- "Hidroeléctricas insaciables en Guatemala". OMAL-Paz con Dignidad, Amigos de la Tierra, Asociación de Mujeres de Guatemala-AMG, Comisión de Derechos Humanos Hispano Guatemalteca, Diakonia y Protection International. Guatemala, 2016.

Halaber, %92ko sakabanaketa du 400 herrixka baino gehiagoren artean, aldi berean 24 mikroeskualdetan antolatzen direnak. Bizi-baldintzei dagokienez, lurralde horren errealitatea larriagoa da departamendu osoarekin eta herrialdeko batez bestekoarekin alderatuta. Dagoeneko aipatu da udalerrian elektrizitatearen sarbidea eskasa dela (%32,78). Datu horri beste batzuk gehitu behar zaizkio, hala nola pobrezia-indizeari dagokiona, %88 (99 euro hilean) eta muturreko pobrezia-errealitateari dagokiona, biztanleriaren %53,6ra iristen dena (55 euro hilean)⁴⁸. Cahabon ibaiaren arroaren errealitatearen azken elementu bat da biztanle gehienek pobretzearen testuinguruan dagoen baliabide naturalen aberastasuna, hala nola ura, basoak, mineralak eta biodibertsitatea. Hala ere, txosten honetan aztertzen ari garen kasuari dagokionez, esan

daiteke aberastasun hori inolako onurarik eman gabe eta kontsultarik egin gabe erasotzen duela eta espoliatzen diela herritarrei Renace gune hidroelektrikoak, baita beste instalazio batzuek ere, hala nola meatze-enpresek (Mayaniquel) eta nekazaritza-industriako enpresek (olio-palma, azukre-kanabera). Horiek guztiak erabakigarriak dira kutsadura-prozesuetan (agrokimikoak, metal astunak), hondakinen gehikuntzan, lurrak pilatzean, baso-soiltzearen eta biodibertsitatearen galeran, eta ondorioz, lurraldearen ekosistema eta biztanleriaren bizi-baldintzak goitik behera aldatzen dira. Horren guztiaren ondorioz, besteak beste, hainbat gaixotasun areagotzen ari dira pixkanaka, edo klima-aldaketa nabarmena gertatzen ari da, zeinaren ondorioz, orain arte lurralde honetan ezagutzen ez ziren lehorte eta uholde garaiak tartekatzen diren.

⁴⁸ Alianza por la Solidaridad.- "La hidroeléctrica que destruye derechos en Guatemala. Caso Renace-Cobra (ACS)". 2016. <http://www.alianzaporlasolidaridad.org/wp-content/uploads/Maq.-Tierra3.pdf>

RENACE GUNE HIDROELEKTRIKOA

Huehuetenango iparraldeko enpresa hidroelektrikoak, aipatu bezala, ez ziren zertan presa handiak izan, planetako beste toki batzuetako urtegien irudietakoak bezalakoak. Orain, Cahabon ibaiaren kasua aztertzean, eraikuntza hidroelektrikoen tipologia hori gogoratu behar dugu. Hala ere, bada egoera gisa nabarmendu behar den alde garrantzitsurik.

Esan bezala, enpresa arduradunak berak "Rence gune hidroelektrikoaz" hitz egiten du. Gune horrek, amaieran, ur-jauzian dauden sei presa eta ura eramateko hainbat kanal eta tunel behar ditu, Cahabon ibaiaren goialdeko eta erdialdeko ibilguaren zati handi batean eta ibaiadarretan (guztira, 30 km inguru). Proiektuaren neurria argiago ulertzeko, eskura dugun informazioaren arabera, pentsatu behar da gune horrek orduko 306 megawatt inguru sortuko dituela, hau da, Guatemalan ekoizten den energia hidroelektriko guztiaren %13, eta Erdialdeko Amerikako handiena izango dela.

Gainera, Cahabon ibaia 153 kilometro luze dituenez, Rence guneari beste bi presa berri gehitu nahi dizkiote ibaian behera, Oxc I eta II izenekoak. Honela, proiektzio guztiak gauzatu gero, zortzi presako gune erraldoia izango litzateke, eta lurralde horretako komunitateen

bizitza behin betiko hipotekatuko luke. Hain zuzen ere, azken horiek duela gutxi gelditu zituzten (2016ko apirilean) eta Konstituzio Auzitegiak etete hori berretsi egin zuen (2017ko otsailean) komunitateen errekurtsoen aurrean; izan ere, komunitateek argudiatu zuten ez zirela kontsultarik egin⁴⁹, baina geroago, Auzitegiak berak, baimena eman du lanak berriro ekiteko, eta estatua babestu egin du hori ekintza oso eztabaidagarri bidez, kontsulta eskubidearen terminoak eta espiritua desitxuraturaz, OITren 169. hitzarmenetik urrun⁵⁰.

Renaceren beste ezaugarri nagusia da gune hidroelektrikoa iritzi publikoaren aurrean aurkezteko ardura duela —nazioarteko zein estatu-mailako erakundeen eta instantzia anitzen artean—, lurraldeko ingurumen- eta gizarte-jasangarritasunari bereziki erreparatzen dion proiektua izango balitz bezala. Hala, etengabeko azpimarratzen dute, haien kalkuluen arabera, amaitzerakoan, proiektuaren %80 lur azpian egongo dela, eta, beraz, ez duela ia eraginik izango arro hidrografikoaren paisaian. Era berean, nabarmendu egiten dute etengabe kezka dutela gatazka soziala prebenitzeko, eta etengabe ahalegintzen direla arlo horretan inbertitzeko. Indarrean jarri dituzten publizitate-esloganak kanpaina horren isla dira, hainbat arlotan Gizarte

49 www.prensalibre.com/guatemala/justicia/nuevo-freno-a-obras

50 2017ko maiatzaren 26an, Konstituzionaltasun Auzitegiak bi eraikuntza hidroelektrikoren jarraipena baimendu zuen. Zenbait eragilek "aberrazio juridikotzat" jo duten epaiak aitortzen du komunitateei ez zaiela kontsultarik egin 169. hitzarmenak (OIT) ezartzen duenaren arabera, baina bestalde, obrek urtebetez jarraitzea (luzatzeko aukerarekin) ahalbidetzen du, eta epe horren baitan kontsulta egin behar dela ezatzen du, nahiz eta Guatemalako estatuak ez duen inoiz hori ondo arautu.

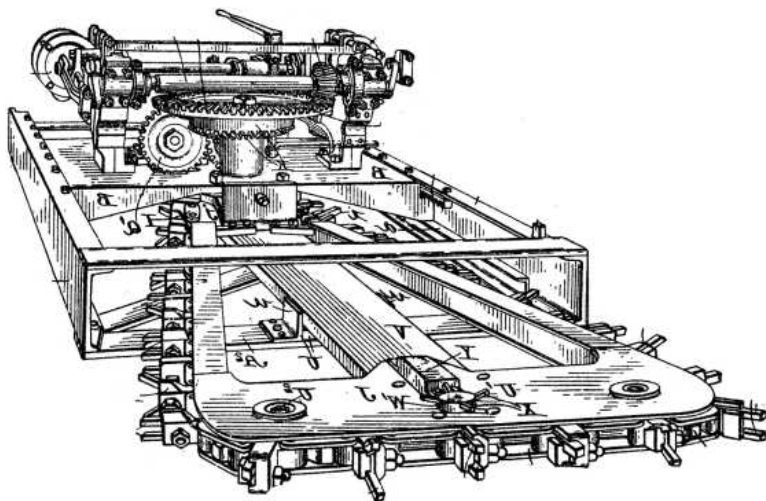
Erantzukizun Korporatiboko ekintza (GEK) serio eta arduratsu izendatzen direnen isla: "Renace, energia zentzu sozialarekin" eta "Harrotasunez, zure komunitatearen parte gara"⁵¹. Aurrerago sakonago aztertuko ditugu Renace gunearen enpresa arduradunen bi ustezko kezka nagusiak, ingurumen- eta gizarte-jasangarritasunari buruzkoak, betetzen diren ala ez.

Renace I guneak jarduketa horien hasiera markatu zuen iragan mendeko 90eko hamarkadan, eta 2004an hasi zen martxan. Hurrengo urratsa Renace II izan zen, baina baimenak 2007an lortu zituen arren, 2012ra arte ez zen eraikitzen hasi. Hortik aurrera, bizkortu

egin zen gunea eraikitzeko prozesua; izan ere, 2013an Renace III eraikitzeko (egia esan, Renace II-ren bigarren fasea) beharrezko baimenak lortu ziren, eta eraikuntza-prozesuan dago gaur egun. Renace IVk ere bi fase izango ditu; une honetan prozesu betean dago. Azkenik, Renace V guneak baimena dauka 2015eko abendutik, nahiz eta ez dakigun lanak hasi dituztenik. Gune horrek herrialdeko energia berriztagarriko sorgailu pribatu handiena emango dio Guatemalako Corporación Multi Inversiones (CMI) enpresari. Bestetik, Cobra-ACS enpresa espainiarrak zati handi baten eraikuntzan zuzenean parte hartu du, onura ekonomiko eta politiko handiak lortuz.

⁵¹ www.eldiario.es/desalambre/medio-ambiente/medio_ambiente-acaparamiento-guatemala-alta_vera_paz-cahabon-acs-florentino_perez_0_534397218.html

CORPORACIÓN MULTI INVERSIONES (CMI) ETA COBRA-ACS (ACTIVIDADES DE CONSTRUCCIÓN Y SERVICIOS)

Guatemalako eta Espainiako kapital nagusien arteko aliantza ekonomiko estua da; interes eta bateratze politikoaren ondorio ere bada. Horrela izendatu liteke Guatemalako txoko honetan elkartzen diren interes politiko-ekonomikoen jokoak, hirugarren faktorea (Espainiako Alderdi Popularra) sartuta.

Corporación Multi Inversiones (aurrerantzean, CMI) Gutiérrez-Bosch familiaren da. Gutiérrez-Bosch familia Guatemalako oligarkiako (gaur egun, botere ekonomikoa menderatzen duten zortzi familia daudela esaten da) familia garrantzitsuenetako bat da. Hortaz, esan daiteke herrialdeko botere faktikoetako bat dela, bere lotura eta interes politikoengatik eta hainbat hedabideren kontrolagatik. Enpresa-multzoa osatzen du (300 enpresa inguru, ia 30.000 langile, 16 herrialdetan aritzen da⁵²), eta energia-sektoreaz gain, inbertsioak egiten ditu ere ostalaritza, eraikuntza eta finantza sektoreetan.

Hain zuzen ere, joan den mendeko 90eko hamarkadaren amaieratik, Bake Akordioak (1996) sinatu zirenetik, ezarritako sektore estrategikoen pribatizazio-neurriek zerikusi handia du CMiren energia-banaketaren garapenarekin. Politika neoliberalerara jotzearen ondorioz eta, beraz,

ordura arte estatuaren esku zeuden sektore estrategikoak pribatizatzeren ondorioz, korporazio hau energiaren sektorean sartuko da. Helburua elektrizitatea sortzeko proiektuak garatzea, diseinatzea, gauzatzea eta merkaturatzea izango da, Guatemalan zein Erdialdeko Amerikan. Gogoratu behar da energiaren ustiapena eskualdeko plan ekonomiko handien ardatzetako bat dela, hala nola Puebla-Panama edo Erdialdeko Amerikako korridorea. Helburua da zonalde osoan energia elektrikoa sortzea, aurreikusten diren azpiegitura ekonomiko handiek kontsumitu ahal izateko (portuak eta garapen-poloak) eta, bereziki, agroindustriarako eta meatzaritzaren erauzketa-industriarako.

CMiren kontaktuei eta harreman politikoei dagokienez, Guatemalako berezko kontaktuez gain —non ia beti ezkutuan mugitu izan den baina gobernuetan eragin handia izan duen—, deigarriak dira nazioartean Gutiérrez-Bosch familiaren eta Espainiako Alderdi Popularraren arteko harreman estuak. Enpresak maila gorengoreneko harremanak ditu, hala nola Dionisio Gutiérrezek José María Aznarrekin eta FAES fundazioarekin (alderdi horren *think tank*) 2005. urtetik duen adiskidetasun estua, Espainiako presidente ohiak Francisco Marroquín

⁵² Alianza por la Solidaridad.- “La hidroeléctrica que destruye derechos en Guatemala. Caso Renace-Cobra (ACS)”. 2016. <http://www.alianzaporlasolidaridad.org/wp-content/uploads/Maq.-Tierra3.pdf>

unibertitate pribatuan (Guatemalako liberalismoaren sorlekua) ikastaro batean parte hartu zuenean. Aznarrek azken urteotan Guatemalara egindako bisitetan, beti parte hartu du Gutiérrezek telebistan duen elkarrizketa-programan, baita enpresariekin egindako hitzaldi eta topaketetan ere; alderantziz, Dionisio Gutiérrezek FAESek Madrilen antolatutako udako ikastaroetan parte hartu du. 2008an, ziur asko, laguntasun horren edo interes-bateratzearen froga nabarmenena ikusi ahal izan genuen. Orduko prentsak argitaratu zuen bezala, José María Aznar PPren Valentziako Kongresura iritsi zen Guatemalako enpresaburuak eman zion jet pribatuan, Gutiérrezek Kongresu horretara joan nahi zuelako, baina baita "Valentziako Erkidegoko higiezin esperientzia bikainetik ikasi" eta CMIra esportatzeko asmoa ere bazuelako. Hain zuzen ere, CMIren dibisioetako bat merkatalguneak eta etxebizitza eta bulego guneak eraikitzeari buruzkoa da⁵³.

2012. urterako, FAESek erabakia zuen Erdialdeko Amerika eta Kariberako campusaren egoitza Guatemalan kokatuko zuela. Era berean, Francisco Marroquín Unibertitateak, 2006an, honoris causa doktore izendatu zuen Aznar⁵⁴, eta 2015ean, Espainiak Guatemalan zuen enbaxadak Meritu Zibilaren Ordenaren kondekorazioa eman zion Dionisio Gutiérrezi.

Harreman sare horren azken sintoma da Javier Lasquetty, FAESeko idazkari nagusi ohia eta Madrilgo Erkidegoko Osasun sailburu ohia, José

María Aznarren oso gertukoa dela. Lasquetty izan zen Madrilgo osasun zerbitzua pribatizatzekeo prozesuaren arduraduna murrizketa sozialen eta austeritatearen urte gogorrenetan, eta herritarren gaitzespen zabala jaso zuen. Bada, 2014ko abenduan, kontseilari gisa dimititu eta Alderdi Popularreko beste kargu batzuei uko egin ondoren, Guatemalara joango zela iragarri zuen, Francisco Marroquín unibertsiteko errektoreordearen kargua hartzeko.

**RENACEK EZ DU
EZER EKARRI.
GATAZKA BESTERIK
EZ KOMUNITATEAN
ETA BAITA
FAMILIETAN ERE.
ENPRESAK URIK
GABE UTZIKO
GAIUELA SALATU
NAHI DUGU,
EURIARENA ETA
IBAIARENA BAINO
UR GEHIAGO EZ
DUGULAKO**

**PANSAMALÁ-KO
COCODE-AK**

Bestalde, Cobra taldea ACSren (Actividades de Construcciones y Servicios) enpresa subsidiarioa da. Puntu honen hasieran adierazten genuen CMI Guatemalako enpresa-multzo garrantzitsuenetako bat dela, eta herrialdearen esfera politikoan harreman eta eragin handia duela; bada, ACS bere isla espainiarra izango litzateke, anaiorde nagusia dela esan dezakegu. ACS Espainiako eraikuntza enpresa nagusietako bat da, 200.000 langile ditu eta presentzia aktiboa du 80 herrialde baino gehiagotan. Lehen mailako inbertsio handiak

egiten ditu, hala nola Estatu Batuetan eta Australian, baita ia Latinoamerika osoan eta European ere. Zalantzarik gabe, enpresaren aurpeirik nabarmenena egungo presidente eta akziodun nagusietako batena da: Florentino Pérez, Real Madril futbol taldeko presidentea. Hala ere, azken urteotan, ACS ez da ezaguna egin bere enpresa-lanagatik, baizik eta Espainiako Estatuan Alderdi Popularraren ustelkeria- eta legez kanpoko hainbat finantzaketa-sarerekin dituen harreman eta loturengatik.⁵⁵

⁵³ www.publico.es/actualidad/rico-empresario-llevo-aznar-valencia.html

⁵⁴ www.eldiario.es/politica/Aznar-conferencia-Guatemala-entradas-salario_0_438857041.html

⁵⁵ www.publico.es/politica/senores-del-ladrillo-implicados-grandes.html

Bada, ACS Renace gune hidroelektrikoan sartu zen 2007an. Hain zuzen ere, II. fasearen lizitaziotik aurrera; CMIren iritziz Espainiako taldearekin egindako aliantza estrategikoa zen. Horrela, ACSk bere gain hartuko ditu ondorengo fase guztien eraikuntza. Eta aipatu behar da, halaber, CMIk eta ACSk, Cobraren bidez, 2013az geroztik, Cahabon ibaiaren gainean konplexu horren jarraitutasuna eraikitzeke ardura dutela, Oxec I eta II presa berriei dagokienez, horiek ere erkidegoek salatu baitituzte kontsultarako eskubidea ez betetzeagatik, OITren 169. hitzarmenaren arabera.

ACSren jokabide-kodea 2015eko azaroaren 12an onartu zuen Administrazio Kontseiluak,⁵⁶ eta honela dio 8. orrialdean: "Gutxiengoaren eskubideak errespetatzea. Taldeko enpresa guztiek errespetatu beharko dituzte herri indigenen, gutxiengo etniko, erlijioso eta linguistikoen, desgaitasunen bat duten pertsonen eta langile migratzaileen eta haien familien eskubideak, tokiko legeek eskatzen dutenetik harago, eta, horrela, balio korporatiboak eta nazioarteko estandarrak bete beharko dituzte". Hala ere, Alta Verapazaren egindako jarduketan

kasuan, ACSk beti argudiatu izan du biztanleriaren eskubideei edo lurraldeei eragindako kalteei buruz gertatzen dena ez dela bere erantzukizuna, baizik eta eraikitzen ari den gunearen jabe den enpresa kontratistarena, hau da, CMIrena. Deigarria da oso, Gizarte Erantzukizun Korporatiboaren txostenetan jokabide-kodean berariaz jasotako esaldiak gorabehera, arlo horietan gerta daitezkeen gorabehereri buruzko aipamenik ez izatea. Eta, jakina, gogorarazi beharko litzateke —eta Espainiako agintariren batek hala izan dadin zaindu beharko luke—, enpresa kontratistak ere erantzukizuna duela giza eskubide indibidual eta kolektiboekiko, baldin eta bere jarduketan ondorioz, zuzenean edo zeharka, eskubide horiek urratzen badira. Eta egoera horiek gerta ez daitezkeen ardura daukan azken enpresan (CMI) eragin ezin badu, proiektutik kanpo gera daiteke beti, giza eskubideak enpresa-etekinen gaineratik daudela erakutsiz.

⁵⁶ www.grupoacs.com/ficheros_editor/File/04_gobierno_corporativo/Reglamentos%20Gobierno%20Corpor/codigo_de_conducta_2015.pdf

ESKUBIDEAK BETETZEN?

Renace kasuari buruzko atal honen hasieran, aipatzen zen inplikaturako enpresek gune hidroelektrikoa erlazionatzeko eta ikusarazteko eredu jakin bat aurkezten saiatzen zirela, estatu-mailan zein nazioartean. Aurkezten zuten ereduak, hain zuzen, zerikusia du komunitateak garatzeko konpromisoarekin, ingurumen-jasangarritasunarekin eta lurraldeei ahalik eta kalte txikiena egitearekin. Hala ere, gaur egun argi frogatu da hori gehiago dela marketin- eta publizitate-kanpaina zabal eta kontziente baten emaitza, errealitatearen emaitza baino. Adierazi bezala, CMIk argudiatzen du bere jarduna zentzu sozialeko energia-sorkuntzaren adibide dela, eta Cobra-ACS azpikontratatuak, berriz, adierazten du ez dela bere erantzukizuna eskubideak betetzea, hala nola komunitateei kontsulta egitea edo komunitateen alde aurreko baimen informatu askea.

Bada, nazioarteko tresna gisa aitortutako azken eskubide horiei dagokienez, adierazgarriak diren zenbait jarduera berrikus daitezke. Adibidez, egiaztatutako informazioen arabera, Renace II eta III-rako aholkularitza-enpresa bat kontratatu zen eta inkesta bat egin zuen. Soilik 57 pertsonari egin zioten inkesta, eta nagusiki gizonak ziren. "Jendearengan zuzentzen eta eragiten saiatzen dira, galdera lerratuak eginez: etxean telebista

izan nahiko zenuke, soinu-ekipo bat? Orduan, argindarra nahi duzu? Uko egingo al zenioke proiektu hidroelektriko bati? Eta prest egongo zinateke proiektu horretarako lan egiteko? Bost galderei baietz erantzuten die jendeak, beharrez itota baitaude. Hori ez da kontsulta bat", zehaztu du Julio González Madre Selva ingurumenaren defentsarako elkarteko kideak. "Komunitate horiek existituko ez balira bezala da, ez dituzte kontuan hartzen, informazioa jasotzeko daukaten eskubidea urratzen da"⁵⁷.

Enpresa horien esku hartzeko moduei buruzko beste alderdi batek lotura dauka ingurumen-inpaktuaren txostenekin eta CMIk kalte minimizatzeko erabilitako azpijokoekin, bereziki ibaiaren emaria bezalako alderdi garrantzitsuetan, eta garai eta une jakin batzuetan ur falta ere egon da; era berean, putzuak eratu dira, eta, beraz, arazo sanitarioen balizko fokua dira. Alde horretatik, obra osoa gune hidroelektriko gisa aurkeztu arren, inpaktu-azterketak banaka egin dira, Renace dituen faseetako bakoitzean. Jakina, horrek ezkutatu egiten du ukitutako ibilgu osoan eta inguruko lurraldeetan jarduketak duen integritasuna, eta horrek biodibertsitatean eta ingurumenean nola eragin eta eragin dezakeen.⁵⁸

Azken elementua, enpresak ustiapen energetikoari buruz etengabe iragartzen duen

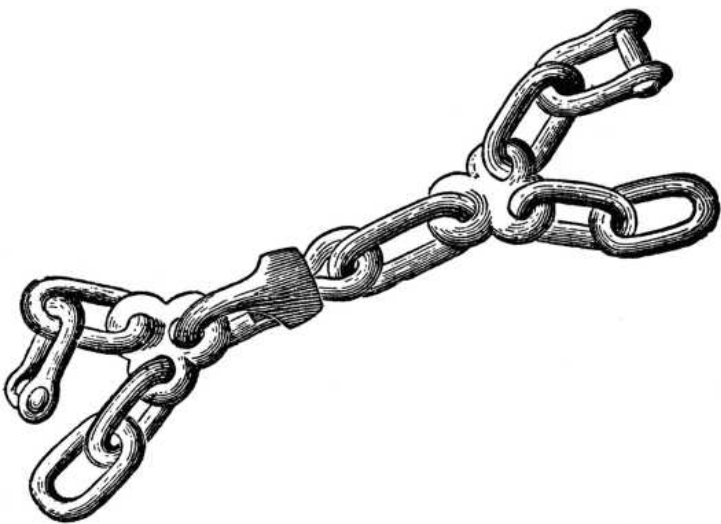
⁵⁷ www.eldiario.es/desalambre/medio-ambiente/medio_ambiente-acaparamiento-guatemala-alta_vera_paz-cahabon-acs-florentino_perez_0_534397218.html

⁵⁸ Alianza por la Solidaridad-en ikerketaren arabera, ez dago jasota proiektuaren lehen faserako (Renace I) ingurumen-inpaktuaren azterketarik egin denik.

zentzu soziala da. Hala balitz, onurak komunitateekin partekatzeko eta tokiko garapenean esku hartzeko logika egongo litzateke. Hala ere, lehen ere adierazi da kaltetutako komunitateetan eta Alta Verapaz departamentu osoan elektrifikazio-maila txikia dagoela, eta, gainera, bestelako oinarrizko zerbitzuei dagokienez ere, edateko uraren hornidurarik eta saneamendurik ez dagoela. Eta CMIk noizbait esan duen inbertsioaren %3 horrelako proiektuetara bideratzen dutela,

baiezta daiteke etekinak ez direla berrinbertitzen, unean-uneko material-entrega txiki batzuetatik harago (motxilak eta eskola-tresnak ematea, euri-ura biltzeko tinak ematea, ongarriei buruzko gaikuntzaren bat eta aldi baterako hainbat enplegu-plan). Hala, pobrezia-indize altua eta zerbitzuen eta oinarrizko premien eskuragarritasun baxua, gaur egun, CMI eta Cobra-ACS iritsi aurreko maila berean daude ia.

KRIMINALIZAZIO PROZESUAK

Neurri handi batean, enpresak proiektu hidroelektriko handi hau finkatzeko baldintza onuragarrien oinarrian, besteak beste, gizartearen antolaketa txikia —gerraren ondorio latzenen ondorioz oraindik—, aldi baterako enplegu batzuk eskaintzea, lurra erostea eta ondasun txiki batzuk entregatzea daude. Horren ondorioz, komunitate batzuek ez zuten ia inolako aurkakotasunik adierazi Renaceko lehen faseetan, eta beste batzuk, berriz, pertsona batzuen ustez, jarduera horrek garapen plan garrantzitsuak ekar zitzakeen Guatemalako estatuko agintariak historikoki ahaztu duten zonalde baterako.

Hala ere, laster zabaldu ziren ikuspegi kritikoa eta atsekabea bete gabeko promesen aurrean; batez ere, halako garapenik egongo ez zelako ohartzean, eta uraren eta lurraldearen gaineko kontrol eraginkorra etengabe galtzen ari zirela egiaztatzen. Eta ondorioz hurrengo belaunaldiak hipotekatzea. Herritarrak, gainera, ingurumen ondorio negatiboak hautematen hasi dira, hala nola emariak desagertzea, basogabetzea, bideen kontrola edo lurzoruen eta lurraldeko flora eta faunaren gaineko kalteak.

Testuinguru horretan egiazta daiteke, herrialdeko beste kasu batzuetan bezala, kaltetutako hainbat

komunitateren kontrako kriminalizazio eta beldurtze prozesuak aktibatzea. Eta hainbat jarduera errepikatzen dira, hala nola herritarrak judizialki salatzea mehatxuengatik, lur-salmentak lortzeko presioak, liderren kooptazio-saiakerak komunitateak ahultzeko, etab. Baina, hilabeteak igaro ahala, ekintza horiek larriagotu egiten dira, hala nola 2014ko azaroan salatu zen Ovidio Xol Chub-en desagertzea. 20 urteko gazte horri buruzko informazio guztia galdu egin zen Renace enpresari lurra saltzeko negoziazioaren testuinguruan⁵⁹; desagertu zen egunean hainbat telefono-dei jaso zituen, antza denez, CMIko komunitate-harremanetako arduradunaren aldetik. Gaur egun, oraindik ez dago hari buruzko informaziorik.

Antolaketa-maila eta protesta-maila handituz gero, kriminalizazio-maila berriak sortuko dira. Hala, 2016ko urrian, eraikuntza lanen inguruko komunitateetan milaka panfleto anonimo banatu ziren; bertan, hainbat buruzagi eta diputaturen aurkako akusazio larriak jasotzen ziren. Akusazioak mota guztietako delituengatik dira —genero-indarkeria, iruzurrak...—, guztiak frogarik gabe eta difamatzeko eta haiekiko mesfidantza sortzeko asmoz, Cahabon ibaiaren 'bahiketaren' aurrean komunitateen kexak

⁵⁹ Rodríguez-Carmona, Antonio eta de Luís Romero Elena.- "Hidroeléctricas insaciables en Guatemala. Una investigación del impacto de Hidro Santa Cruz y Renace en los derechos humanos de pueblos indígenas". OMAL-Paz con Dignidad, Amigos de la Tierra, Asociación de Mujeres de Guatemala-AMG, Comisión de Derechos Humanos Hispano Guatemalteca, Diakonia y Protection International. 2016. http://omal.info/IMG/pdf/informe_hidroelectricas_guatemala.pdf

bideratzen ibili ostean⁶⁰. Eta azken hilabeteetan gora egin dute "jazarpen" kasuek eta lider jakinen aurkako bestelako presio mota batzuek, besteak beste, estatuari iruzur egitea eta atxilotzeko aginduek. Horrela, berriz ere errepikatzen dira protesta sozialaren eta komunitateetako liderren

kriminalizazio-dinamikak, herrialdearen gainerako lekuetan gertatzen den bezala eta, zehatzago, Huehuetenango iparraldean ikusi ahal izan den bezala.

⁶⁰ www.alianzaporlasolidaridad.org/noticias/amenazas-y-criminalizacion-lideres-quekchi-por-defender-el-rio-indigena-secuestrado-por-el-grupo-ac-s-en-guatemala

EMAKUMEEN KRIMINALIZAZIOA

Emakumeen kriminalizazioaz eta prozesu horietan diharduten elementu espezifikoaz aritzeko, Guatemalan dauden egiturazko oztopo batzuk hartu behar dira kontuan. Alde batetik, ikusezintasunak eta emakumeek historikoki justizia ez eskuratzeko egoera oso zaurgarrian kokatzen ditu emakumeak, gaur egun jazartzen dituzten prozesuen aurrean. Bestalde, baina aurrekoarekin lotuta, estatu arrazista eta patriarkala emakume indigenen aurka ari da etengabe, haiek areago kaltetuz.

Lurraldeen defentsarako kriminalizazio-prozesuei buruz hitz egiten denean, ez dira behar bezala ikusarazten emakumeek jasaten dituzten eraso eta eskubide-urraketa, eta, bereziki, sexu-indarkeria eta ekintza eta jarrera matxistak areagotzea. Larria da, gainera, horrelako erasoak, gehienetan, ez direla salatzen eta erabateko inpunitatean geratzen direla daukatela. Hala ere, komunitate-iturri eta -ezagutza ezberdinak direla eta, jakina denez, halako erasoak etengabeak dira, eta emakumeen aurkako zuzeneko erasoez gain, komunitatea beldurtzeko prozesuen parte ere badira. *Guatemalako hidroelektriko aseezinak* txostenean⁶¹ honakoa adierazten dute: “Biktimek ez dituzte [erasoak] jakinarazten ezta salatzen ere, San Pedro de Carchá landa-eremuan daukaten beldur eta mesfidantza giroaren ondorioz. Kasu bat Xicacaoko Purulha komunitatean gertatu zen.

Xicacaoko COCODE kontseilu komunitarioko buruzagi batek Ministerio Publikoaren aurrean jarritako salaketaren arabera, bortxaketa horren erantzuleak Renaceko langileak dira. Gainera, Ulpan inguruan 22 sexu-bortxaketa zenbatu dira azken bi urteetan. CAFNIMA tokiko gobernuz kanpoko erakundearen arabera, Ulpango emakumeek jasandako eraso batzuek zerikusia dute dorre elektrikoak mantentzen dituzten Renaceko langileekin. Bortxaketaren biktima diren emakumeek ez dute salaketarik jartzen; izan ere, trauma psikologiko handia bizitzeaz gain, familia desondratzearen drama pertsonala jasaten dute”.

Ildo beretik, protesta soziala eta emakumeak kriminalizatzeari dagokionez, nolabait ere eta prebentzio handiz, bi eremu handitan bana daitezke emakumeek jasaten dituzten eraso espezifikoak. Gero eta gehiago, emakumeei zuzenean eragiten diete kriminalizazio hutseko prozesuek; hala nola bahiketei, lapurretei edo antzekoei buruzko akusazio ahulen ondoriozko atxilotze-aginduak, eta, kasu batzuetan, prebentziozko espetxeratzeak. Hala ere, enpresek eta estatuak protagonizatutako kriminalizazio-politiken artean, asko errepikatzen da emakumeak erabiltzea senarrenganako eta seme-alabenganako zuzeneko presio gisa —eta zeharka komunitateekiko ere—, batzuek eta besteek

enpresa-proiektuen aurkako jarrera utz dezaten. Emakume horiek, ia kriminalizazio-kasu guztietan, oso egoera ahuletan geratzen dira, larritasun-egoera erantsi batengatik: etxeen eta uztaren buru dira, seme-alabak aurrera ateratzeko erantzukizun guztia dute, gastuak nabarmen handitzen dira (espetxera joan-etorriak) eta ez dute egoera horri eusteko baliabide ekonomikorik.

Baina, emakumeen presioaren, errepresioaren eta kriminalizazio espezifikoen errealitate latz horren kontrako aldean, garrantzitsua da azpimarratzea beren komunitateetan ere zeregin eta protagonismo nabarmena izan dutela protesta sozialeko prozesuetan. “Atxilotze-aginduaren berri eman zidatenean herritik joan nintzen, eta antolamendu aldetik eragin zidan, baita ekonomikoki eta psikologikoki ere; izan ere, iparraldeko eskualdeko herrietan lan egiten duen emakume-antolakunde bateko kidea naizenez, egoerak lana geldiarazi zuen, eta, gainera, herritik kanpo aparteko gastuak izateagatik eta familiagatik, zaila izan zen urruntzea”⁶². Aipamen horretatik azken egiaztapen batzuk ondoriozta daitezke, hala nola emakumeak kriminalizatzeko prozesuek parte-hartze politikorako eskubidea ere ezabatu nahi dutela,

eta, hortaz, indartu egiten dela emakumeen rola arlo pribatura mugatzeko joera eta arlo publikoan ez ahalduntzea.

Egoera horri, hala ere, beste elementuren bat gehitu behar zaio, duela gutxi emakumeen aurka ere hasi dena. Adibidez, estigmatizazio-prozesuen bidez zuzenean lotzen dira emakumeak

KOMUNITATEEK HASITAKO BORROKAREN ONDORIOZ, ENPRESA KOMUNITATEETAKO LIDERRAK MEHATXATZEN HASI ZEN, BATEZ ERE EMAKUMEAK

**HERMELINDA CLARET
SIMÓN**

kriminalizazioarekin, eta, maiz, talde kriminalen zerbitzura dagoen emakumearen rola ematen zaie; talde kriminal horietan, gehienetan, emakumeek iruditeria kolektiboan duten rola sexu-zerbitzuari lotuta dago. Horregatik, erraza da ulertzea emakumeen aurkako kriminalizazio-prozesuetan emakumeak prostituta gisa birsortzen direla, eta ondorioz, estigmatizazio sozial eta komunitarioa pairatzen dutela. Horrek azaltzen du, askotan, emakume kriminalizatuek beren komunitateetatik atera

behar izan dutela, komunitateetan jasan dezaketen presio sozial altuagatik.

Horrenbestez, gizarte patriarkal eta matxista indartzen da, jendarte ekitatiboen testuinguruan, modu zuzenean eta zeharka emakumeek gizonekin berdintasunean dituzten eskubideak aitortzea eta gauzatzea ukatzen dituen.

⁶² Mugarik Gabe.- “Tribunal Internacional de Derechos de las Mujeres. Viena+20. Euskal Herria 2013”. Mugarik Gabe. Bilbo. 2013

ITXIERA GISA: EPILOGO IREKIA

Kriminalizazioaren ondorio zabalei dagokienez, itxiera gisa, hemen aurkeztutako kasuez gain (Huehuetenango iparraldea eta Alta Verapaz), Guatemalako kriminalizazio-prozesu guztiei dagokienez, azken atal honetan etengabe kontuan hartu beharreko bi gai berri eta garrantzitsu azpimarratuko ditugu, labur bada ere.

Alde batetik, kriminalizazio-prozesuek, nagusiki, herri eta komunitate indigenei eragiten diete; horrek esan nahi du ezaugarri berezia dutela egitura politiko, ekonomiko eta sozial guztien zentzu eta kosmobisio komunitarioagatik; halaber, horrek esan nahi du kriminalizazioak, nahiz eta indibidualtasunetan zentratu (ikus eranskina: *Rigoberto Juárezen kasua*), ondorio argiak eta kaltegarriak dituela kolektibotasunean. Bestalde, herri indigenei eragiten dien errealitateari dagokionez, garrantzitsua da aipatzea sakoneko eztabaidei buruzko zerbait; izan ere, herri horiei dagozkien eskubideak egikaritu daitezten eskatzeko protestaren kriminalizazioari emandako erantzuna eta erresistentzia sozialaren ondorioz, indartzen ari dira eztabaida horiek.

Lehenengoari dagokionez, adierazi behar da Giza Eskubideen Batzorde Interamerikarrak berak (IACHR) 2015ean egindako txosten batean (*Giza eskubideen defendatzaileen lana kriminalizatzea*) aztertu egin zuela estatuko zein estatuz kanpoko eragileek zuzenbide penala gaizki erabiltzearen arazoa, giza eskubideen defendatzaileen lana

kriminalizatzeko. Hala, adierazten du giza eskubideen defendatzaileak prozesu penalen menpe daudela sistematikoki; prozesu horietako gehienek ez dute funtsik, eta helburua defendatzaileen borrokak geldiaraztea edo deslegitimatzea da. IACHRk azpimarratu du kezkatuta dagoela estatuko aparatu penala defendatzaileen aurka erabiltzeagatik eta horretaz abusatzeagatik, argi eta garbi giza eskubideen urraketen defentsa eta salaketa oztopatzerara eta galaraztera bideratuta baitago. Kriminalizazio-prozesuen inpaktu sozialei buruz, hala dio: "Eragin soziala ere izan dezake, egiturei, liderrei, talde-funtzionamendurako gaitasunari eta talde-sinboloei eragiten baitie. Ildo horretan, jendarte, herri edo komunitate batean funtzio garrantzitsuak betetzen dituzten pertsonak kriminalizatzean, hala nola lider sozialak eta komunitarioak edo agintari indigenak, eragin oso negatiboa du kolektiboan, ez baitio bakarrik eragiten zigor-arloan auziperatutako pertsonari, baizik eta bere jendarteari ere, ordezkaritza-, lidergo- edo aginte-posizioa eragozten baitzaio"⁶³.

Ildo beretik, Guatemalako Giza Eskubideen prokuradoreak berak, 2016ko abenduaren 10eko Giza Eskubideen Nazioarteko Egunaren harira egindako adierazpenean, adierazi zuen eskubideek eta defendatzaileek herrialdean bizi duten egoerak okerrera egin zuela. Era berean, azaldu zuen "zuzenbide penalaren erabilera desegokia" egiten zela, "agintari sozialak, komunitateetako buruzagiak, lege-aholkulariak,

63 CIDH.- "Criminalización de defensoras y defensores de derechos humanos". 2015. <http://www.oas.org/es/cidh/informes/pdfs/Criminalizacion2016.pdf>

fiskalak, epaileak eta era guztietako defendatzaileak beldurtzeko, hertsatzeko, jazartzeko eta espetxeratzeko, aldarrikapen sozialei eta inpunitatearen aurkako borrokari eraso eta baretzeko". Azkenik, estatuaren jarrerari dagokionez, honako hau adierazi zuen: "Egoera larriagotu egiten da gobernuak, aldez aurreko kontsulta informatu gabe, komunitate eta herri indigenak bizi diren lurraldeetan lurpeko ondasun naturalak esploratzeko eta ustiatzeko lizentziak baimentzen dituenean; gobernuak uko egin dio informazioa emateari, kontsultak egiteari, kaltetutako biztanleen baimena bilatzeari eta kulturarteko elkarrikeria-prozesuei. Lurpearen edukitzea botere publikoaren domeinua da (erabilera ez-komuneko ondasun nazionalak, Kode Zibilean araututa daudenak), hau da, estatuaren jabetzakoa, baina ezin da lurpean eduki haren erabileraren ondorioak jasan ditzaketen herri buruzko informaziorik eta kontsultarik gabe, herri indigenei buruzko nazioarteko estandarrek ezartzen duten bezala"⁶⁴, bereziki Lanaren Nazioarteko Erakundearen (OIT) Herri Indigenei eta Tribalei buruzko 169. Hitzarmenak, eta Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen adierazpenak⁶⁵.

Azkenik, planteatutako bigarren gaiari dagokionez, eta, itxuraz, txosten honetan adierazitakoaz oso bestelako ordena batean —baina, hala ere, zuzeneko loturan—, komeni da gogoeta egitea kriminalizazio-prozesuek haiei erantzuteko sortzen ari diren alderdi ikusezinei buruz. Ohar horiek, borroka horien muinean dagoenari eta borroka horiek eraikitzen dituzten eredu alternatiboei buruzkoak, zirriborratzen ari dira jada Huehuetenango iparraldeko prozesuei buruzko hainbat dokumentutan, baina ulertu behar da zabaldu egin daitezkeela lurraldearen eta bizitzaren aldeko —eta eskubide indibidual eta kolektiboaren aldeko— borroka guztietara. Ideia horiek erreferentzia politiko handiko elementuekin dute zerikusia, hala nola "lurraldeko borroka sozialen zati ikusgarria enpresa eta proiektu suntsitzaileen (kontsultarik gabe garatuak) aurka egitea da, baita jardun hori babesten duten estatu-erakundearen aurka egitea

ere. Baina sakoneko eztabaidak autodeterminazio-eskubidearen erabilerarekin du zerikusia: baliabide/ondasunen kontrolari, lurraldearen kontrolari eta botere komunitarioari eta herrien garapenari buruzko eztabaida da, enpresen eta estatuaren aurrean.

Huehuetenango, horrela, *lurraldeei buruzko adostasun komunitario* (...) berri bat eraikitzen da, adostasun neoliberalaren eta enpresen aldeko estatu-ereduaren aurka dagoena. *Sistema propioa* (osasuna, ekonomikoa, ekoizpena, juridikoa, antolaketa soziala eta politikoa) biziberritzeko prozesu bat proposatzen da *jatorrizko lurraldeen berreraketaren* esparruan, Qanjolalana Nazio Adierazpenaren arabera.

Sistema propioa biziberritzeak, ezinbestean, garapen-eredua birdefinitzea planteatzen du: merkantilizazioaren, eskubideen errepresioaren, enpresen botere erabakigarriaren aurrean; (eta) erakunde demokratikoen eta botere komunitarioen gaintik, garapen alternatibo bat proposatzen da —edo garapenari alternatiba bat—, ondasun naturalen desmerkantilizazioan, pertsonen eta naturaren eskubide kolektiboaren aldeko borrokan, autonomian eta autogobernuaren erabileran oinarritua. Proposamen honen ondorio dira antolatzeko, parte hartzeko eta ordezkatzeko modu berriak (alderdien ordezkariak eta indarrean dagoen estatuaren eraikuntzaz harago)."⁶⁶

Ikuspegi hori eta haren garapena konpondu beharreko korapilo gordianoa dira, eta gaintitu egiten ditu Guatemalan gaur egun dauden kriminalizazio-prozesuen berrikuspen hutsa eta herrialdeko komunitate eta herri indigenetarik prozesu horiei ematen ari zaizkien erantzunak. Dimensio positiboa da, nabarmendu beharrekoa, berriz ere indartzen ari direlako ezarritako sistema neoliberalari eta tokiko oligarkiaren eta transnazionalen jardunari erantzuteko bidea irekitzen ari diren antolakunde eta mobilizazio komunitarioak. Horrek berekin dakar, aldi berean, kontzientzia biziberritzeko eta autodeterminazioaren ariketa praktikorantz

64 Giza Eskubideen Prokuradorea. Prentsa Oharra "Día de los derechos Humanos. 2016ko abenduak 10. <http://www.pdh.org.gt/biblioteca/sala-de-prensa/category/16-comunicados.html?start=60>

65 www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_es.pdf

66 Cabanas, Andrés.- "Retos de las luchas sociales en Huehuetenango". Memorial de Guatemala. 2017ko urtarrila. <https://memorialguatemala.blogspot.com.es/2017/01/>

gogoeta politikoa egiteko beharrezko prozesua: komunitate-kontsultak, lurralde-defentsa, garapen- eta bizimodu-eredu propioaren defentsa (Buen Vivir), eta azken 200 urteotan Guatemalako estatuan bizi izan den eta bertatik igaro den jendarte koloniala eta patriarkala zalantzan jartzea. Horregatik guztiagatik, jokoan dagoena ez da soilik —nahiz eta garrantzitsua den ere— tokiko enpresek edota transnazionalak Guatemalako lurralde indigenetan eta

landaguneetan egiten duten jardun hutsa; jokoan dagoena jendarte bidezkoagoa eraikitzeke eskubidea da, aberastasuna birbanatzen duena eta naturarekin bat datorrena, eta hori guztia benetan bizimodu duina izateko helburuarekin, ez bakarrik nazio-mailako edo nazioarteko oligarkientzat, baita herrialdeko gehiengo handientzat ere, Guatemalako gizonentzat eta emakumeentzat, alegia.

“Estatu osoari esaten diogu ez garela terroristak, ez garela gaizkileak, eta eskatzen diogu askatzeko preso dituen buruzagiak eta bertan behera uzteko hidroeletrikoen eta meatzarien lizentziak; izan ere, gu lasai eta bakean bizi izan gara duela urte batzuetatik, baina orain ez, enpresariak iritsi direlako, eta ordutik gatazka handia dago gurean”⁶⁷

67 De León, Quimy.- “Criminalización y violación de derechos de las mujeres en la resistencia de Santa Cruz de Barillas”. www.semillerosdepensamientos.org/include/uploads/nodo/ANALISIS-GENERO-SANTA-CRUZ-BARILLAS.pdf

BIBLIOGRAFIA

- ACNUDH-Guatemala (2014), “*Informe de Derechos Humanos 2013*”. Guatemala, Nazio Batuen Giza Eskubideetarako Goi Komisarioa Guatemalan. (<http://www.acnur.org/t3/uploads/media/9542.pdf?view=1>).
- (2014), “*Informe de la Alta Comisionada de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre las actividades de su oficina en Guatemala*”. Geneva, Nazio Batuek, Giza Eskubideen Kontseilua, 2003ko urtarrilak 7. (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-17-Add1_SP.pdf)
- AGUILAR Umaña, Isabel, “*Apuntes sobre cultura de violencia y cultura de paz*”. <http://www.centropaz.com.ar/publicaciones/paz/paz25.pdf>
- ALIANZA por la Solidaridad (2016) “*La hidroeléctrica que destruye derechos en Guatemala. Caso Renace-Cobra (ACS)*”. <http://www.alianzaporlasolidaridad.org/wp-content/uploads/Maq.-Tierra3.pdf>
- BASTOS, Santiago (2012), “*¿Criminales o ciudadanos?*”, Non: Diálogo Buletina, 43. zkia. Barillas, los intereses detrás de un estado de sitio, 2012ko uztailak 22. Guatemala.
- (2016), “*Contexto socio histórico de la conflictividad en el norte de Huehuetenango*”. Peritu-txostena (argitaratu gabea), Huehuetenango iparraldeko komunitateetako agintarien defentsak
- Guatemalako A Arrisku Handieneko Epai-Auzitegian (Tribunal de Sentencia de Mayor Riesgo A) proposatua, Guatemala.
- BASTOS, Santiago y Camus Manuela (2003) “*Entre el mecapal y el cielo. Desarrollo del movimiento maya en Guatemala*”. Guatemala, FLACSO / Cholsamaj.
- BASTOS, Santiago y de León Quimy (2013) “*Dinámicas de despojo y resistencia en Guatemala: Comunidades, Estado y empresas*”. Guatemala, Colibrí Zurdo/Diakonia (www.academia.edu)
- CABANAS, Andrés (2013a), “*Transnacionales y transformaciones en comunidades locales: el caso Hidro Santa Cruz*”, Non Memorial de Guatemala, Aportes para el Debate, 4. zkia., 2013ko urria (<http://memorialguatemala.blogspot.com>)
- (2013b), “*Misión de Inversión de España en Guatemala: Cuando los derechos son retórica*” Non El Tercer Expolio y la Reconquista, 2013ko otsailak 5 (<http://eltercerexpolioyla reconquista.blogspot.com>).
- (2012a), “*El neoliberalismo militarista: empresas, gobiernos y ejércitos en Santa Cruz Barillas*”, Non Memorial de Guatemala (<http://memorialguatemala.blogspot.com>)
- (2012b), “*Hidro Santa Cruz: de la A hasta la Z*”, Non Memorial de Guatemala, Aportes para el Debate, 2. zkia., 2012ko urria (<http://memorialguatemala.blogspot.com>)

- (2014b), “*Santa Cruz Barillas: persecución y resistencia*”, Non Memorial de Guatemala, Aportes para el Debate, 5. zkia., 2014ko martxoan (<http://memorialguatemala.blogspot.com>)
- (2014c), “*Actualización situación jurídica en Santa Cruz Barillas: caso 1 de mayo 2012*”, Non Memorial de Guatemala, 2014ko otsailak 12 (<https://es.scribd.com>).
- (2017), “*Retos de las luchas sociales en Huehuetenango*”, Non Memorial de Guatemala. <https://memorialguatemala.blogspot.com.es/2017/01/>
- CIDH (2016), “*Criminalización de defensoras y defensores de derechos humanos*”. 2015. <http://www.oas.org/es/cidh/informes/pdfs/Criminalizacion2016.pdf>
- CDH-NN.UU. (2011), *Informe del Relator Especial de Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas, James Anaya. Adición: Observaciones sobre la situación de los derechos de los pueblos indígenas de Guatemala en relación con los proyectos extractivos, y otro tipo de proyectos, en sus territorios tradicionales*. Ginebra, Nazio Batuek, Giza Eskubideen Kontseilua, 2011ko martxoak 4. (http://www2.ohchr.org/english/issues/indigenous/rapporteur/docs/GuatemalaIPI6th_AUV.pdf).
- (2013). 22º Período de sesiones. “*Informe de la Alta Comisionada de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre las actividades de su oficina en Guatemala*”; 2013ko urtarrilak 7. [http://www.ohchr.org.gt/documentos/informes/InformeAnual2012\(esp\).pdf](http://www.ohchr.org.gt/documentos/informes/InformeAnual2012(esp).pdf)
- CEH (1999) “*Guatemala, Memoria del Silencio*”. Guatemala, Argitzeko Historikoko Batzordea (Comisión de Esclarecimiento Histórico) aurkeztutako txostena.
- CIJ (2012), Guatemala: criminalización de la protesta social. Geneva, Juristen Nazioarteko Batzordea (EBko funtsekin) (<http://www.icj.org/>).
- de LEÓN, Quimy (2015), “*Criminalización y violación de derechos de las mujeres en la resistencia de Santa Cruz de Barillas*”. <http://www.semillerosdepensamientos.org/include/uploads/nodo/ANALISIS-GENERO-SANTA-CRUZ-BARILLAS.pdf>
- de LEÓN, Quimy y González, Cecilia (2012) “*¿Quién cometió delitos y crímenes en Santa Cruz Barillas?*”, Non: Diálogo Buletina, 43. zkia., Barillas, los intereses detrás de un estado de sitio. 2012ko uztailak 22.
- ELDIARIO.ES (2016), “*Una empresa del grupo ACS, acusada de ser "cómplice de un desastre medioambiental" en Guatemala*”, http://www.eldiario.es/desalambre/medio-ambiente/medio_ambiente-acaparamiento-guatemala-alta_vera_paz-cahabon-acsflorentino_perez_0_534397218.html
- (2015), “*Aznar ofrece una conferencia en Guatemala con entradas que cuestan la mitad del salario mínimo del país*”, http://www.eldiario.es/politica/Aznar-conferencia-Guatemala-entradas-salario_0_438857041.html
- FALLA, Ricardo (1992), “*Masacres de la selva. Ixcán, Guatemala (1975-1982)*”. Ed. Universitaria. Guatemala.(el) Diario.es (2016), “*Una empresa del grupo ACS, acusada de ser "cómplice de un desastre medioambiental" en Guatemala*”,
- GRUPO ACS-Actividades de Construcción y Servicios (2015), “*Código de Conducta*”, http://www.grupoacs.com/ficheros_editor/File/04_gobierno_corporativo/Reglamentos%20Gobierno%20Corpor/codigo_de_conducta_2015.pdf
- GUEREÑA, Arantxa y Zepeda, Ricardo (2012), “*El desarrollo que no queremos. El conflicto en torno al proyecto hidroeléctrico Hidralia Energía en Guatemala*”. Informes de investigación Intermón Oxfam. 2012ko abendua. http://studylib.es/doc/7814229/barillas_final_informe-investigaci%C3%B3n-io
- HEGOA (2012), “*La presencia de Hidro Santa Cruz en Barillas. Una historia de imposición y violencia*”. Bilbo, Hegoa Institutua (<http://www.semillerosdepensamientos.org>).

- (2012), “*Neoliberalismo autoritario frente a la democracia de los pueblos. Informe Guatemala*”. Bilbo, Hegoa Institutua (www.semillerosdepensamientos.org).
- ILLESCAS, Gustavo (2015a), “*Aflora la verdad y la justicia: Saúl y Rogelio son absueltos*”. Non: Centro de Medios Independientes-Guatemala, urriak 31 (<http://cmiguate.org/>).
- (2013) “*Inversionistas de hidroeléctricas afirman que electricidad no será para las comunidades*” Non: Centro de Medios Independientes. Urriak 24. <https://cmiguate.org/inversionistas-de-hidroelectricas-afirman-que-electricidad-no-sera-para-las-comunidades/#sdfootnotelSYM>
- (2014), “*Apelación Especial a favor de los presos políticos de Barillas señala vicios de la Sentencia*”, Non: Centro de Medios Independientes-Guatemala, abenduak 24 (<http://cmiguate.org/>).
- (2015b), “*Batalla por el agua: Entrevista a Rigoberto Juárez, preso político q’anjob’al*”, Non: Centro de Medios Independientes-Guatemala, martxoak 29 (<http://cmiguate.org/>).
- (2015a), “*¿Qué hacen tres líderes comunitarios de varillas en el Preventivo de la Zona 18?*”, Non: Centro de Medios Independientes-Guatemala, martxoak 25 (<http://cmiguate.org/>).
- INE - Instituto Nacional de Estadística, Guatemala. (2016) “*República de Guatemala: Encuesta Nacional de Condiciones de Vida 2014*”. Guatemala.
- MEMORIA COLECTIVA (2012), “*Nuestro entendimiento común sobre la historia de nuestras tierras, nuestros pueblos y nuestras resistencias*”. Guatemala.
- MÉRIDA, Alba Cecilia eta Krenmayr Wolfgang.- “*Sistematización de experiencias de la Asamblea departamental por la Defensa de los recursos naturales renovables y no renovables de Huehuetenango, 2006-2007*”. http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/18320/original/sistematizacion_de_experiencias_de_la_asamblea_huehuetenango.pdf?1300186317.
- MORALES, Rony (2014), “*San Pedro Carchá: división comunitaria, la cara empresarial de la Hidroeléctrica Renace*”, Non: Prensa Comunitaria, uztailak 4 (comunitariapress.wordpress.com).
- MUGARIK GABE (2013), “*Emakumeen Eskubideen Nazioarteko Auzitegia. Viena+20. Euskal Herria 2013*”. Mugarik Gabe. Bilbo.
- NN.UU. (2007), “*Declaración de las Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas*”. New York, Batzar Nagusiak 2007ko irailaren 13an onartutako adierazpena. (<http://www.un.org>).
- (2010), “*Informe del Representante Especial del Secretario General para la cuestión de los derechos humanos y las empresas transnacionales y otras empresas, John Ruggie. Empresa y derechos humanos: nuevas medidas para la puesta en práctica del marco “proteger, respetar y remediar”*”. Geneva, A/HRC/14/27 Ebazpena, 2010eko apirilak 9.
- OIT (1989), “*Convenio 169 sobre Pueblos Indígenas y Tribales*”. Geneva, Lanaren Nazioarteko Erakundea (<http://www.ilo.org>).
- ONG Españolas (2012), “*Carta al Embajador de España en Guatemala ante el Estado de Sitio en Barillas*”. Guatemala. (<http://sicsal.net/articulos/node/2113>).
- ONG Europeas (2013), “*Empresas europeas no respetan derechos humanos en Guatemala*”. Bruselas. Nota de prensa, (<http://www.gruposur.org>).
- PAULLIER, Juan (2016), “*La controversial hidroeléctrica que una empresa de Florentino Pérez, el presidente del Real Madrid, construye en Guatemala*”, Non: BBC Mundo. <http://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-37700353>
- (el) PERIODICO (2016), “*Hidro Santa Cruz desiste de su proyecto Canbalam a raíz del rechazo significativo en Santa Cruz Barillas*”. <https://elperiodico.com.gt/nacion/2016/12/22/hidro-santa-cruz-desiste-de-su-proyecto-canbalam-a-raiz-del-rechazo-significativo-en-santa-cruz-barillas/>

- PNUD (2007), “Informe estadístico sobre violencia en Guatemala”. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/national_activities/informe_estadistico_violencia_guatemala.pdf.
- PRENSA COMUNITARIA (2014), “Represión contra el pueblo Maya Q’eqch’í en el territorio de Alta Verapaz”, abuztuak 15 (<http://comunitariapress.blogspot.com>).
- PÚBLICO (2016), “Una hidroeléctrica española renuncia a un proyecto en Guatemala tras la resistencia indígena”, <http://www.publico.es/sociedad/hidroelectrica-espanola-renuncia-proyecto-guatemala.html>
- (2008), “El rico empresario que llevó a Aznar a Valencia”, <http://www.publico.es/actualidad/rico-empresario-llevo-aznar-valencia.html>
- (2015), “Los ‘señores del ladrillo’ están implicados en los grandes casos de corrupción de la última década”, <http://www.publico.es/politica/senores-del-ladrillo-implicados-grandes.html>
- RIVERA, Nelton (2013), “El Estado Español y la continuidad de las agresiones colonialistas en Guatemala”. Non: Prensa Comunitaria, 2013ko apirilak 13 (<http://comunitariapress.blogspot.com>)
- (2013), “Jolom Konob: el pueblo de santa Eulalia y la agresión empresarial”. Non: Prensa Comunitaria, 2013ko apirilak 10 (comunitariapress.blogspot.com)
- RODRÍGUEZ-CARMONA, Antonio De Luís Romero, Elena (2016), “Hidroeléctricas insaciables en Guatemala”. OMAL-Paz con Dignidad, Amigos de la Tierra, Asociación de Mujeres de Guatemala-AMG, Comisión de Derechos Humanos Hispano Guatemalteca, Diakonia eta Protection International. Guatemala, 2016.
- SEGEPLAN (2011), “Plan de desarrollo departamental de Huehuetenango 2011-25”. Guatemala, Secretaría de Planificación y Programación de la Presidencia, Dirección de Planificación Territorial. Consejo de Desarrollo Departamental de Huehuetenango (www.segeplan.gob.gt).
- (2010), “Plan de desarrollo municipal de Santa Cruz de Barillas 2011-25”. Guatemala, Secretaría de Planificación y Programación de la Presidencia, Dirección de Planificación Territorial. Consejo de Desarrollo Municipal de Barillas (<http://www.segeplan.gob.gt>).
- (2011), “Plan de desarrollo departamental de Alta Verapaz 2011-25”. Guatemala, Secretaría de Planificación y Programación de la Presidencia, Dirección de Planificación Territorial. Consejo de Desarrollo Departamental de Alta Verapaz (<http://www.segeplan.gob.gt>).
- (2010), “Plan de desarrollo municipal de San Pedro de Carchá 2011-25”. Guatemala, Secretaría de Planificación y Programación de la Presidencia, Dirección de Planificación Territorial. Consejo de Desarrollo Municipal de San Pedro de Carchá (<http://www.segeplan.gob.gt>).
- TZUL Tzul, Gladys (2015), “Sistemas de gobierno comunal indígena: la organización de la reproducción de la vida”. Non: Salazar, H. eta Linsalata, L., Apantle, revista de estudios comunitarios. Sociedad Comunitaria de estudios Estratégicos. Pueblo.
- (2016), “Peritaje socio cultural. El rol de las autoridades indígenas en la mediación y resolución de conflictos”. Huehuetenango iparraldeko komunitateetako agintarien defentsak Guatemalako A arrisku handieneko epai-auzitegian (Tribunal de Sentencia de Mayor Riesgo A) aurkeztua.
- UDEFEFUGA (2014), *Las voces del río: relatos de la persecución política de Barillas*. Guatemala, Unidad de Protección de Defensores y Defensoras de Derechos Humanos (UDEFEFUGA)/ Ayuntamiento de Rivas Vaciamadrid/ AIETI/ Fondo Global para los Derechos Humanos (<http://www.aieti.es> y <http://comunitariapress.wordpress.com>)
- VV.AA. (2016), “El norte de Huehuetenango se debate entre inversiones millonarias, violencia y el discurso del odio”. Non: El Observador, Informe especial. Guatemala, 2016ko apirilak 8. Guatemala
- (2016), “Criminalización de defensores de derechos humanos en el contexto de proyectos industriales: un

fenómeno regional en América Latina". <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Criminalizacion%20de%20defensores%20de%20derechos%20humanos.pdf>

Hedabideen webguneei buruzko oharra:

Webgune hauek Guatemalako hainbat hedabide digitali dagozkie. Urte hauetan kriminalizazio-prozesuei buruzko informazio ugari jaso dute, bereziki hemen adierazitako kasuei buruz:

<https://comunitariapress.wordpress.com/>

<http://memorialguatemala.blogspot.com/>

<http://cmiguate.org/>

ERANSKINA

GUATEMALAKO LIDER KOMUNITARIOEN KRIMINALIZAZIOARI BURUZKO TXOSTEN JURIDIKOA

honako hauen bidez:

KASUAREN AZTERKETA: C-13005-2013-00139 (13005-2015-00109) kasua, Rigoberto Juárez Mateo-ren kontrakoa.

Guatemalako Zigor Epaiaren, Narkoaktibitatearen eta Ingurumenaren aurkako Delituen Lehen Auzitegia.

1.- TXOSTENAREN JATORRIA

Mugarik Gabe antolakundeak eskatuta, "Transnazionalak, oligarkia eta protesta sozialaren kriminalizazioa. Guatemalaren kasua" ikerketaren testuinguruan, Bizkaiko Abokatuen Elkargoaren Nazioarteko Lankidetzak Batzordeak txosten hau egin du, Guatemalako lider komunitarioek bizi duten egoeraren azterketa juridikoa egiteko, Rigoberto Juárez Mateo jaunaren aurka bideratutako prozesu judizialerako baten bidez.

2.- AZTERGAI DUGUN PERTSONA. (DESKRIBAPENA)

Rigoberto Juárez Mateo jn., q´anjob´al agintaria,

Santa Eulalia udalerriko (Huehuetenango) lider komunitarioa.

Gladys Elizabeth Tzul Tzul doktoreak egindako aditu-txostenean ("El Rol de las Autoridades Ancestrales de los Pueblos Indígenas en la mediación y resolución de de conflictos sociales") deskribatu bezala, lider komunak bitartekaritzalana egiten du denbora arruntean herri barruko gatazketan; bere betebeharrak nagusia bitartekaritza egitea eta horiek konpontzea da. Eta gaur egun, erauzketa-proiektuak komunitateetara iristek sortutako aparteko egoeraren ondorioz, "agintari komunak naturaren zaindaria, ama luraren defendatzaile eta bizitzaren defendatzaile bihurtu dira".

"Erauzketa-enpresak komunitateetara iristen hasten direnean, agintari komunalek deitu eta galdekatzen dituzte, eta azalpenak eskatzen dizkiete, zergatik inbaditzen dituzten lur komunak. Eta hori egiten dute, komunitateek hala agintzen dietelako."

Komunitateak (batzarrean) lider komunalei esleitutako rolak ordezkari, bozeramaile, bihurtzen ditu hirugarrenen aurrean. Liderren aurkako erasoak komunitatearen aurkako erasoak dira, ahuldu egiten baitute. Liderrari kalte egitea komunitateari kalte egitea da. Liderrari prestigioa kentzeko komunitateari prestigioa kentzen dio.

Eta isilarazteak mobilizazioa eta protesta soziala isilaraztea dakar.

Juarez jauna 19 salaketatan parte hartu du, gehienetan salatua izan da, baina beste batzuetan salatzailea izan da (hainbat akusazio egin zaizkio eta hainbat kalteren biktima izan da).

Aztartzen ari garen prozesu judiziala **C-13005-2013-00139 (13005-2015-00109)** da, eta Guatemalako Zigor Epaiaren, Narkoaktibitatearen eta Ingurumenaren aurkako Delituen Lehen Auzitegian jarraitu da.

Zigor-prozesu hau honakoaren kontrakoa da:

1) MAYNOR MANUEL LOPEZ BARRIOS, delitu hauengatik:

ATXILOKETA ILEGALAK, HERTSATZEA; MAEHATXUAK, DELITU EGITEA BULTZATZEA, bi mila eta hamahiruko apirilaren hogeita biko gertaerei dagokienez.

2) ARTURO PABLO JUAN; 3) SOTERO ADALBERTO VILLATORO HERNANDEZ; 4) FRANCISCO JUAN PEDRO, delitu hauengatik:

LEGEZ KAPOKO ATXILOKETAK, HERTSATZEA, DELITU EGITEA BULTZATZEA, bi mila eta hamahiruko apirilaren hogeita biko egitatei dagokienez; LEGEZ KAPNOKO ATXILOKETAK; DELITU EGITEA BULTZATZEA; ZIGOR-ARLOKO AKZIOA OZTOPATZEA, bi mila eta hamalauko urtarrilaren hogeita hiruko egitatei dagokienez.

5) BERNARDO ERMITAÑO LOPEZ REYES, delitu hauengatik: ATXILOKETA ILEGALAK, ZIGOR-EKINTZA OZTOPATZEA, DELITU EGITEA BULTZATZEA, bi mila eta hamalauko urtarrilaren hogeita hiruko gertaerekin lotuta.

6) RIGOBERTO JUAREZ MATEO; 7) DOMINGO BALTAZAR, delitu hauengatik: ATXILOKETA ILEGALAK, DELITU EGITEA BULTZATZEA ETA HERTSATZEA, bi mila eta hamabosteko urtarrilaren hemeretzi gertaerekin lotuta.

Zazpi pertsona, horien artean Juárez jauna, auzipetu egin zituzten 2013ko apirilaren 22an, 2014ko urtarrilaren 23an eta 2015eko urtarrilaren 19an gertatutakoengatik.

Delitu mota hauek leporatzen zaizkie:

- **LEGEZ KANPOKO ATXILOKETAK 203.** artikulua Zigor Kodea Beste bat espetxeratu edo atxilotzen duen pertsonak, askatasunaz gabetzen duenak, urtebetetik hiru arteko espetxealdi-zigorra jasoko du. Zigor bera ezarriko zaio delitu hori egiteko tokia ematen duenari.
- **HERTSATZEA 214.** artikulua Zigor Kodea Norbaitek, prozedura bortitz, larderiatsu edo edozein modutan beste prozedura baten bidez legitimoki baimenduta egon gabe, prozedura hori behartzen badu legeak debekatzen ez diona egin edo egiteari utz diezaion, edo nahi ez duena egin edo onartzen badu, edo beste pertsona batek hori egitea onartzen badu, hori bidezkoa izan zein ez, sei hilabetetik bi urte arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio.
- **MEHATXUAK 125.** artikulua Zigor Kodea Norbaitek beste bati mehatxu egiten badio, lege-graduaren barruan, berari, ohoreari edo jabetzari delitu den edo ez den gaitza eragitearekin, sei hilabetetik hiru urte arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio.
- **DELITU EGITEA BULTZATZEA** Zigor Kodearen 394. artikulua. Norbaitek, jendaurrean, delitu jakin bat egitera bultzatzen badu, urtebetetik lau urte arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio.
- **ZIGOR-ARLOKO AKZIOA OZTOPATZEA 458 bis** Zigor Kodea. Ekintza penala oztopatzeko delitua egiten du: Beste pertsona batengan eragiten duena, justizia-sistemako organo eskudunei informazioa edo frogabideak ematea saihesteko. Indar fisikoa, larderia, mehatxuak edo hertsapena erabiltzen dituen edozein funtzionario edo langile publikorengan —erakunde judizialekoak edo justizia-administrazioaren erakunde laguntzaileetakoak, itzultzaile eta interpreteak edo perituak—, beren

eginkizunak betetzea oztopatzeke. Ebidentziak edo frogabideak lortzea saihesteko, Ministerio Publikoari, Erakunde Judizialari, Polizia Nazional Zibilari edo Ikerketa Kriminalerako Zuzendaritza Nagusiari ezagutzen dituen edo bere esku dituen dokumentuak edo informazioa emateari uko egiten dionak, horretara behartuta egonik. Helburu berarekin, informazioa edo dokumentuak suntsitu edo ezkutatu dituenak, edo dokumentu edo informazio faltsua ematen dienak Ministerio Publikoari, Erakunde Judizialari, Polizia Nazional Zibilari edo Ikerketa Kriminalerako Zuzendaritza Nagusiari. Tipifikatutako edozein ekintzaren erantzuleari hiru urtetik sei arteko espetxealdia eta desgaikuntza berezia ezarriko zaizkio.

- ATENTATUA 408. artikulua (Zigor Kodea). Atentatua egiten dutenak dira: 1) Jendaurrean altxatu gabe, matxinada edo sedizio delituetan adierazitako helburu batzuetarako indarkeria erabiltzen dutenak. 2) Funtzionarioa, agintaria edo haren agenteak hartzen dituztenak, edo horien aurka indarkeria erabiltzen dutenak, baldin eta beren eginkizunak edo karguak betetzen ari badira, edo horiek direla eta edo horien ondorioz. Atentatuaren erantzuleei urtebete eta hiru urte arteko espetxealdia ezarriko zaie.

- LEGEZ KONTRAKO BILERAK ETA MANIFESTAZIOAK, 397 artikulua, Zigor Kodea. Eskubide hori arautzen duten xedapenak urratuz edozein bilera edo manifestazio publiko antolatzen edo sustatzen dutenei edo horietan parte hartzen dutenei sei hilabetetik bi urte arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaie.

Delitu bakoitza frogatuz gero, ezar daitezkeen **zigorrak** sei hilabetetik sei urtera bitartekoak izango dira, eta horietako bakoitzarengatik desgaikuntza berezia izango dute.

Froga:

Prozesuan **49 pertsonari** deklarazioa hartu zitzaizen **lekuko gisa**, eta **perituei** ere entzun zaie:

- Gladys Elizabeth Tzul Tzulek berretsi egin

zuen "herri indigenen antzinako agintarien rola gatazka sozialen bitartekaritzan eta konponketan" izeneko peritu txostena, bi mila eta hamaseiko otsailaren batekoa.

- Ramón Cadena Ramila perituak bi mila eta hamaseiko martxoaren hogeita bateko txostena berretsi zuen, "Protesta Sozialaren Kriminalizazioaren fenomenoak, Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbidearen argitan" izenekoak.

- Nieves Gómez Dupuis perituak "Jokabidearen erreakzioa estres-baldintza jarraituei lotuta" txostena berretsi zuen.

- Olga Alicia Paz Batley psikologoak "Prozesu sozialak eta mehatxuaren pertzepzioa" izeneko peritu txostena berretsi zuen, bi mila eta hamaseiko ekainekoak.

Kaltetuen hainbat **ebaluazio psikologiko** berresten dituzten beste **peritu psikologo** batzuk.

Halaber, **dokumentu, argazki eta audio froga ugari** izan dira.

Froga konplexua denez, hainbat ahazko ikustaldi egin behar izan dira; hala, epaiketa 2016ko uztailaren 6an hasi zen, eta epaia 2016ko uztailaren 22an irakurri zen.

Instrukzioak iraun bitartean eta sententzia irakurri arte, akusatu batzuk **behin-behineko espetxealdian** egon dira.

3.- BATZORDEARI HELARAZITAKO DOKUMENTAZIOA. BERRIKUSIA

Azterketa egiteko, eskuragarri egon da aztertu beharreko kasuari buruzko dokumentazio hau:

1. Ministerio Publikoaren akusazio-idazkia.
2. Defentsa-abokatuen ondorioak.
3. Defentsak aurkeztutako peritu txostenak (bost txosten).
4. Santiago Bastosen lekuko-txostena, 2016ko uztailaren 9koa.

5. Andrés Cabanas Díezen amicus curiae: "Santa Cruz Barillaseko testuinguru sozial eta politikoa, Saul Méndez eta Rogelio Velasquez lider komunitarioen kriminalizazioaren testuinguruan".

6. Eztabaidaren akta.

7. Auzitegiaren epaia.

8. Barrio Aguilar epailearen boto arrazoitua, Bernardo Ermitaño eta Rigoberto Juarez aurkako akusazioari buruzkoa.

4.- ONDORIOAK

Aipatutako dokumentazioa eta, bereziki, epaia irakurri ostean, ondorio gisa jaso ditugu Auzitegiak epaian egindako baieztapen batzuk, bereziki garrantzitsuak direlako.

Egotzitako egitateen larritasuna eta aurkeztutako frogak-kopurua gorabehera, eta lehenengo egitateak gertatu zirenetik hiru urte baino gehiago igaro badira ere, **Auzitegiak ondorioztatu du delituak ez direla egin, eta, are gehiago, egitateen zati bat ez dela egia:**

- **2013ko apirilaren 22ko gertaerei dagokienez**, akusatutako pertsona guztiak absolbitu dira, ez dagoelako akusatzeko oinarri objektibo eta legalik. "Ez zen frogatu kaltetuak legez kanpo atxilotu zituztenik, ezta delituak egitera bultzatu edo derrigortu zituztenik ere", "*Ez dugu ukatzen tentsioa egon zenik*". Deigarria da entzunaldia hastean kereila-jartzaile gisa agertzen ziren 10 pertsonen uko egin izana.

- **2014ko urtarrilaren 23an izandako gertakariari dagokienez**, akusatuak absolbitu dituzte, "ez baitzen deliturik egon, ezta parte-hartzerik ere". Auzitegiak honakoa azpimarratzen du: "*Epaileentzat kezagarria da akusazio penalak formalizatu ahal izatea, egiazkoak ez diren egitateetan oinarrituta. BI MILA ETA HAMASEIGARREN urtean, aro berri batean gaude, eta gure herrialdean prozesu penala da nagusi; prozesu penalean berme konstituzionalak eta prozesalari aplikatzen dira, eta*

horien artean nabarmentzekoa da Zigor Kode Prozesalaren l artikuluari jasotako legezketasun-printzipioaren aplikazioa. Horrek esan nahi du, epaile gisa ezin dugula onartu delitu ez diren egitateak epaitzea".

- **2015eko urtarrilaren 19an izandako gertaerei dagokienez**, absolbitu egin dira Juárez jauna eta Baltazar jauna legez kanpoko atxilotetaren delituetatik, delitu egitea bultzatetik eta Baltazar jauna hertsapenetik. Auzitegiak ondorioztatu zuenez, "delitu horiek ez ziren egin", baina herritarren artean istiluak izan ziren hilketa delituagatik akusatu (eta ondoren absolbitu) zituzten bi pertsona atxilotzeagatik. Gertakari horiei dagokienez, Rigoberto Juárez jaunari gutxienez hiru hilabeteko espetxe-zigorra ezarri zitzaion hertsapen delituagatik, eta auzitegiko presidentek absoluzio-boto arrazoitua eman zuen.

Gure ustez, garrantzitsuena ez da akusatuen absoluzioa bakarrik, baizik eta **Auzitegiak honako hau onartzea:**

"Zuzenbidea Justiziaren aplikatzeko tresna bat da. Halaber, Zuzenbide Penal edo Zigor Zuzenbidea "ultima ratio" gisa erabili behar da, hau da, gizartearen arreterandiena behar duten arazoetarako gorde behar da. Horretarako, "lus puniendi" erabili behar da, eta kasu honetan ez da halakorik gertatzen; izan ere, prozesu penala erabili da agintari antzestralek egindako ekintzak kriminalizatzeko, eta komunitateetako liderrek haien eskubideak defendatzeko parte hartu duten ekintzak kriminalizatzeko.

Epaituak izan diren egitateak aztertzean —bi mila eta hamahiruko apirilaren hogeita bikoak, bi mila eta hamalauko urtarrilaren hogeita hirukoak, eta bi mila eta hamabosteko urtarrilaren hemeretzi eta hogeikoak —, ezartzen dugu egitate horietan guztietan gatazkak izan direla biztanleen artean, eta haien desadostasunak eragin duela elkartzeko eskubidea egikaritzea, baita pentsamendua askatasunez adierazteko eskubidea eta modu baketsuan erresistitzeko eskubidea ere. Ordena sozialeko arazoek, behar bezala artatu ez direnez, akusazio onartezinak eragin dituzte kontrako alderdi gisa; errealitatearekin bat ez

datozen akusazioak dira, eta **arlo penaleko prozesamendu bidegabea eta alferrikakoa eragin dute**, elkarrizketaren eta bitartekaritzaren bidez konpondu ahal izan delako.

Epaileok kezka handiz ikusten dugu

Errepublikaren konstituzio politikoak berak

baimendutako jokabideak kriminalizatzen saiatzen ari direla, hala nola elkartzeko eskubidea, pentsamenduaren adierazpen askatasuna eta onartzen ez diren inguruabarren aurka modu baketsuan protesta egiteko eskubidea, komunitateari kalte egiteagatik. Frogatuta den bezala, ez zen deliturik egon. Aitzitik, fogatu egin da Santa Eulaliako (Huehuetenango) bizilagunek, tartean akusatuek, beren baliabide naturalak babesteko beharra aitortzen dutela, eta horrek ere estatuaren helburuetan du oinarria, guztion ongia zaintzean, alegia".

Ondorioz, honakoa ikusi dugu:

.- Prozesu konplexu hau testuinguru sozialaren argitan baino ezin da ulertu. Lider komunalen rola, komunitateek beren lurak espoliatzearen eta ustiatzearen aurka egitea, erauzketa-enpresak lurraldeetara iristea eta OITren Hitzarmenaren 169. artikulua aplikazioa ez betetzea zuzenean lotuta daude lider indigena eta komunalen aurkako prozesu judizialak ugaritzearekin. Epaileak berak egoera horretaz ohartarazi du.

.- Aztertutako kasua prozesu judizialen erabileraren adibide argia da, eta helburu ditu desprestigioa, kriminalizazioa eta lider komunalarren desartikulazioa lortzea. Epaimahaiko presidenteak, boto partikularrean, honakoa dio:

"Dagoeneko ulertu dugu buruzagi antzestralen eta komunitarioen jokabidea kriminalizatu nahi dela, eta, beraz, fiskalei eskatzen diegu komunitate indigenak ez kriminalizatzeko. Denok dugu bakean bizitzeko eskubidea, herri hobea eraikitzeako eskubidea, eta denok gure aldetik jartzen badugu, harmonia hori lortuko dugu".

.- Harrigarria da Fiskaltzak egindako salaketan eta frogatutako egitateen arteko desoreka. Halaber, harrigarria da froga-baliorik ematen ez zaien salaketa, testigantza eta aditu kopurua.

.- Prozesu penalak atzeratzea eta lider komunitarioen prebentziozko espetxeratzea tresna gisa erabiltzen da komunitateak desegiteko eta haien protesta isilarazteko. Kasu honetan, akusazio oso larrien zamari urte luzez eutsi behar diote, ondoren akusazio faltsuak direla frogatu arren.

Bilbo, 2017ko iraila

Bilbo, 2017ko urria